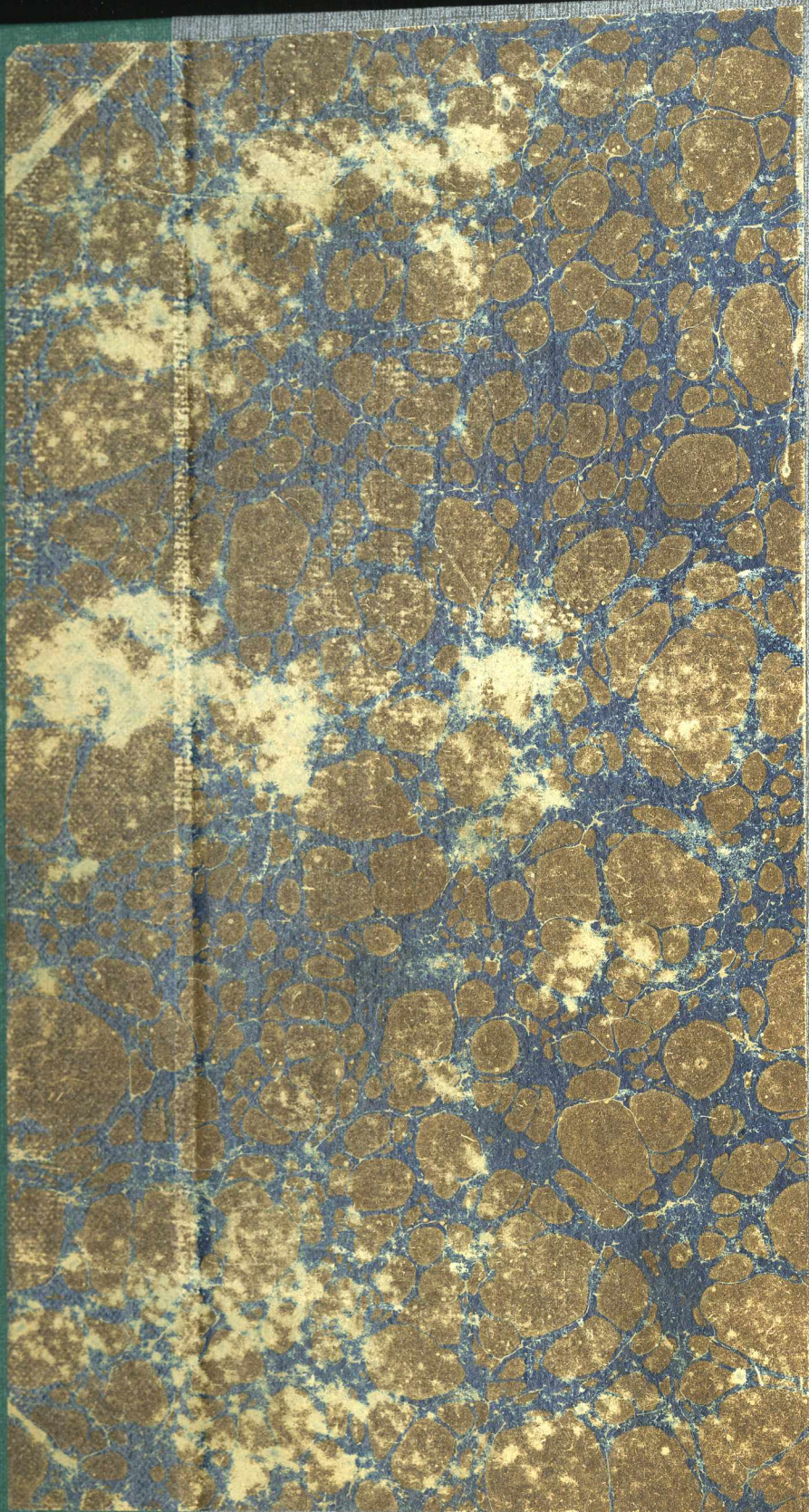

Politikai
Törpíratok.

121.

14.60.
121
1056

MAGYARORSZÁG

ÉS A

DÉLSZLÁV TARTOMÁNYOK.

ÍRTA

SZEKRÉNYESSY KÁLMÁN.

12.

BUDAPEST.

AIGNER LAJOS.

AIGNER LAJOS kiadványai.

Abafi (Aigner Lajos) Mikes Kelemen. Angol kötésben	2 frt 50 kr.
— Az elegiáról. Koszórózott pályamű. 1 frt, diszkötésben	2 frt.
— A magyar népdalról	60 kr.
— Ungarische Volksdichtungen 1 frt 80, diszkötésben	2 frt 60 kr.
Ábrai K. Hangok a viharból. Beszélyek 1848—49-ből	1 frt 20 kr.
Áldor I. Vázlatok a magyar emigráció életéből. 10 képpel	1 frt 20 kr.
Ányos Pál költeményei. Ímóm kiadás, vászonkötésben	80 kr.
Asbóth J. Párisból 2. kiadás 80 kr., kötve	1 frt 40 kr.
Balázs Sándor. Vig beszélyek	1 frt 50 kr.
Balog P. A komló-termelés kézikönyve. 41 ábrával	1 frt 60 kr.
Bánhegyi Ist. A felekezeti iskoláztatás veszélyei (1 frt)	60 kr.
Báttaszéki L. A nők a magyar jogban (3 kr.)	20 kr.
— Polgári házasság, vagy szerelem gőzzel. Beszély (50 kr.)	20 kr.
Benedek A. Czeczil levelei. Elethüleseleiti olvasmányok	1 frt 30 kr.
— Hulló levelek. Költemények 1 frt, diszkötésben	2 frt.
Beniczky-Bajza L. Előítélet és fölvilágosultság. Regény (4 frt)	3 frt.
Brankovics Gy. Shakespeare jellemképei I.	1 frt 20 kr.
Buckle H. T. Anglia művelődésének története. 1—6 kötet	7 frt 20 kr.
Corzaun G. A föld őstörténelme. Számos ábrával, kötve	2 frt.
Császár K. A csillagos ég. Népszerű csillagászatban, kötve.	3 frt.
Darmay V. Felhők és esillagok. Költemények (1 frt 20 kr.)	1 frt.
— Újabb költemények	2 frt.
Dervarics K. Történeti beszélyek. 1 frt 20 kr., kötve	1 frt 80 kr.
Dickens (Boz.) Nickleby Miklós és családjának élete és viszontagságai. Regény fordította Benedek A. 6 kötet. (6 frt.)	4 frt.
Dincklage bárónő. Egy rút hölgy története. Regény (1 frt 60 kr.)	1 frt.
Ditz K. A magyar mezőgazdaság (4 frt.)	3 frt.
Domanovszki E. A bölcsészet története II. k. 2 frt 50 kr. III. k.	2 frt 80 kr.
Egyház és házasság. Tekintettel a polgári házasságra	60 kr.
Endrődi Sándor költeményei 2 frt, angol kötésben	3 frt.
— költemények. Új kötet 2 frt, angol kötésben	3 frt.
— A két kötet egybe kötve, arany metszéssel	4 frt 50 kr.
Erődi B. A magyar nemzeti irodalom története	1 frt 20 kr.
— Irodalomtörténeti olvasókönyv	2 frt 40 kr.
— Keleti gyöngyök. Persa költemények 1 frt, diszkötésben	2 frt.
Farkas Ödön. Közügyeinkről (80 kr.)	60 kr.
— A felsőház reformja	1 frt 20 kr.
Fritze E. A pénzsóvár. Elbeszélés (1 frt.)	80 kr.
Galgóczy K. Pestmegye monographiája. 3 kötet	6 frt.
Gáspár Imre. Dalok az időnek	35 kr.
Góthárd E. A szabadságért. Képek és jelenetek 1848—49-ből	50 kr.
György A. Az egyetemes művelődéstörténelem vázlata	1 frt. 20 kr.
Halász K. A hadművészet történelme	80 kr.
Haraszti Gy. költészetünk új-népies iránya	60 kr.
Hillern V. Saját erejéből. 3 kötet (3 frt.)	2 frt. 40 kr.
Höllös L. Tollrajzok. Beszélyek (1 frt.)	80 kr.
Honthy L. Nevelési beszélyek. (1 frt.)	80 kr.
Jakab Elek. B. Wesselényi Miklós hűtlenségi bűnpere. 2 köt.	4 frt.
Jámbor Pál (Hlador) munkái. 2 kötet	3 frt.
— Újabb költeményei (hósköltemény, költői beszélyek stb.)	2 frt.
A Jezsuitákról. Alkalmi ajándékol mindenkinek	30 kr.
Jókai Mór. Észak honából. Muszkarajzok	1 frt. 20 kr.
Jósika K. A lelkész. Regény. 2 kötet	2 frt.
Kárpáti E. Állatmuzeum, utmutatás a különféle állatok gyűjtésére	70 kr.
Kazinczy Ferenc és Guzmics Izidor levelezése 1822—31	1 frt 50 kr.
Kemény Endre. Két költői beszély. 1 frt, kötve	1 frt 60 kr.
Komáromy F. Párklüzdelmek. Körrajz Erdély történetéből (1 frt.)	80 kr.
Köcsgei J. A szív életéből (1 frt 60 kr.) 1 frt, kötve	1 frt 60 kr.
Kubinyi L. Nemzetgazdasági statistika	1 frt.

MAGYARORSZÁG
ÉS A
DÉLSZLÁV TARTOMÁNYOK.

ÍRTA

SZEKRÉNYESSY KÁLMÁN.

12.

BUDAPEST.

AIGNER LAJOS.

„Talpra magyar, hi a haza,
Itt az idő, most vagy soha.

I.

Akarjuk-e keleti érdekeinket óvni? akarjuk-e ipartermékeink egyetlen külvásárterét továbbra is megtartani? akarjuk-e kereskedelmünket fejleszteni? akarjuk-e nemzeti önállásunkat, sőt még ennél is többet, nemzeti létünket biztosítani? akarjuk-e az egykori Magyarország természetes határait legalább részben újólagn elfoglalni? úgy itt az idő, itt az utolsó lehetőség; minden percnyi késedelem csak veszély hozhat ránk.

Mindezt elérni, a közös kormány előtt csak két lehetőség van: vagy meg kell támadnunk Oroszországot és annak szövetségeseit, vagy pedig menteni amit még lehet, azaz: minden földet egészen a Balkánig, Lom-Palánkától (Bodon alatt a Duna kanyarulatánál kelet felé) és Szófiától nyugotra, rögtön elfoglalni és mint Szent-István koronájához tartozó részeket azonnal Magyarországra kebelezni.

Az első esetben mindenekelőtt tudnunk kellene, minő szövetségesei volnának Oroszországnak és csakis akkor lehetnénk aziránt némileg tájékozva, hogy ezen makacs és véres háborúban ki részére dőlhet el a győzelem; a második esetben hazánk jövődjéje, föltéve, hogy szorgalmasak leszünk és sietni főgünk a korona régi gyöngyeit az országba nemcsak bekebelezni, hanem be is olvasztani, biztosítva van.

II.

Oroszország ma nem kerési még a háborút velünk; Sándor cár mindenestre jobban szeretné, ha ő ezen háborút elkerülhetné; ha azonban az oroszokat mi támadjuk meg, úgy óriási haderőt fognak ellenünk vetni és magokat a legnagyobb elszántsággal védelmezni. Oroszország hadserege, dacára a plevnai veszteségeknek, dacára a pusztító betegségek, a csikorgó hidegség, az emberfölötti fáradságoknak és a legsanyarúbb nélkülözéseknek, még egyszer, sőt kétszer oly erős ma, semmint tavaly a hadjárat elején volt. Egy, Oroszország ellen indított hadjárat nem volna nyolc nap alatt bevégezve, mikint az 1866-ki csehországi hadjárat volt, hogy pedig egy hosszadalmas háborúban Oroszországnak mindenestre igen sok előnye van fölöttünk, azt minden laikus is azonnal beláthatja.

Ezen háborúban mind népességi, mind hadseregi tekintetben a túlszám Oroszország részén volna.

Azonban ezen körülmény semmiesetre sem volna ellenfelünk oly előnye, amely már magában is elégséges a végdiadalt az ő kezébe játszani, mert hatalmunkban van Oroszországnak ezen teljesen méltányolt, fölöttünk előnyét tökéletesen ellensúlyozni.

Oroszország csak akkor fogna bennünket ma ezen háborúban okvetetlenül legyőzni, ha apró szövetségesein kívül még Poroszország — készakarva nem mondom: a német birodalom és Olaszország fegyveres támogatására is számíthatna.

Ha Sándor cárt ezen háborúban a nagyhatalmak közül csak Vilmos porosz király fogja fegyveresen támogatni, akkor a háború végeredménye csaknem bizonyos vereség lesz ránk nézve; míg ha a porosz fegyverek semlegesek maradnak, úgy meg Oroszországnak hadseregeinek veresége lesz egészen valószínű.

Föltételezhető-e azonban ezen utóbbi lehetőség, amíg Vilmos császár és Bismarck herceg élnek és amíg az első uralkodik, az utóbbi pedig kormányoz?

Mielőtt ezen fölvetett kérdésre felelnék, a német császár és korbátnoka egy-egy jellemző nyilatkozatát vegyük tekintetbe.

A német-francia háború befejeztekor, február 27-kén 1871-ben, Vilmos császár a következő táviratot sürgönyöztette az orosz cárnak:

„Nie wird Preussen vergessen, dass es Ihnen verdankt, dass der Krieg nicht die äussersten Dimensionen angenommen hat.“

(Sohasem fogja Poroszország elfelejteni, hogy Önnek köszöni, miszerint a háború nem öltötte magára a legnagyobb arányokat.)

Bismarck herceg pedig, akinek még legnagyobb ellenségei sem vethetik szemére, hogy „érzékenykedő politikus“ még az idén is következőleg nyilatkozott február 19-én:

„Wir werden niemals die Verantwortung übernehmen, die sichere, seit Menschenalter erprobte Freundschaft Russlands aufzuopfern.“

(Sohasem fogjuk a felelősséget elvállalni, Oroszországnak biztos, emberkorok óta kipróbált barátsága feláldozására).

A politikában ugyan még kevésbé fordul elő a hálla, mint a közönséges, mindennapi életben, de azért ezen két, sokat, mindent mondó nyilatkozat jelentőségét és az abban nyilvánuló kötelességérzetet nem szabad kicsinylenünk vagy épp számba sem vennünk.

Ezen esetben csak magunkat csalnók meg.

Oroszország tehát egy ellenünki háborúban bizvást számíthatna ma a porosz fegyverek támogatására.

III.

Ami Olaszországot illeti, már nehezebb egyenes feleletet kapnunk.

Kinek részén fogna a hatodik nagyhatalom egy köztünk és Oroszország közt ma vívott háborúban küz-

deni vagy legalább is kinek fogna semlegessége kedvezni, az még ma is a jövő titka.

Olaszország alkotmányos állam; a kormány bukása tehát igen könnyen változást jelenthet nemcsak a belügyekben, hanem a külügy terén is.

A mai olasz királyságot azon harcok teremtették, amelyeket Cavour kezdett meg az olasz nemzetiségi eszme mellett és az egységes Olaszország alakulásának érdekében.

Lehetetlenség, hogy a mai Olaszország hűtlen legyen azon tervekhez, amelyeknek létesítéséért nemcsak az apák, hanem a mostani nemzedék idősbjei is a harctéren ismételve ontották vérüket.

Az olaszok ma éppúgy, mint holnap, arra fognak törekedni, hogy az olasz nemzetiségűeket, kivált ha azok az anyaországgal határos területeken laknak, avval egysítsék.

És ezen törekvés érthető és természetes, sőt, ha a nfenálló nemzetközi szerződések és kötések értelmében nem is jogos, de nemzetiségi szempontból tekintve a dolgot, mindenesetre menthető, sőt talán még némileg jogosult is.

Azonban Déltirol, sőt még az Izoncó jobb partján fekvő területecske is olasz népességű; olasz továbbá egy nagy nagy részben Trieszt és környékének, úgy Dalmáciának is értelmisége.

Pártkülönbség nélkül minden valódi olasz jogot tart tehát legalább is az első két területre, amelyeknek elfoglalását mindenesetre már a legelső kedvező alkalomkor megkísérlendik.

Kedvezőbb alkalmat, előnyösebb helyzetet azonban mégcsak képzelni sem lehet Olaszországra nézve, mint azon percet, midőn az osztrák-magyar ezredek azon orosz dandárok ellen küzdenek, amelyek az apró szövetségesek hadállományain kívül, még a porosz fegyverekre is támaszkodnak.

A mostani olasz kormány legkevésbé sem barátja az osztrák-magyar birodalomnak, de nem is lehet az, ha csak tagjai múltjokat nem akarják megtagadni.

Humbert király lovagias jellem, de éppen azért igen jól tudhatjuk róla, hogy nekünk, minden osztrák félvérűsége dacára, nem barátunk.

Az olasz trónörökös Humbert és szép neje igen fölmelegedtek Berlinben, legkevésbé sem voltak zárkóztak Szent-Pétervárott, de egészen hidegeknek mutatták magukat Bécsben.

Ezen jellemző tényről mindenki meggyőződhetett, aki a mostani olasz király és királyné utolsó látogatásait, még koronaörökösi minőségökben, a föntebb nevezett három udvarnál figyelemmel kísérte.

Olaszországban tehát a három tényező: a nemzet, a kormány és az uralkodó nincs mellettünk.

Oroszország tehát ma egy ellenünki háborúban az olasz fegyverekre is számíthatna.

Ezen esetben azonban, minden angol, török és görög segély, úgy szintén a világ összes szabadelvűinek, továbbá a lengyelek, svédek, dánok és délnémetek rokonszenve dacára meg fognak verni.

Ezen vereség azonban okvetetlenül maga után vonná az osztrák-magyar birodalom felbomlását.

A győztesek megosztoznának rajtunk, még pedig azonképpen, hogy nekünk mégcsak a legkisebb reményünk sem lehetne arra, miszerint az osztzkodás alkalmával majd talán mégis csak hajba fognak kapni a könnyen szerzett zsákmányon.

IV.

A háború Oroszország ellen elkerülhetetlen, mivel azonban a cári birodalom „ma” még nem akar velünk megmérkőzni, tehát a „m i k o r” meghatározása előlegesen tökéletesen csakis tőlünk függ.

Ha mi ma támadjuk meg Oroszországot, úgy csak egyetlen egy előnyre számíthatunk, t. i. miszerint hadseregünk fegyverek dolgában sokkal, igen sokkal fölötte áll az orosz hadseregnek.

Hogy hadseregünk mind a táborkar, mind pedig a többi tisztek dolgában, úgy szintén harcászati kiképezetés és értelmiség tekintetében, továbbá belső berendezések, kórházak és hadi-élelmezés ügyében szintén rendkívül felülmúlja az orosz hadsereget, az nem pillanatnyi, az nem ideiglenes előnyünk, mert az elősoroltak dolgában a még csak igen kis mértékben polgáriasodott Oroszország nem egyhamar fog bennünket csak távolról is megközelíteni, annál kevésbé utólni vagy éppen felülmúlni.

Az előny azonban, amit fegyvereink jobbvolta ma nekünk nyújt, az tökéletesen ideiglenes, az csakis pillanatnyi, mert az orosz hadügyér két-három év alatt igen könnyen egyöntetűleg — a testőr és gránátos hadosztályokhoz hasonlóan — fegyverezheti föl az egész orosz hadsereget.

Ha Oroszországot ma még nem támadjuk meg, hanem az elkerülhetetlen harcot előlegesen elodázzuk magunktól, úgy több mint valószínű, hogy említett ideiglenes fölényünk, a jobb és egyöntetű fölfegyverzés, akkorra, mikor az összecsapás meg fog történni, már csak a múlt emlékei közé tartozik.

Ezen körülmény határozottan veszteség, igen nagy veszteség lesz ránk nézve, de más oldalról bőségesen lesz kárpótolva.

Ameddig Vilmos császár és unokaöccse Sándor cár uralkodnak, amíg Bismarck herceg a német birodalmi korlátnok, addig a politikai helyzet nem fog minket arra buzdítani, hogy Oroszországot ne csak mostani, icipici szövetségeseiben, hanem egyenesen, közvetlenül saját területén támadjuk meg.

Előbb-utóbb azonban mégis csak kénytelenünk leszünk a fehér cárok birodalmát egyenesen, közvetlenül

megtámadni vagy pedig minket rohannak meg az oroszok, sikerre azonban csak akkor lehet és lesz alapos kilátásunk, ha azon időpontig Franciaország újból elfoglalta Európában azon hatalmi helyet, amely őt megilleti.

Ha a francia sasok nagy büszkén ismét megjelennek a hadsorok előtt, ha a hatalmas Gallia újólág hangoztatni fogja a tábori-jelszót, ha a romokból főnixként föltámadt tuileries-kőben megint fogjuk hallani a „qui vive“-et, úgy azon örvendetes esemény tökéletesen kárpótolni fog bennünket ama valószínű veszteségünkért, amely fegyverekbeni fölényünk várható elenyészte által érend bennünket.

Egyébiránt a mérleget, amely a jobb és egyöntetű fölfegyverzés előnye által a mi részünkre hajlik, ismét egyensúlyba hozza ellenünk ma azon körülmény, hogy Oroszország hadseregének még azon részei is, amelyek rendes viszonyok és béke idején több száz mértföldnyi távolságban vannak a vasútak gócpontjaitól elhelyezve, ma közvetlen szomszédságunkban, részben csaknem egészen határaink mentében vannak összpontosítva és hadászatilag felvonulva (strategisch aufmarschirt).

Ámde nekünk módunkban van Oroszországot akkor támadni meg, amikor nem bír egy nagyobb állományú, összpontosított hadsereggel és még hozzá túlnyomó erővel oly gyorsan rohanni meg, hogy nem hagyunk neki időt oly seregek összevonására, amelyek azután képesek volnának nekünk sikeresen ellentállani.

A meglepés, a gyors támadás túlnyomó erővel és a képesség: a megvert ellent üldözni tudni, ezek azon tulajdonságaink (és egy hadjárat kezdetén Oroszország nem bír hasonló előnyöket fölmutatni), melyeket a cári birodalom 93 millió lakosa és 2 millió katonája ellen a mérlegbe vethetünk. Ezen előnyök oly rendkívül nagyok, hogy a mi serpenyönket, ámbár azon csak 37 millió lakos és 1 millió katona fekszik, az orosz serpenyő ellen kezdetben okvetetlenül lenyomják.

Ezen kedvező helyzet azonban csak egy hadjárat kezdetén mosolyogna ránk és pedig csakis addig, amíg Oroszország egy nagyobb sereggel útunkat nem állaná. Ezen előnnyel csak a készületlen Oroszország fölött bírunk, a mai Oroszország ellenében nem létezik az.

A franciák legnagyobb hadvezére két évtized folytán hasonló előnyök segítségével győzte le az általa megtámadott hadseregeket; a lipcsei nagy népcsatában nem rendelkezett hasonló előnyök fölött és a három véres nap küzdelme, Napóleon legnagyobb csatája vereséggel végződött a lángeszű császár vitéz hadseregére nézve.

Feláldozzuk-e tehát mi ezen, Oroszország fölötti, maradandó és örökös előnyünket?

Már pedig ha mi Oroszországot ma támadjuk meg, úgy ezen előnyünket okvetetlenül elveszítettük.

V.

A legnagyobb hibák közé tartozik és valódi önámítás azt hinni, hogy az orosz hadsereget a lefolyt háború katonailag igen meggyöngítette.

Az ilyen nézet tökéletesen téves és a hasonló állítások vagy tudatlanságra és katonai dolgokban való járatlanságra mutatnak vagy pedig roszakarátú koholmányok, mert a befejezett hadjárat egyes ezredeket ugyan igen megviselt, de azért az orosz hadsereg ma még egyszer, de sőt kétszer oly erős, mint tavaly a hadjárat kezdetén volt.

Oroszország 93 millió lakossal bír, tehát ha még oly nagyok is hadseregének veszteségei, azokat újoncozás által könnyen pótolhatja; ezen újoncok száma most igen könnyen oly tartományokból is szaporítható, melyeknek népessége, mint például Bolgárországé — értem a keresztényeket és a zsidókat — egy fél ezred éven át nem teljesített katonai szolgálatot.

A mai viszonyokat tekintve, van: az orosz birodalomnak 93 millió lakosa; Romániának valami 5 millió lakosa; a szerb fejedelemségnek és Montenegrónak ösz-

szesen valami 1·5 millió lakosa és végre az orosz, román, szerb és montenegrói hadak által megszállott török területnek legalább is 4·5 millió ó-hitű délszláv és ó-hitű görög, cincár, örmény és kucó-oláh lakosa, vagyis azon területek, amelyek jelenleg nyíltan „egy akaratnak“ engedelmeskednek vakon és föltétlenül: 104 milliónyi népességgel bírnak.

Ezen 104 millió ellenébe, mi csak nem egészen 37 millió lakost állíthatunk.

Monarchiánk hadállományai: a cs. és kir. osztrák-magyar hadsereg, a cs. k. osztrák „Landwehr“ és a m. k. „honvédség“ dandárai valami 1·2 millió katonát számítanak; ezen szám ellenébe Oroszország valami két millió orosz katonát képes harcba vinni.

Ámde az orosz hadak erősítésére és gyarapítására egy ellenünk viselt háborúban ma még a következő hadállományok is járulnának: a román hadsereg amely, ha a szükség úgy kívánja, 200,000 főre is szaporítható; a szerb hadsereg 150,000 fővel; a montenegrói zászlóaljok, valami 25,000 ember; a jelenleg birtokolt volt török területekről újoncozható (és mind Szerbia, mind pedig Montenegro által máris újoncozott) hadállomány, valami 125,000 fő (köztök a már szervezett bolgár ezredek) és az okvetetlenül kitörendő lázadás a Bochában és a volt Határőrvidék délnyugoti csúcsán.

Láthatjuk tehát, hogy már magok a segélycsapatok 500,000 főre rúgnak, míg a főszereg, amely az osztrák-magyar birodalmat három oldalról, északról, keletről és délről kerítené be és részben már be is keríti: legalább is egy millió harcost fog számolni.

Legyünk egyszer optimisták és gondoljuk, hogy Oroszország mai segélycsapatai nem sokat érnek. De még ezen esetben is, midőn pedig csak magunkat csalnók meg, be kell ismernünk, hogy a szerb hadak mindenesetre elég jók volnának arra, hogy az elfoglalt helyekben helyőrségi szolgálatot végezzenek, az összeköttetéseket fönntartsák és a foglyokat őrizzék. Már pedig minden katona

igen jól tudja azt, hogy ezen szolgálatok mily nagyszámú csapatokat igényelnek, amelyek igen gyakran a működő hadseregtől lesznek elszakasztva.

A montenegróiak sem képeznek valami megvetendő szövetségest Oroszország részére. A két éven át folyt háborúban a montenegróiak egyszer sem szaladtak meg a török hadak elől. Szulejman basa híres menete Montenegrón keresztül sokkal több lármát keltett, semmint megérdemlé, mert a müsür harminckét zászlóaljával csak kilenc napi folytonos és véres harcok után tudott a fejedelemség északi határáról a délire törni. A legjobb török zászlóaljoknak kilenc forró, véres napra volt szükségök, hogy egy négy mértföldnyi utat megtegyenek.

Niksics és Podgorica közt a fejedelemség területe csak négy mértföldnyi széles.

De hogy a montenegrói handzsár egy borzasztó fegyver, arról bizonyosságot tehet a két vérfürdő a Dugaszorosban. Hogy pedig egy lázadás a Bochában, kivált ha az Oroszország és Montenegró által is élesztve és segélyezve lesz, mit jelent, arról, úgy hiszem, az osztrák tábornokok is tudnának némi felvilágosítást nyújtani. A szerb hadsereg pedig, úgy a bolgár és az ó-szerb újoncok is nagy tömegök által nyújtanának előnyöket Oroszország számára; ha pedig az egyesült orosz-szerb ezredek hazánk déli részeibe benyomúlnak, úgy készek lehetünk arra, hogy az 1848-ki véres dráma új, borzasztó kiadást fog nyerni.

Az osztrák-magyar hadsereg szervezete azt hozza magával, hogy az elesetteket, betegeket, sebesülteket, hadifoglyokat és hiányzókat mi csak egy általános újoncozás által pótolhatjuk. A birodalom nem volna képes két újonc-állományt kiállítani.

Sokan vannak, akik azt állítják, miszerint a szláv és oláh ezredek, — az elsők közül a lengyeleket természetesen kivéve — nemcsak hogy rosszúl fognának Oroszország ellen harcolni, hanem még az oroszokhoz át is szökni.

Az ilyfélélet állítók nem ismerik az osztrák-magyar hadsereget.

A feketesárga zászló ezredeiben sokkal nagyobb a fegyelem és sokkal jobb a szellem, semhogy az említett esetektől tartani lehetne. A lothringeni ház dandárai szerencsétlenek, rendkívül szerencsétlenek voltak az utolsó időkben, de azért még mindig jó szellem uralkodik bennök. Megengedem, hogy a szerb, oláh, cseh vagy rusnyák altisztek egy csata előtt valami keveset fognak talán politizálni, de azért a harcvonalban kötelességüket teljesíteni fogják.

Különös egy dolog az a puskaropogás, az az ágyúmoraj, az a vágató lovasságtól dübörgő föld. Ekkor éljük át az emberi élet legizgalmasabb, legválságosabb perceit. A mellettünk elesett bajtárs halála boszút kíván tőlünk, a harc tüze talán akaratumk ellenére magával ragad bennünket és mi vér után sovárogyva törünk az ellenség sorai közé. Az ilyen percekben csak az „ellenséget“ látjuk azon, velünk szemközt álló sorokban, melyek ránk halált és pusztulást szórnak és nem igen jut eszünkbe, hogy azok „rokonaink“, akikhez csatlakozni még tegnap is erősen föltettük magunkban. Hogy azonban az említett ezredek mindezek dacára nem fognak az orosz dandárok ellen oly gyönyörűen verekedni mint Ozman zászlóaljai Plevna sáncaiban, vagy Radetzky vadász-dandárai a Sibkaszorosban, az persze bizonyos.

Pénz dolgában kezet nyújthatunk egymásnak, ámbár Oroszország még ezen a téren is előnyben van, mert mint autocrat-birodalomsokkal könnyebben kényszeríthető kétes értékű államjegyek elfogadására, semmint az alkotmányos osztrák-magyar állam.

A két ország szelleme közt pedig oly óriási nagy a különbség, aminő már régen, igen régen nem volt az öreg Európában látható.

Az orosz nép a legnagyobb izgalomban van és bármily áldozatra is kész, csakhogy azt, amit elfoglalt, meg is tarthassa. Másrésről pedig Ausztriában számtalan oly

elem létezik, amelyek azt tartják: „Ubi bene, ibi patria“: továbbá olyanok, akik legkevésbé sem haragudnának azért, ha ők egy szép napon „német birodalmi tartomány-nyá“ változtathatnák át az örökös-tartományokat. Odaát csak Bécs gyűlöli Berlint kiengesztelhetetlenül, — persze megvan rá a maga oka, — míg a többi német részek csakhamar megbarátkoznának azon eszmével, hogy ők is tagjai a nagy és hatalmas német császárságnak.

Az anyagi érdekek korát éljük, nem csoda tehát, hogy az odaát lakó „nagynémetek“ már az utolsó fillérig kiszámították, hogy mennyivel kevesebb adót fizetnének az említett esetben.

Anglia egy nagy hadjárat kezdetén, mikint azt századunk azon háborúi bizonyítják, amelyekben a brittek nemcsak közvetve, hanem közvetlenül és tettelesen is részt vettek, nem képes azonnal egy nagy hadsereget hadilábra állítani és a harctérre küldeni. Anglia a többi nagyhatalomhoz képest egy nagy hadjárat kezdetén „gyöngé“; a brittek hatalma és ereje egy nagy hadjáratnak csakis a közepén, sőt vége felé (mikint a krími háborúban) mutatkozik teljes, tiszteletet parancsoló nagyságában.

Ámde nekünk egy hadjáratban Oroszország ellen a legnagyobb szükégünk éppen arra van, hogy a hadüzenet után azonnal túlnyomó haderőt vethessünk az orosz hadosztályok ellen, mert az említett háborúban csakis a „kezdet“, a hadjáratnak egyedül az „eleje“ nyújt nekünk Oroszország fölött nevezetesebb előnyöket, míg annak „közepe“ és későbbi folyama, csakis az orosz birodalom javára nyomja le ellenünkbe az ország- és népmérkőzőési mérleg serpenyőjét.

Az angol segély közvetve használhatna ugyan nekünk, de közvetlenül alig érne valamit, mert a 60—70 ezer vörös frakkos, amely szám mint működő hadsereg mindjárt kezdetben léphetne föl mellettünk, nem valami sokat fogna lendíteni a dolgon.

VI.

Magyarország mégcsak hallani sem akar egy foglalásról a Balkán félszigetén, de miért?

Bismarck a szociál-demokratáknak egyszer azon éles vádat csapá arcukba, hogy az ő politikájok csak a folytonos „tagadásban“ áll, mindent és mindig roszalnak, anélkül, hogy valami tevőleges indítványt vagy tervet tudnának szőnyegre hozni.

Akaratlanul is azon kérdés jön ajkaimra, vajjon miként kívánnák otthon a keleti kérdés végleges rendezését?

Midőn ezen kérdésre válaszolunk, egy körülményt folytonosan szemeink előtt kell tartanunk, t. i. miszerint a török uralmat a Balkán félszigetén még továbbra is fenntartani: tökéletes kép telenség.

Tudja ezt még a legutolsó török is, azért le is mondtak már a sztambuli államférfiak ezen uralomról; előttök és minden elfogulatlan politikus előtt, aki a keleti viszonyokat alaposan ismeri, Törökország megszűnt európai hatalom lenni, ami persze a legkevésbé sem zárja ki azt, hogy mint ázsiai birodalom ne lehessen még mindig hasznos, sőt hatalmas szövetséges.

De ki lépjen a Balkán-félszigeten a török helyébe?

Ezen kérdésre az otthoniak még mindig adósak a felelettel.

Bolgárország már az oroszé; az alak nem sokat változtat a dolgon, a fődolog abban áll, hogy a bolgár újonc jövőben orosz érdekekért lesz tűzbe küldve.

Ha a „Ballhaus-Platzon“ csak a legkevésbé is ösmerősek a szerb reményekkel és kívánságokkal, ha a nándorfehérvári osztrák politikai ügynökség — Szerbiában nem létezik osztrák-magyar, hanem csak osztrák ügynökség — jelentései csak a legkisebb mértékben is helyesek és hívek, úgy tudnia kell a külügyérnek, mit

jelent egy önálló és még hozzá területben megnagyob-
bított Szerbia?

Wenckheim Béla báró egyszer azon jó tanácsot adá
a mi nyugtalan, szerb nemzetiségű honfitársainknak, hogy
akinek nem tetszik az országban, az szedje össze sátor-
fáját és vándoroljon ki Szerbiába.

És a nemes bárónak tökéletesen igaza van. De ha
egyszer a szerbek Bács-, Torontál-, Temes-, Krassó- és
Szörénymegyét bírják, úgy ők ugyanazt fogják majd a
mi ottani földbirtokosainknak mondani.

A politika nem ösmeri azon jogokat, amelyek támo-
gatásukra nem rendelkeznek szuronyok fölött. Ezen irány-
ban kitűnő felvilágosítással szolgálnak: ő felségeik a
dán király és a török zultán; továbbá ő exfelségeik a
nápolyi és a hannoveri királyok; úgyszintén ő fenségeik
a toszkánai nagyherceg, a parmai és a nasszau hercegek;
sőt még ő szentsége XIII. Leó pápa is.

A legösmertebb, nagyszavú tételek egyike az, hogy
ha nem léteznék az osztrák-magyar birodalom, úgy
(Európának érdeke azt kívánja) teremteni kellene azt.

Ez mind igen szép és helyes dolog, talán van is
valami kis igazság benne, de azért az bizonyos, hogy
ezen birodalom csak addig fog fennállani, amíg megtudja
magát védeni, mert védelmére bizony nem fog egy ide-
gen kar sem kardot rántani. Ha ezen úgynevezett „szük-
séges birodalom“ darabokra szakadt, úgy Európa az idé-
zett hangzatos nagy szavak dacára éppoly kevésbé fogja
annak eltűntét észrevenni, amikint a lengyel királyságot
nem vette figyelembe.

A szerb reményeket és vágyakat osztják Románia
és Montenegró. Kivált az első csakis Magyarország ke-
leti részei által nyerhetne egy nagyobb területi kikere-
kítést; mert ámbár minden igazi román hazafi Beszarábiára
is egészen a Dnyiszterig jogot tart, de azért nem igen
merik remélni, hogy a bojárnók szép szeméinek kedvéért
Oroszország azt nekik átengedje.

Az önálló Románia, Szerbia és Montenegro mögött ott fog állani a bolgár zászlóaljakkal Oroszország, mely ezen államokra támaszkodva oly erős lesz tíz év múlva, hogy német vagy francia szövetségesével Európa többi államainak büszkén arczába csaphatja majd a kesztyűt. Az északi kolosznak igazán kitűnő, előnyös állása van, mert egy szövetségesre mindig számíthat: vagy a német vagy a francia okvetetlenül szövetségesé lesz a cároknak.

De ha ma még békében hagynak az oroszok, úgy talán majd tíz év múlva fognak megtámadni. Ezen támadásnak mi csak úgy fogunk sikeresen ellentállhatni, ha mi egyrésztől magunkat erősítjük, másrésztől pedig Oroszországot gyöngítjük.

Ezen célt két módon érhetjük el:

1-ször, területi foglalás által, melynek létesítése Magyarország népességét egyszerre milliókkal fogja szaporítani;

2-szor, azáltal, hogy a délszláv elemet ellentétbe hozzuk az orosz elemmel.

Nekünk azonnal el kell foglalnunk Szerbiát, Boszniát, Hercegovínát, Montegrót és minden földet egészen a Balkánig, hogy Oroszország bolgárföldi hódítását ellensúlyozzuk. Ezen tartományokra úgyis elévülhetetlen jogaink vannak, melyeknél azonban sokkal jobbak lesznek azon jogok, melyeket szuronyaink fognak teremteni. Ezen tartományokban számtalan elemre és tényezőre fogunk találni, amelyek ma még a legőszintébb és a legigazabb rokonszenvvel fognak fogadni és örömet belénk olvadni, ne taszítsuk el magunktól ezen, bennünket erősítő elemeket, amelyek talán már holnap ellenségeink számát fogják növelni.

Ha mi a jelenlegi közigazgatást és kezelést csak lassankint fogjuk azon tartományokban átalakítani, úgy nemcsak hogy nem fognak azok bennünket csak új, tetemes ki-

adásokba verni, hanem még évi fölösleget is fognak nyújtani.

* * *

Mi tartóztat tehát bennünket attól vissza, hogy ezen tartományokat elfoglaljuk?

Talán nem akarunk a zsákmányban osztozni?

Tán nem akarunk török területet birtokunkba venni?

Ha ez az ok, úgy otthon a képzelhető leghelytelebbül itélik meg az itteni helyzetet, mert talán senkinek sem tennék nagyobb szívességet ezen foglalással, mint a törököknek és muzulmánoknak, akik méltán tartanak attól, hogy szláv uralom alá kerülnek, amely esetben azután a szlávok őket minden irányban tökéletesen el fogják nyomni. És igazok van, mert azon esetben például a mai gazdag bosnyák bégek tíz év múlva már nehezen lesznek többé gazdagok. Ezeknek egy része az osztrák-magyar foglalástól várja földi üdvét.

De ha mi ezen foglalás által sem anyagi áldozatokba nem leszünk sodorva, sem a muzulmánok érdekeit nem sértjük, mi tartóztat bennünket akkor ezen foglalástól vissza?

Ezen foglalás által szolgálatot teszünk az emberiségnek, a polgáriasodásnak, a tudományoknak, a szépművészeteknek, s. a. t., mi tartóztat tehát mégis vissza?

Ezen foglalás által nem sértünk jogokat, sőt inkább csak szent kötelességet végzünk, amely az utódok feladatává teszi, az elévülhetetlen, ősi jogokat makacsul védelmezni, azokért vagyont, vért, mindent áldozni, mi tart bennünket tehát mégis vissza?

Az önbizalom teljes hiánya!

Az általunk lépten-nyomon kigúnyolt kis Románia megszégyenít bennünket, az nem gyáva és nemcsak hisz keleti küldetésében, hanem mer is azért valamit tenni.

Mi, „a kelet népe“ csak a rakott asztalnál avagy a dohányzó teremben merünk keleti küldetésünkről,

a nekünk jutott feladatokról a keleten, legfontosabb külérdekeinkről, jövőnkről stb. nagy hangon beszélni, de ha tettezre kerül a dolog, ha előttünk áll azon pillanat, midőn ezen küldetést teljesíteni, a feladatokat megoldani, külérdekeinket óvni, jövőnket biztosítani nemcsak kell, de lehetséges is, — pedig a lehetőség ezen szerencséje talán soha sem fog többé ránk mosolyogni — akkor mi szépen elhallgatunk és meghúzzuk magunkat.

Az önbizalom teljesen hiányzik nálunk.

* * *

Midőn január elején a kasanlik-sibkai török hadsereg letette az oroszok előtt fegyvereit és így azon utolsó török hadsereg is eltűnt a hadjárat teréről, amely Dri-nápolyra támaszkodva a sikernek legalább némi reményével kísérrelhetette volna meg az orosz hadak diadalmos elönyomulását a török főváros ellen feltartóztatni: akkor irtam az alább következő sorokat.

Ma, kilenc hónap után, nincs okom ezen sorokon csak egy betűnyt is változtatni. A kasanlik-sibkai török hadsereg fegyverlerakásának gyászos napja és mai napunk között világtörténeti események egész halmaza fekszik, de azért nincs okom a kilenc hónap előtt felállított tételeket csak egy állítás által is kiegészíteni és szaporítani avagy kevesbíteni.

Január hó kezdetét a jelentől: a szan-sztefánói békekötés, a berlini kongresszus, Cyprus birtokbavétele az angolok részéről, az országgyűlési képviselőválasztások nálunk, Bosznia és a Hercegovina megszállása hadseregünk által és még mindezekon kívül — ha úgy tetszik — a budapesti szent-mihálynap-i úgynevezett népgyűlés határozatai választják el, — de mindezek nem utalnak engemet arra, hogy a már kilenc hó előtt mondottakon változtassak.

Az európai, sőt a világhelyzet kényszerít bennünket, hogy végrevalahára erélye-

sen óvjuk meg létünk föltételeit, amely meg-
óvásnak azonban első kelléke, hogy egy természetes és
éppen ezen okból erős és előnyösen védhető déli határt
teremtsünk monarchiánk számára.

Igen, de ezen déli határunk, legalább nagyobb ré-
szében, — — csakis a Balkán hatalmas hegygerince.

* * *

Ámde amikint nincs okom az alább következő idé-
zeteken semmit, éppen semmit sem változtatni, aképpen
nagyon is szükségesnek tartom, azoknak némelyikéhez
bizonyos magyarázatokat csatolni, amelyeket közvetlenül
az egyes idézetek alá fogok majd ragasztani.

VII.

Aki a jelenlegi orosz viszonyokat közelebbről ismeri, annak okvetetlenül be kell vallania, hogy kétféle Oroszország létezik: a hivatalos és a nemzeti, a panszláv Oroszország; az elsőt a mostani szent-pétervári körök és a mai orosz kormány, a másodikat Moszkva társadalma és a szláv-bizottságok képviselik; az első konzervatív, a második radikál. Ámbar ezen két irány közt végtelen nagy a különbség és óriási a távolság, de azért két év óta mégis egymás mellett haladnak azok; az orosz kormány igénybe vette és veszi a szláv-bizottságokat, amelyek azután a már tett és a még teendő szolgálatok jutalmául a kormány részéről nagyobb pénzsegélyben részesülnek és szabadabb működési tért nyernek.

Ezen együtthaladás és látszólagos barátság dacára az egyik nem szenvedheti a másikat. A kormány nemcsak gyűlöli a bizottságokat, hanem fél is tőlök. Az utolsó két év eseményei túlságosan nagy hatalmat játszottak ezen bizottságok kezébe és a kormány attól remeg, hogy a szellemeket, amelyeket fölidézett, nem fogja ismét vagy csak heves harcok és makacs ellenszegülés után sírjokba visszaparancsolni tudni.

Gorcsakov nemcsak hogy nem bánná, ha az ő konzervatív körei és a radikálok közt kenyértörésre kerülne a dolog, hanem előbb-utóbb, ha nem találkozik, úgy majd maga fog a szakításra ürügyet keresni és bizonyosan lelteni is.

Az ősz orosz korlátnok a legkedvezőbb alkalomnak azon esetet tekintené, ha az osztrák-magyar seregek Boszniát és a Hercegovínát elfoglalnák, mert ezen pontban roppant nagy különbség létezik az ő és a bizottságok felfogása közt.

A jelenlegi orosz korlátnok beéri avval, amit elért; ő csak a párizsi szerződéseket akarja tökéletesen megsemmisíteni és azt, amit négy hatalmas államnak fegyverei és egy ötödiknek hűtlensége (orosz szempontból tekintve) és ellenséges semlegessége hazájától elszakított, visszaszerezni; az ázsiai új hódítmányokat és az újonnan teremtett döntő befolyást Bolgárországban az orosz kabinet a háború költségeinek kárpótlásául tekinti. Gorcsakov nem panszláv, ő nem sokat törődik avval, ha a bécsi kormány Lom-Palánkától és Szófiától nyugotra minden földet el is foglal, hacsak ő ezen foglalásért cserébe azután a szláv-bizottságoktól szabadulhat meg, amelyeknek befolyása a kormányra azonnal megszűnik, mihelyt az külügyérségünkkel ismét jó lábon áll. Gorcsakov nem tekinti a Balkán-félszigetet oly szláv földnek, amelyhez csak a szent Oroszországnak van joga és valamint a volt Lengyelország három részre lett osztva, azonképp nem tenne ellenvetést, ha az európai török birodalom legnagyobb része szintén három részre: orosz, osztrák-magyar és görög részre lenne osztva.

Az oroszországi szláv bizottságok azonban egészen ellentétes nézeteknek hódolnak; ezek a beteg ember európai közvetlen birtokait oly szláv területnek vallják, melyből legfőlebb a görög királyságnak juttatnának holmi apróbb részeket, amelyre azonban a Lothringenek birodalma semmi igényt sem tarthat.

Ma még a konzervatívok az urak Oroszországban, de Sándor cár is halandó, úgyhogy a hatalom már holnap az Aksakovok, Csernyajevok és Ignyatievok kezébe kerülhet.

Ezen párt ma még hatalmas és az osztrák-magyar monarchiának nem föltétlen ellensége; ezen párt tekintettel van a mi érdekeinkre, akikkel jó szomszédságot kíván tartani.

Minden, de minden azt kiáltja felénk, hogy a mai nap még a miénk; vajjon kié lesz azonban a holnap?

Használjuk tehát ezen mai napot és foglaljuk el természetes határainkat dél felé.

Nem kell ehhez egyéb, csak önbizalom és egy kis bátorság.

VIII.

Ma még komoly ellentállás nélkül elfoglalhatjuk délnyugoti és déli természetes határainkat. holnap azonban már talán véres harcok után sem jutunk azok birtokába.

A mai borzasztó időkben, a vér és vas politikájának korában, mi védelmez meg egy nagy államot?

A kötött szerződések? Nem. Az elősmert jogok? Nem. Az európai egyensúly követelményei? Nem. Nem és százszor nem, — — — csak saját szuronyai.

Örömmel elismerem, hogy ezen állapot borzasztó és kétségbeejtő, azonban tényleges és való.

Az összeadás és kivonás egyszerű műveletei minden egyéb érvnél jobban, világosabban és meggyőzőbben tárják elénk annak szükségét, miszerint nemcsak Boszniát és a Hercegovinát kebelezük be azonnal a birodalomba, hanem Szerbiát, Montenegrót, Nyugat-Bolgárországot és Ó-Szerbiát is.

Ezen utóbb említett tartományok, a mai szerb katonai szervezetet véve alapúl, igen könnyen háromszáz-ezer szuronyt is kiállíthatnak. Ezen háromszáz-ezer szurony jelenleg többé-kevésbé Oroszországé; de vegyük

csak ezen tartományokat birtokunkba, úgy azonnal a miénk lesz. Egy Oroszország elleni háború esetére tehát a mi hadseregünk 300.000 szuronnyal szaporodnék, míg a jelenlegi orosz hatalom ugyanannyival gyöngülne.

Ez, úgy hiszem, oly egyszerű és világos számolás, melyhez nem kívántatik bővebb magyarázat.

Foglaljuk el tehát mi az említett részeket és pedig rögtön, hogy pedig ezen ősi korona-gyöngyökből ne képződjék egy második Holstein, arról gondoskodják Andrassy Gyula gróf.

IX.

Beúztam a Balkán félszigetét; éveken át rendes, állandó lakosa voltam az ottani országoknak és tartományoknak; nem napokat, hanem heteket töltöttem falvaiban és több hónapot kisebb és nagyobb városaiban; megösmékedtem a félsziget lakosaival; tanulmányoztam az ott élő különféle nemzetiségek szokásait, erkölcsét és vallását; elsajátítottam az európai török birodalom három főnyelvet annyira, hogy tolmács nélkül értekezhetem az ország polgárainak túlnyomóan nagy többségével; ösmerem azoknak nézeteit, vágyait és reményeit és mindezekre támaszkodva azt merem állítani, hogy a jövő kellemetlenségeit, sőt veszélyeit csakis úgy fogjuk elkerülhetni, ha magunk állunk az ottani ügyek élére és nemcsak Boszniát és a Hercegovínát, hanem Szerbiát, Montenegrót. Ó-Szerbiát és minden földet egészen a Balkánig (keletre Szófiáig) magunk foglaljuk el, még pedig közvetlenül Magyarország számára.

Ez a keleti kérdés megoldásának azon egyetlen módzata, amely nem váland kárunkra.

Minden egyéb megoldási terv csak ideiglenes tartamú volna és olyan, amely ha nem is azonnal, de későbbben okvetetlenül oly bonyodalmakba sodorna bennünket, amelyek nemcsak hogy kellemetlenségeket és később veszedelmeket hoznának ránk, hanem kikerülhetetlenül Magyarország

és már előbb a „magyar faj“ végromlását és elenyészését vonnák magok után.

A török hatalomra nem szabad többé számítanunk, az már elenyészett Európában és soha többé „itt“ nem fog feltámadni.

Gyermekkoromban egy volt honvéd alezredes volt földrajztanárom. Sz. úr — ma nyugdíjazott ezredes — nagyon szeretett, én pedig rendkívül tiszteltem őt és igen ragaszkodtam hozzá. Az ezredes a többi közt kettőt vésett elmémbe:

Először: „Eperjes környékére egy elsőrangú várat kell építenünk.“

Másodszor: „hazánk természetes határa dél felé a Balkán, még pedig egész hosszában, a cattarói öböltől az Emineh hegyfokig. Eddig ki kell terjeszkednünk.“

Régi időkről emlékezem meg; azóta a tanítvány tanára előbbeni pályájára lépett. Az események úgy hozták magokkal, hogy némely kérdéshez kell, hogy jobban értsen, semmint egykori tanára.

Romániát Károly fejedelem uralkodása életképessé tette; ez okból lemondok az egész Balkánról, mint déli határunkról, de szükséges, hogy a Balkán legalább fele részben: déli határunkat képezze.

A török uralom megdőlésével ott most különös viszonyok fognak alakulni.

Ha a magyar király, aki egyszersmind osztrák császár is, akarja, úgy az ottani, ma még hajlítható elemek könnyen beolvashatók birodalmába; ma még könnyen, holnap már nehezen, holnapután már igen nehezen, még későbbben talán már sehogy sem.

Hat befolyásos, hatalmas elem okvetetlenül ezen egyesítés mellett volna; úgymint: a városokban élő és kizárólag kereskedéssel foglalkozó görögök és cincárok; (a Balkántól északra a cincár minden tekintetben a görög nemzetiség kiegészítését képezi, tökéletesen azonosítható avval); a hasonló életmódú zsidók; az örmé-

nyek; a mai mohamedánok; a római kathólikusok és az ott lakó idegenek.

Hangsúlyozom: a mai mohamedánok; mert ezek ma még azok, míg talán már holnap, mihelyt a török uralom, amely nekik személyes előnyöket nyújtott, megszűnt, túlnyomó részben már nem maradnak azok, hanem keresztényekké lesznek.

A bosnyák mohamedánok nagyobb része nem beszél törökül, hanem délszlávul; ősapáik csakis azért tértek át az Izlamra, mert ezen áttérésök éppúgy előnyöket biztosított nekik, amiként utódaiknak hasznot volt hajtandó.

X.

Ösmerni kell a törökországi viszonyokat, de nem hamis adatokat, nézeteket és leírásokat tartalmazó könyvekből, hanem saját tapasztalataink nyomán, hogy megértsük, mily hatalmat képeznek ezen említett elemek.

A görögök.

Mindenekelőtt foglalkozzunk az első elemmel: a görögökkel és a cincárokkal.

* * *

Rövidség okáért alább csak a „görög“ elnevezést fogjuk használni, mert a Balkán hegyláncától északra (már pedig éppen ezen terület görög és cincár nemzetségeiről értekezünk) a cincár minden tekintetben a görög nemzetség kiegészítő részét képezi és tökéletesen azonosítható avval, miként azt már fentebb meg is jegyeztük.

* * *

A görögök egy fél ezredéven át viselték a győztes törökök kemény, zsarnoki és őket nemcsak lealjasító, de nagy mértékben el is aljasító igáját.

Ezen szép faj viruló ifjai és túlnyomólag szép nőinek legszebbjei százával lettek a házi tűzhelytől elhurcolva és mint eunuchok és odalikok a nagyobb török városok rabszolga-bazárjaiban áruba bocsátva.

A zsarnoki önkény és a kegyetlen elnyomatás ezen szerencsétlen áldozatai azonban nemcsak a már régen múlt időkben, nemcsak azon korban, melyet több negyedszázad választ már el jelenünktől, nemcsak a török uralom fénykorában voltak a sztambuli „avret pazarban“ vásárolhatók, hanem még századunk elején is, sőt ami több, még második negyedének kezdetén is, úgyhogy mégcsak ötven év előtt is ezek képezték a zultán és a gazdagabb basák háremei részére a legértékesebb és legkeresettebb árucikkek egyikét.

Mi természetesebb tehát annál, hogy a görög jellem, mikint a legtöbb, zsarnokilag elnyomott nemzet jelleme, a nyomasztó iga alatt lassankint meghunyászkodóvá, ravaszszá, haragtartóvá és boszúállóvá képződött.

A görög a zsarnoki és lealjasító igát nem bírván erőhatalom útján vállairól lerázni, tettetett alázattal, hazudott készséggel és szolgálai alkalmazkodással iparkodott odahatni, hogy urai azon a saját magok jószántából könnyítsenek.

Az elnyomott nemzet a durva erőszak ellenébe a sima hizelgést állítja.

A vitéz hellének utódaiból a büszkeség, sőt még az önérzet is kihalt és a trójai győzők ivadékaiban minden magasztosabb és nemesebb érzelem eltompult, úgyhogy az ó-kor legműveltebb nemzetének dédunokái többé-kevésbé még a személyes sértések iránt is közönyösekké váltak, hacsak ezen birkatürelmök által anyagi haszonra tehettek szert.

Az elnyomott görög bálványa a pénz lett; az ezüst halomragyűjtését rendeltetése céljának tekintette és életének egyedüli boldogsága minél több arany bírásában állott.

A korlátlan zsarnoki önkény alatt nyögő görög nem adhatá jelét vagyonosságának és nem élvezheté nyilvánosan kincseit, mert azon veszélynek tette volna ki magát, hogy azon esetben az uralkodó körök által azonnal megsarcoltatik.

A görög tehát egy fél ezredéven át a vagyont nem nézé „eszköznek“, amely arra való, hogy azon élvezeteket szerezzünk magunknak, hanem a pénzügytést „célnek“ tekinté.

A főtebb ecsetelt zsarnoki elnyomatás alatt és a legkülönbélebb behatások és gyakran legváratlanabb események következtében a görögök természete nagyon is „gyakorlativá“ alakult; az utódok örökölték azután atyáik vérével ezen, túlságosan gyakorlati természetet is, úgyhogy még ma is igen-igen sokat eltérnek, hacsak ezen tettök azután előnyükre válik.

Mióta a görög királyság létezik, azóta minden keleten élő görög szeme Athén felé tekint. A Balkán hegyláncától délre fekvő török tartományok jobb és vagyonosabb görög családjai gyermekeiket ma igen nagy számmal Athénban neveltetik és végrendeleteikben ritkán feledkeznek meg egyik avagy másik görögországbeli iskoláról. A hegylánctól északra lakó görögök azonban és ezek közt kiválólag a Szerbiában élők, ha csak tehetik, úgy gyermekeiket neveltetés végett napjainkban leginkább Németországba küldik.

Az utóbbi francia-német háború óta a mindkét nemhez tartozó kis görög gyermekek százával találhatók Berlin, Drezda és Lipcse növeldéiben, míg azelőtt leginkább Bécsben és Párizsban nyerték felsőbb kiképeztetősöket. A görög nemzetiségű szerb alattvalók Athénnal kevésbé állanak összeköttetésben, semmint Törökországban élő fajrokonai, de azért mindannyian, ezek éppúgy, miként amazok, görögöknek tekintik, érzik és vallják magokat és otthon, a családi körben egymással csakis és kizárólag görögül társalognak.

A Balkántól északra lakó görögök mind, kivétel nélkül, anyanyelvökön kívül még délszlávul is beszélnek. A Szerbiában megtelepedett görögök külsőleg szerbeknek mutatják magokat, de belsőleg gyűlölik a szerbeket, azokat zsarnok elnyomóiknak tekintvén.

És tökéletesen igazuk van, mert a szerbek az ő „zsarnokaik“, mivel ezen, még félvad nemzet a nálánál hasonlíthatatlanul tökéletesebb, képzetesebb és műveltebb görögöt nemcsak hogy elnyomja, hanem még ki is gúnyolja.

A tömérdek hiba, sőt határozottan rossz tulajdonság közt, amelytől a szerb jellem ugyancsak hemzseg, a legkárhóztatandóbbak közé tartoznak: a féktelen uralomvágy, a zabolázhatatlan zsarnokoskodás, a korlátlan elbizakodottság, a páratlan durvaság és a legnevetesebb önhittség.

A szerb mindazon nemzetiségeket, amelyek fölött valóban zsarnokilag uralkodik, ámbár azok legtöbbször lelki és testi tehetségekben különb, tudományokban előrehaladottabb, művészetekben képzetesebb, ösmeretekben gazdagabb, erkölcsökben műveltebb és szokásokban polgáriasodottabb, — nemcsak hogy kegyetlenül elnyomja, hanem még le is nézi és kigúnyolja.

Miután azonban ezen leigázott nemzetiségek legtöbbször minden tekintetben a zsarnok elnyomó fölött áll, tehát a még félig vad állapotban tengődő szerbek hatalmaskodó eljárása valódi véték a közművelődés és polgáriasodás ellen.

A szerbek egyik legrútabb, leggyalázatosabb, de azért kedvenc szokása egyéb nemzeteket kicsúfolni és azoknak gúnyneveket adni. És ezen irányban nincs mégcsak a legkisebb különbség sem a műveletlen és az úgynevezett művelt osztályok között, mert ezen „gyönyörűséges“ szokás közös tulajdonság képez.

Így például a szerb minden „odaátlakót“ (a Száva és a Duna balpartján lakók neveztetnek így) „svób“-nak csúfol, a görögöt pedig „cincár“-nak gúnyolja; persze mindkét esetben a gúnynevek elé vagy után bizonyos, itt le nem írható, ékes „jelzőket“ helyezvén.

A „cincár“ elnevezés ugyan tulajdonképpen nem sérthetné a görögöt és bizonyosan nem is sértené azt, ha annak „elvető“ és „gúnyos“ értelmet nem tulajdo-

nítana a durva és önhitt szerb. Ámde így a szerbek által a görögöknek adott gúnynév „te cincár“ vérig sérti azokat, már pedig a görög jellem haragtartó és boszúálló, a dölyfös, durva, elbizakodott és önhitt szerbek meglehetnek tehát arról győződve, hogy a görögök ezen durva sértést soha sem fogják nekik megbocsátani, sőt inkább azt, mihelyt csak tehetik, megboszulandják.

Az európai volt török birodalom összes városaiban, sőt még minden nagyobb mezővárosában is okvetetlenül találunk görög lakosokra, ezek, persze csak elméletileg, legjobban szeretnék, ha az egész Balkán-félsziget görög uralom alá kerülne, de mert értelmes, okos emberek, akik nem építenek légvárakat, tehát igen jól tudják, hogy ezen elméleti óhajításuk mind most, mind pedig a jövőben tökéletesen kivihetetlen. A görögök tehát minden utógondolat teljes kizárásával tökéletesen beébrnék azon eredménnyel, amely a görög királyság határait észak felé a Balkán hegyláncáig terjesztené ki és csak azt óhajtanák és kívánák, hogy ezen esetben azután mindazon tartományok, amelyek a Balkán hegygerincétől északra fekszenek, a Lothringen-ház nagy és hatalmas birodalmához csatoltassanak.

De semmiesetre se Szerbiához, mert akik köztök még nem szerb alattvalók, azok legkevésbé sem vágyódnak a nándorfehérvári kormány atyáskodó keze alá jutni, azon nemzetbelieik pedig, akik már a szerb iga alatt nyögnek, attól félnek, hogy területi nagyobbodás, alattvalói szaporodás és hatalmi gyarapodás esetében a szerbek még inkább fogják velök azt éreztetni, hogy a politikai hatalom csakis és egyedül az ő kezökben van.

Ha a görög királyság határai északi irányban egészen a Balkán hegyláncáig tolatnának, akkor természetesen nagyszámú arnóta és bolgár is görög alattvalóvá lenne, de ezen körülmény mégcsak a legkevésbé sem hozza zavarba a görög tervezőket, mert ők így okoskodnak: „ha ezen nemzetiségek képesek voltak egy félezredéven át török uralom alatt élni, úgy bizonyára elég

ó alattvalói volnának a görög királyságnak is, amelynek — egyebet nem is említve — azon igen nagy előnye van az eddigi zultáni uralom fölött, hogy keresztény.“

A görögök mai helyzetét legjobban ama körülmény jellemzi, hogy az igen vagyonos, sőt gazdag görögök sem Boszniában, sem a Hercegovinában, sem Szerbiában, sem Montenegróban, sem Nyugat-Bolgárországbán, sem pedig Ó-Szerbiában egyetlen egy nyilvános görög főiskolával sem bírnak.

Bámulatos az ottani görög családok szívóssága, mert ezen rendkívül nyomasztó körülmény dacára görögök maradtak az atyák és anyák és azokká vannak és lesznek nevelve a gyermekek.

Pedig Hellaszban is azt tartották már, hogy egy város (itt pedig az egyes város helyett egész nemzetiség szerepel) tönkrementét mindenekelőtt az idézi elő, ha lakóitól elvonjuk az iskolákat, ha azoknak nem nyújtunk alkalmat tanulhatni.

A Balkán-félsziget északnyugoti tartományaiban lakó görögök csaknem kivétel nélkül mindnyájan kereskedők, akiknek rendezett viszonyokra, biztos jogi-helyzetre és ha a körülmények azt hoznák magokkal, úgy hathatós katonai védelemre is van szükségök azon felszabadulandó, délszláv nemzetiségű éhes proletárok és osztozkodni vágyó kommunisták ellen, akiket a török kormány fegyverei már eddig is csak alig-alig tudtak féken tartani. Ők csakis úgy folytathatják szerencsével, biztonságban és nyugodtan üzleteiket, ha honuk belbékeje biztos alapokon nyugszik; már pedig ezt annálkevésbé várhatják (tehát nem is várják) a szerb uralomtól, mert az a mindig nyugtalan, őket csakis nyomó és zsaroló délszláv elemeket, amelyek az ő vagyonukra áhíznak és az ő szerzeményeik után törnek, bizonyosan még hathatósabban pártfogolná, sőt az ő rovásukra még kedvezményezné is, semmint azt már eddig is, a még „hűbérvizonyú“ szerb fejedelemségben cselekedte. A görögök jelenlegi, kedvező anyagi helyzetöknek biztosíté-

kait csakis az osztrák-magyar uralomban reménylik megtalálni és így közöttök azok, akik ma még török alattvalók természetesen nemcsak hogy nem kívánják a szerb fejedelemségbe való bekebeleztetést, hanem a szó legszorosabb értelmében félnek attól. Ez a Balkán félszigetén élő, görög nemzetiségű közvetlen török alattvalók meggyőződése, míg a Szerbiában lakók azt reménylik, hogy a keleti kérdés végrendezésénél talán csak mégis be lesz a szerb fejedelemség Magyarországra kebelezve, mikor is azután nem kellene a szerb hatalmasok zsarnok igáját még továbbra is viselniök.

A Balkán-félsziget görög nemzetiségű lakosai már túlságosan gyakorlati természetű emberek, akik anyagi érdekeik kedvéért igen-igen sokat eltérnek. Ezen különös természetűeknek köszönhetik azután, hogy azon időszak óta, amely a török hatalom hanyatlását követte és így természetesen a legelső következményül a török elnyomó és zsaroló uralom fokozatos és folytonos enyhültét eredményezte, az önkényes, zsebelő és nyomasztó basa-rendszerrel eléggé jól ki tudtak jönni.

Ne feledjük el, hogy a görögök nem szlávok; hogy ők szellemi és testi tehetségek, műveltség, tudomány és vagyonosság dolgában azon szerbek fölött állanak, akik máris egy részökön uralkodnak.

Az egyes görög családoknál itt-ott családi hagyományokra akadunk, amelyek egy öt-hatszáz év előtt szerepelt őstől származnak, míg az ily családi hagyományoknak mégcsak a legcsekélyebb nyomát is hiába keresnők a szerb avagy bolgár családoknál, kiknél nem létezik nemesség, sőt gyakran még tulajdonképpeni családnév sem. Tehát a görögök ezen irányban is a szerbek fölött állanak.

Ezen körülmények természetesen kiválólag közreműködtek arra, hogy a görögök még mindeddig nem olvadtak be a szerb-bolgár elembe, de ami jelenünkig még nem történt meg, az bekövetkezhetik — és ha mindjárt csak évek hosszú során át is — a jövőben. Egyedül

állván, nép nélkül, (északra a Balkán hegyláncától nincsenek görög falvak és a görög nemzetiséget ott, ámbar igen nagyszámú, de azért mégis csak egyes családok képviselik), amelyre támaszkodhatnának, attól félnek, hogy gőzerejű és villámsebességű századunk képesíteni fogja majd a szerbeket, kivált ha területben megnagyobbodtak, népességben megszorodtak és hatalomban gyarapodtak, miszerint nemcsak a jövőndő görög nemzedéket, hanem már a mai, zsenge görög ifjúságot is többé-kevésbé magokba olvaszszák.

Napjainkban az iskola, a hirlapirodalom és a színház hatalmat képeznek; igen, de ezek az említett tartományokban ma szerbek, jelenleg csakis és kizárólag szerbek, miként álljanak tehát ezen, nagyerejű hármashatalomnak az ott lakó görög családok sikerrel ellen?

A gondolkozó családfők fájó szívvel mondogatják egymásnak, hogy ez hosszabb tartamra kivihetetlen lesz és egy nemzetiségnek, amely iskolákkal nem bír, hirlapokat nem ad ki, színházat nem tart fenn: csak a magyar azon nemzetbe kell olvadnia, amely őt nemcsak hogy körülveszi és minden oldalról környezi, hanem az említett hármashatalom fölött is rendelkezik. Ezen beolvadásnak, ezen felszívatásnak pedig annál gyorsabban kell megtörténnie, minél erőteljesebb azon nemzet, amely a másikat felöleli.

Igen, ámde ők magokat minden tekintetben többnek tartják a szerbeknél, még pedig a képzelhető legteljesebb joggal és ezen tudat egyike a legfőbb okoknak arra nézve, hogy őket közelgő beolvadásuk a délszláv elembe végtelen szomorúsággal tölti el.

Ha már be kell olvadniok, úgy egy magoknál magasabb, egy saját fajuknál tökéletesebb elembe akarnak olvadni és ilyennek a magyar nemzetet tekintik, ez okból kívánják tehát a minél előbbi egyesülést az osztrák-magyar birodalommal.

A Balkán-félsziget görög-cincár családjai előtt legkevésbé sem ösmeretlenek az osztrák-magyar állam

görög-cincár eredetű családjainak neve, polgári állása és vagyoni helyzete és még a legkisebb boltocskában is igen jól tudják azt, hogy ki és mi volt a megboldogult Sina Simon báró. Ők nem kívánnak a politikai, kereskedelmi és társadalmi téren nagyobb szerepet játszani mint: a Sinák, Dumbák, Kumanudiak, Harisok, Likák, sat. akik pedig egytől-egyig osztrák-magyar állampolgárok avagy éltökben azok voltak.

XI.

A zsidók.

Tekintsük a második elemet: a zsidókat.

A Bálkán-félszigetnek kétféle zsidó lakossága van: a tulajdonképeni török zsidóság, mely még az inkuizíció és zsidóüldözés sötét korszakában vándorolt be leginkább Spanyolországból és a századunkban, jobban mondva az utolsó negyven, ötven év alatt ott letelepedett frank zsidók.

Konstantinápolyt nem számítva, ezen frank zsidók csaknem mindenüvé az osztrák-magyar birodalomból érkeztek és pedig túlnyomóan nagy számban, kivált az utolsó tizenöt év alatt a magyar korona országai-ból. Ezen magyarországi zsidók csaknem kivétel nélkül tudnak is magyarul, már persze úgy-ahogy, az egyik jobban, a másik csak egynehány szót, azt is csak rosz kiejtéssel.

A szpanyiólok — a kivándorolt spanyol zsidók — egészen eltörökösödtek, kiváltképp külszokásaikban és öltözetökben. Köztök a műveletlen nagy szám legszive-sebben a török uralom mellett szavazna, melynek kormányközegeivel rendszeren elég jól ki tudnak jönni. A művelt és gazdag szpanyiól családok azonban gyűlölik a basa-kormányzást, mivel nemcsak a mutaszarifok, de még a válik részéről is folytonos sarcolást kellett el-tűrniök.

Az útleírásokban stereotyppá vált, külsőleg nemcsak szerényül, de még szegényesen is kinéző török ház, mely azonban belülről sok kényelmet, sőt fényt is tartalmaz, tökéletesen ráillik az ily gazdag szpanyiólok lakaira; ők kénytelenek a basák és azok hivatalnokainak kapzsi szemé elől gazdagságukat elrejtetni, ez azonban ma, a tizenkilencedik század utolsó negyedében terhőkre van és az természetes is. Nejeik és leányaik, akik részben (még mindig csak igen kevesen hagyják el neveltetés végett a szülői házat) a külföldön neveltettek, látni akarnak egyetmást és láttatni magokat, illetőleg gazdag öltözékeiket; de nem lehet, nem szabad, mert a félnék családfő az ily kívánalmak de számára csak süket fülekkel bír, nem meri gazdagságát semminemű alakban nyilvánosan mutatni.

A török nemcsak hogy nem gyűlöli a zsidót, hanem még rokonszenvez is vele; de annál jobban gyűlöli a szerb, úgyhogy p. a fejedelemségben a zsidók még mostanig sincsenek emancipálva. A török tartományokban minden zsidó, frank és szpanyiól egyaránt igen jól tudja azt, azért tehát semmitől sem félnek úgy, mint attól, hogy szerb alattvalókká válhatnak.

A keleti zsidó mindenekelőtt és mindenekfölött zsidó és csak azután, másodrendben még valami, p. szpanyiól avagy szerb s. a. t. — Ezek a különös egyének teljes lélekkel függenek a zsidóelemen és azon államokkal, ahol hitsorsosaiknak jól megy dolguk, csak rokonszenvezhetnek. És ilyen állam az osztrák-magyar birodalom.

Hogy a frank zsidók, kiknek kilenc tized része (Konstantinápolyról és a déli kikötőkről nem beszélek) úgyis tőlünk került a keletre, az őket lenéző és megvető, nekik teljes jogokat nem engedő szerbek és mi köztünk választásra szorítva, ezer kézzel nyúlnának az osztrák-magyar uralom után, az érthető és természetes; ugyanaz áll a gazdag szpanyiólokról is; de a török zsidók műveletlen része is százszor inkább válnék a magyar király

alattvalójává, semmint az új szerb királyság alkotó tagjává.

XII.

Az örmények.

A harmadik elemet: az örmények képezik.

A török birodalom legtöbbet érő népfaja az örmény. Nem állítom, hogy a töröknél szebb jellemmel bírna, de hogy egy államnak mindenesetre hasznosabb tagja mint a többé-kevésbé renyhe török, az még csak bizonyításra sem szorúl. Az örmény nemcsak kereskedő, mint a görög, a cincár és a zsidó, hanem földműves, iparos és vállalkozó is (mindig csak a Balkán félszigetéről beszélek). Ezen munkás, szép faj mindenkivel szerfölött jól ki tud jönni, mert igen béketűrő, engedékeny és viszályt kerülő; így tehát egy leendő szerb uralommal is csakhamar a legjobb lábon fogna állani, ámbar egy nagy Szerbiában semminemű szereplésre sem számíthatna, mert a szerb a kormányzási téren nem tűr meg más nemzetet maga mellett. De vétkeznénk ezen derék, szép faj ellen, ha azt föltételeznők róla, hogy nem tudna különbséget tenni oly államok között, melyeknek egyike neki teljes politikai egyenlőséget, mindenben hasonló egyenjogokat nyújt, míg a másik a politikai befolyást csak egy bizonyos nemzetiség magánbirtokául tekinti.

Ha tehát szavazásra kerülne a dolog, úgy azt hiszem, hogy a szerb hatalmasok egyetlen egy rájuk szavazó „örmény golyót sem kapnának.

XIII.

A mohamedánok.

A mohamedánok nyújtják a negyedik elemet.

A töröknek azon sajátsága van, hogy onnan, ahol nem uralkodhatik többé: elköltözik.

A török úrnak született a szó legszorosabb értelmében, mert vagy ő az úr a házban vagy tovább vonul. Minden iskolás gyermek tudja ezt.

Magyarországban, ahol kétszáz évig honoltak, ma egy „letelepedett“ török család sem él, úgy Horvát- és Tótországban, avagy a határőrvidéken sem. Szerbiából ugyan nem önkényt vonultak ki, hanem ki kellett húzódnok, de azért a kötött szerződések nélkül is kiköltöztek volna egypár év alatt. Romániából és Görögországból azonban magoktól vándoroltak ki, mihelyt az uralmat elveszítették.

A Balkán félszigetén azonban olyan mohamedánok is laknak, akik nem törökök.

Ezek közé tartoznak a cserkeszek, az arnóták, a tatárok, kis részben a bolgárok (pomákok) és nagy részben a bosnyákok.

Ezek mind, kivétel nélkül úgy gyűlölik a szerbet, amint az talán csak a magyart gyűlöli.

Ha Bosznia holnap lesz a portától elszakítva és csak legkisebb részben is Szerbiába kebelezve, úgy ott a bosnyák, a szláv eredetű mohamedánok fel fognak lázadni, míg ellenben az osztrák-magyar államba való bekebeleztetést örömmel fogják fogadni. A gazdag bosnyák bégek jelszava: „Ha már nem maradhatunk a zultán alattvalói, úgy legyünk az osztrák-magyar uralkodóé, de semmi esetre sem kívánunk Szerbiával egyesülni.“

Ha a török uralom Európában megszűnt, úgy a cserkeszek egyrésze mindenesetre kivonul Kis-Ázsiába; de hogy az itt megmaradtak, úgy az arnóták és a tatárok is egy netaláni szerb uralomtól semmi jót sem várhatnak és nem is várnak a magok részére, azt, úgy hiszem, mindenki be fogja látni.

Hogy tehát ezen elemek a legnagyobb örömmel válnának azon állam alattvalóivá, amelyben teljes valószínűség honol, azt nem kell még előbb bizonyítani.

XIV.

A római kathólikusok.

Az ötödik elemet a római kathólikusok képviselik.

Bizonyára elegenden vannak hazánkban, akik már érintkeztek az ó-hitű délszláv papsággal. Az ilyenek alatt természetesen nem azokat értem, akik magok is a keleti-egyház hívei, hanem a más hitfelekezetűeket. Ezekre hivatkozom tehát, midőn azt állítom, hogy a délszláv nemzetiségű ó-hitű papság hit dolgában párját ritkítja a vallásfelekezeti türelmetlenség terén.

De ha ezen állítás tény és valóság már ott is, ahol az ó-hitű egyház nem képezi az uralkodó vallást, úgy minden fogalmat meghaladó fokot ér el a keleti-egyház papjainak hitfelekezeti türelmetlensége azon országokban, amelyekben az ő vallásuk az uralkodó.

Szerbiában például szerfölött szigorú büntetés sújtja azt, aki ha csak gyöngé és sikerrel nem koronázott kísérletet is mer tenni arra, hogy egy ó-hitűt egy más vallás jobbvoltáról érvek által meggyőzzön.

Egyébiránt már maga az elnevezés is, amelyet az ó-hitű szerbek magoknak adtak „pravoszlavni“ a legélesebben megvilágosítja azon álláspontot, amelyet azok vallási téren elfoglalnak.

Ily nézetek mellett azután tökéletesen érthető, hogy az ó-hitű papság Szerbiában egészen elnyomja az ottani római kathólikusokat és pedig oly mértékben, aminőben csak teheti.

De ha a még hűbéri viszonyban álló Szerbia máris ekképp mutatta be magát a vallási téren, vajjon mit mindent el nem fog követni azon Szerbia, mely nemcsak területben lett megnagyobbítva és lakosságban gyarapítva, hanem mindezekhez még államilag is függetlenítve?

Hogy mi volna vallási téren az új Szerbia első cselekedete, ha a Balkántól északra fekvő tartományok

római kathólikusai az ő hatalma alá kerülnének, azt azok nagyon is jól tudják és ez is egyik fő-ok arra nézve, hogy az említettek inkább kívánnak még továbbra is török uralom alatt élni, semmint a türelmetlen, zsarnoki Szerbia igája alá kerülni.

Az említett kathólikusok tökéletesen okadatolva gyűlölik, de egyszersmind félik is a szerbeket és egyetlen reményöket csakis a mi monarchiánkba vetik. Az ő legforróbb óhajtásaik egyike tehát azon kívánságukban öszpontosúl, hogy minél előbb váljanak ők osztrák-magyar alattvalókká.

XV.

A z i d e g e n e k .

Mint hatodik elem: az i d e g e n e k szerepelnek.

Mindazon idegenek, akik állandóan a Balkán félszigetén tartózkodnak és ott kereskedést, ipart vagy művészeteket űznek avagy mint orvosok, tanítók, zenészek vagy vállalkozók működnek, bizonyára csak örömmel üdvözölnék azon uralmat, amely ott a személy- és vagyonbiztonságot erős alapokra fektetné és tartózkodási helyökön rendezett viszonyokat teremtené. Mivel azonban ezen kívánságaik és óhajtásaik megvalósítását egy netaláni szerb uralomtól semmiesetre sem remélhetik, tehát inkább szeretnék, ha azon tartományok, amelyek a török uralom alól elvonatnak, a lothringeni ház jogara alá kerülnének, semmint hogy azokból egy új szerb királyság alkotassék.

XVI.

Az év elején „ezt“ állítottam én a bosnyák-hercegovinai mohamedánokról és „ez“ be is következett volna, ha Bosznia és a Hercegovina általunk történt katonai megszállása az általam javasolt „ma“ történt volna meg.

Ugyanekkor azt is megjósoltam, hogy a szláv nemzetiségű mohamedán elemek később már csak igen nehezen lesznek beolvaszthatók a monarchiába — — — és fájda-

lom, ezredeink csakugyan fegyveres, makacs ellenállásra találtak Boszniába és a Hercegovinába történt bevonulásuk alkalmakor és pedig nemcsak az ó-hítű, hanem még a mohamedán bosnyákok részéről is.

Azon követelmények, amelyeket én az év elején elkerülhetetlenül szükségeseknek állítottam fel arra nézve, hogy a szláv nemzetiségű mohamedánok bennünket szívesen fogadjanak, nem lettek a mi részünkről tekintetbe véve, a bosnyák-hercegovinai mohamedánok fegyveres ellenszégülése tehát mitsem bizonyít föntebbi állításom helyes, alapos és való volta ellen.

Egyébiránt én legkevésbé sem állítottam azt, hogy a szláv nemzetiségű mohamedánok „föltétlenül” akarnak hozzánk csatlakozni, mert én azoknak önkénytes egyesülését „több föltétthez” kötöttem. Így például azt állítottam:

„A gazdag bosnyák bégek jelszava: „Ha már nem maradhatunk a zultán alattvalói, úgy legyünk az osztrák-magyar uralkodóé — — —”

Tehát: „ha már nem maradhatunk”! a gazdag bosnyák bégeket tehát érvek útján arról kellett volna előbb meggyőznünk, hogy „nem maradhatnak” és csak azután kellett volna a tartományt megszállanunk; ha ez így történik, úgy bizonyosan a legszívesebben fogadtak volna bennünket.

Továbbá azt állítottam:

„— — — ezen elemek a legnagyobb örömmel válnának azon állam alattvalóivá, amelyben teljes vallás-egyenlőség honol.”

Tehát: „teljes vallás-egyenlőség”! a bosnyák mohamedánokat tehát fel kellett volna előbb arról világosítanunk, hogy a mi törvényeink nem nyomják el az Izlamot és okvetetlenül örömmel fogadtak volna bennünket.

És végre a legfőbb szerepet a megszállás időpontja játszotta.

Erre nézve már kilenc hónap előtt a következőt jegeztem meg:

„Ha a magyar király, aki egyszersmind osztrák császár is, akarja, úgy az ottani, ma még hajlítható elemek könnyen beolvashatók birodalmába; ma még könnyen, holnap már nehezen, holnapután már igen nehezen, még később talán már sehogy sem“.

Nekünk nem volt szabad Boszniát és a Hercegovinát az omladina befolyása alá bocsátani, amely januárban és februárban, a második szerb-török háború tartama alatt, nem bírt és nem is bírhatott befolyással az ottani mohamedánokra.

És ha van Európának oly állama, amelynek hatalmában és tehetségében állott a gazdag bosnyák bégeket az alábbi két pont iránt felvilágosíttatni:

először: hogy ők nem maradhatnak a zultán uralma alatt;

másodszor: hogy törvényeink nem nyomják el az Izlamot;

úgy azon állam első sorban okvetetlenül csakis a mi monarchiánk.

Alkalmunk nyílt volna azon megmérhetetlen sziveséget gyümölcsöztetni, amelylyel az orosz-török hadjárat küszöbén a török ifjak küldöttségét nemcsak fővárosunkban, hanem országszerte fogadtak, mert éppen török egyetemi ifjak által világosíttathattuk volna fel a gazdag bosnyák bégeket céljainkról.

Az egész előkészítetés és felvilágosíttatás csakis néhány ezer darab aranyunkba (ügynökeink tiszteletdíja és útiköltsége) került volna, melyek azután a most kidobott milliókat és a kiontott vérpatakokat hozták volna kamat fejébe.

Ügynökeink bizonyosan csakis egy pont iránt kívántak volna biztosítékot tőlünk, mielőtt útra keltek volna, áldásos működésüket mind a mi, mind pedig hitfeleik érdekében megkezdeni, hogy: Boszniát és a Hercegovinát ne tegyük egy alakítandó nagy délszláv birodalom kiegészítő részévé, azaz ne kebelezzük be ezen

két tartományt Horvátországba, hanem egyesítsük közvetlenül Magyarhonnal.

A török ifjak akkor még lángoltak Magyarorszáért.

Kívánságuk teljesítését pedig bizvást megigérhettük volna ügynökeinknek.

XVII.

Kilenc hóval ezelőtt következőt irtam: „Nekünk azonnal el kell foglalnunk Szerbiát, Boszniát, Hercegovinát, Montenegrót és minden földet a Balkánig“; tehát előbb Szerbiát és csak azután Boszniát.

Miért nem cselekedtünk így?

Ha előbb foglaljuk el Szerbiát, úgy Bosznia mint érett gyümölcs hull ölünkbe, az ellenünk fondorkodó és lázító szerb fejedelemség elfoglalása pedig bizonyosan sokkal kevesebb pénzünkbe került volna, semmint Bosznia és a Hercegovina megszállása és még hozzá — ami pedig különösen tekintetbe veendő — valószínűleg egy csöpp vérünkbe sem.

A tavasszal elfoglalhattuk volna előbb Szerbiát és utánna Boszniát és a Hercegovinát vér nélkül és kevés pénzkadás árán, de a berlini kongresszus felhatalmazása nélkül; most megszállottuk Boszniát és a Hercegovinát, a berlini kongresszus felhatalmazása következtében, amde tömérdek vér és még több pénz árán.

Hát nem lett-e volna ránk nézve sokkal előnyösebb az első eset?

Ami pedig a „jogot“ illeti, úgy azon két szomszéd tartományban uralkodó és már éveken át tartó fejtelenség — egyebet nem is említve — bizonyosan éppúgy feljogosítottak bennünket a fegyveres beavatkozásra, illetőleg azon tartományok megszállására, mikint a berlini kongresszus felhatalmazása.

Egyébiránt ezen „felhatalmazást“ utólag is zsebre tehettük volna, azaz utólagosan is szentesíthettük volna

a berlini kongresszus által a tavaszkor ama tartományokba tett katonai sétánk eredményét.

* * *

Egyébiránt én a megszállás vagy elfoglalás főntebb említett „előkészítését“ nem tartottam elkerülhetetlenül szükségesnek és láttuk is, hogy az nem is volt elkerülhetetlenül szükséges, mert anélkül is sikerült nekünk Boszniát és a Hercegovinát rövid idő alatt megszállani. Hogy azonban az általam javasolt „előkészítés“ nemcsak igen sok ottani mohamedán család vagyonát, sőt életét is tartotta volna meg, hanem bizony nekünk is óriási előnyünkre vált volna, azt ma már fájdalom monarchiánk minden egyes polgára tudja.

Ezen „előkészítés“ alatt azonban még csak a legtávolabbról sem értem a Törökországgal kötendő „konvenciót“.

Ezen „előkészítés“ alatt csakis azon működésünket értem, amely minden idegen (tehát még a török kormány „hivatalos“ segédkezésének mellőzésével is) tényező hozzájárulta nélkül, csakis saját embereink által (az ajánlott török egyetemi hallgatók) világosították volna fel a bosnyák-hercegovinai bégeket a mi szándékainkról.

XVIII.

Te tengeri kigyóként fel-feltűnő konvenció, vajjon mennyit értél volna?

A diplomaciában az őszinteségnek ugyan csak igen ritkán van szerep osztva, ámde azért még akkor sem mondani igazat, mikor ezen tettünk által semmi, de éppen semmi előnyre sem tehetünk szert, az valóban még a diplomacia terén is fölösleges. Nincs oly Machiavelli, aki ezt tanácsolná nekünk, még pedig mindenekelőtt azon egyszerű okból, mert tettünk indokolatlan és céltalan volna.

Minek kötöttünk volna mi tehát a fényes kapuval egy oly konvenciót, amelynek általunk pontos megtar-

tása a legteljesebb lehetetlenségek közé tartozott volna. Még pedig ezen konvenció pontozatait mindenekelőtt nem azon okból nem tartottuk volna meg, mert nem akartuk volna megtartani, tehát részünkről a k a r a t h i á n y b ó l, hanem mivel a tőlünk független, általános külviszonyokon kívül, még a bosnyák-hercegovinai belviszonyok is kényszerítettek volna arra.

Ha tehát a fényes kapu bizonyos idegen és bizonyos honi befolyások következtében nem akart velünk oly konvenciót kötni, aminőt mi terjesztettünk a zultán elé, úgy külügyérünk a lehető leghelyesebben cselekedett, hogy viszont ő sem irt alá egy oly konvenciót, aminőt a szeraly kívánt.

Mire való lett volna egy oly konvenció, amelynek határozatait talán már az aláírást követő percben sem tarthattuk volna meg?

Mi célból kellett volna nekünk a konvenció aláírása által nem igazat mondanunk?

Jobb volt tehát ezen kényszerűségbe nem jönnünk és a magas portával konvenciót nem kötnünk.

*
*
*

Eddig rendesen legtöbbször az orosz viszonyok alapos megítélésében voltunk tájékozatlanok, de most egyszerre azt tapasztaljuk, hogy — legalább a nagy közönség — még a török viszonyok helyes megítélésében is kezd, még pedig a legnagyobb mértékben tájékozatlanná lenni.

Ámde mikint történhetett ez?

Hogy az orosz viszonyok helyes megítélésében annyi bakot lőnek nálunk, az némileg érthető, mert ugyancsak lámpással kell társadalmunkban az oly embert keresnünk, aki komoly és beható tanulmányozása tárgyává tette a világ legnagyobb birodalmát. Vajmi ritka kivétel az közöttünk, aki személyes tapasztalatokat gyűjtendő, hosszabb időn át tartózkodott a cári birodalomban, hát még azok, akik az orosz irodalmi nyelvet is értik és beszélnek? no azok már igazán a fehér hollók közé tartoznak.

Nálunk az orosz viszonyokat rendszeresen csak néme kútfők után ösmerik, persze nagyon felületesen és többnyire tökéletesen hamisan; a legislegújabb időkben pedig talán egy jeles angol „ösmertetés“ alapján is.

De amíg a cárok birodalma berendezésének és sajátágainak ismeretével csakis egy „könnyed viszonyt“ ápoltunk, addig a politikai helyzetet illetőleg egészen napjainkig meglehetősen otthon voltunk Konstantinápolyban. Igaz ugyan, hogy a török tartományok viszonyait szintén mély fátyol borítá el szemeink elől, de legalább a török főváros politikai viszonyai voltak előttünk eléggé föl tárva.

Ámde úgy látszik, hogy a legújabb időkben még ezen a téren is elkezdődik a legképtelenebb összetévesztések és elcserélések hosszú láncolata és ennek következtében a tapogatódzás. Az éles, tiszta látást a vakoskodás kezdi helyettesíteni. Mondhatom siralmas egy helyettesítés!

* * *

A nagy közönség már ismételve azon hibába esett nálunk, hogy a török politikai viszonyok és az azokból természetszerűleg folyó politikai „cselekvések“ megítélésénél összetévesztette ezen három tényezőt: a zultán, a török kormány és az ozman nemzet.

Nem egyszer szidták már nálunk csakúgy általánosságban a „törököt“, amidőn, csakis a jelenlegi „török kormányt“ és ezenkívül némileg a szeraly kárhuzatos befolyása alatt álló gyöngé zultánt lett volna szabad az illetőknek kárhuzatniok.

Hogy mily jellemű Abdul Hamid zultán, azt nálunk igen jól tudják. Neveletlen, tudatlan és még hozzá gyöngé ember. No de mindezekről ő vajmi' keveset tehet, mert ezen emberi gyarlóságok az újabb időben a legtöbb zultán közös tulajdonságai.

Ámde hiszen ez nem is lehetséges máskint mindaddig, amíg az ozmanok trónján a „széniorátusi“ trónöröklés a törvényes, nem pedig a „majorátusi“.

A török uralom fénykorában, a kényúri és valóban korlátlan zultáni hatalom korszakában a legtöbb trónöröklési esetnél ezen két fogalom: „szénior“ és „majoriskó“ azonosítva lett egymással, helyesebben fejezve ki magunkat, ezen két fogalom rendesen ugyanazon egy császári herceg személye által volt képviselve. De hogy az lehetséges legyen, tehát az éppen trónralépett, új uralkodó a legtöbb esetben összes fivéreit (leginkább csak mostohafivérek léteztek az Ozman-házban; azon körülménynek pedig természetes és érthető oka a zultánok szeraly-életmódja volt és az is még mindig) „megzsinórozhatta“ és azon, ámbár kegyetlen és vérlázító, de szerfölött egyszerű módon biztosította már élő, avagy később születendő elsőszülött fiának a fényes trónt.

Persze azon eljárásnak azután ama szerfölött veszedelmes következménye is volt az Ozman-házra nézve, hogy már számtalanszor lebegett azon veszélyes helyzetben, miszerint csak egy férfi-képviselővel bírt. Utoljára azon eset Mahmud zultán (Abdul Hamid zultán nagyatya) személyében fenyegette kihalással az Ozman-házat, de mint hosszú századokon át még mindig, úgy akkor is a „pénteki szüzek“ megmentették az Ozman-házat fiágban kihalásától.

A polgáriasodás és a szelidebb erkölcsök utat törvén magoknak a török birodalomba, a császári hercegek megszínóroztatásának rémséges és borzasztó szokása is, több más, ilyenmú kényúri szokással együtt (mint például a selyemzsinór-küldés a basáknak vagy a talpbottoztatás a régi szeraly udvarán s. t. b.) kijött a divatból, ámde fájdalom nélkül, hogy a „széniorátuson“ alapuló trónöröklés rendje eltöröltetett, illetőleg „majorátusi“ alapra lett volna fektetve.

És ezen mulasztásban rejlik Törökország jelenlegi szerencsétlen helyzetének egyik legfőbb oka.

Minden egyes zultán arra törekszik, hogy a „széniorátusi“ trónöröklési-rendet saját elsőszülött fia javára

eltörölje és egy „majoratúsi“ jargon alapuló trónöröklési-renddel helyettesítse. Hogy pedig ezen céljok elérésére minél több kilátásuk legyen, tehát a tökéletesen hatalmokban levő trónörökös, ha az nem saját fiok (az újabb időben a török trónörökösök sohasem voltak az uralkodó zultánoknak fiai) még ma is egyszerűen megöletik, csak hogy annak nem testét, (mert a mostani európai-befolyás ily barbárságot semmiesetre sem engedne ma meg) hanem lelkét gyilkoltatják le, azaz más szavakkal fejezve ki magunkat: a trónörökös éppen semmi neveltetésben sem részesül, hanem csak úgy nő fel mint a parlagi-fűszál vagy a kerti-gyom.

Hogy mily mértékben, mily tökéletesen a zultán hatalmában van a török trónörökös, annak némi jellemzésül szolgáljon a következő nevetséges kis történet.

Midőn a lóversenyek divatba jöttek Konstantinápolyban, mind az akkori zultán Abdul Aziz, mind pedig trónörököse az akkori Murad efendi, futtattak versenylovaikkal. A trónörökös versenyparipái jobbak voltak, semmint a zultánéi, de azért azoknak nem volt szabad ama versenyekben is győzniök, amelyekben a versenydíjért a kényuras padisah versenylovai is indultak.

A trónörökösnek „felparajzásával“ éppen ellenkezőleg lesz a saját elsőszülött fiú fölnevelve, akiből egy tökéletes (ezen szót tessék csak keleti értelmében venni) uralkodó lesz képezve.

És ezen eljárás az uralkodó zultánok részéről a képzelhető legtermészetesebb és bizonyosan a legcélravezetőbb is arra nézve, hogy a „széniorátusi“ trónöröklés egyszer-valahára „majoratúsi“ alapra legyen helyezve. Mert ha majd egy szép napon a zultánok valamelyike ezen irányban tenni akar és mer is egy elhatározó lépést, úgy sokkal könnyebben fog az neki sikerülni, ha így szólhat népéhez:

„Tekintsetek ide! ez az én elsőszülött fiam, aki művelt, tanult, készült és uralkodónak nevelt ifjú, azonban nem a következő „szénior“, hanem csak a leendő „majo-

reskó“; itt áll fiam mellett az unokaöcsém, (vagy mostohaöcsém) egy műveletlen, tanulatlan, készületlen és csak a hárem gyönyörei számára nevelt ifjú, aki azonban utánnam az Ozman-ház „széniora“ — — — vajjon melyiket kívánjátok tehát ezen két itjű közül utánnam következő, leendő zultánotokul?

Ameddig a „széniorátusi“ jogok határozzák meg a fényes kapun a trónöröklést, mindaddig gyöngé és semminemű uralkodói tulajdonságokkal nem bíró zultánok fognak a magas portán székelni.

Ne téveszszük mi tehát sohase azon politikai „cselekvényeket“, amelyek a zultántól erednek amazokkal össze, amelyeket a derék ozman nemzet létesített.

* * *

Ámde nálunk összezavarják a következő két politikai tényezőt is: „a török kormány“ és „az ozman nemzet“.

Nálunk nemcsak a török kormányt vádolják hűtlenséggel, csalfasággal és fondorkodással a mohamedán hitű, délszláv nemzetiségű bosnyák-hercegovínaiak makacs ellenállásáért, hanem fájdalom egész általánosságban a „török nemzetet“ kárhoztatják az ott történt barbárságokért.

Ámde mi jogon?! vajjon minő alapon?!

Hát bizony csak azért, mert a mi kedves véreink azt állítják, hogy ők a törökök borzasztó handzsárjai ellen harcolnak, hogy elesett, sőt még foglyúl esett bajtársaikon is a törökök hűtik kegyetlen boszújukat.

A Boszniában és Hercegovinában küzdő magyar ezredek „bakái“ (ezek képezik a magyar lapok levelezőit és pedig csaknem kivétel nélkül) összetévesztik a két, egymástól tökéletesen különböző fogalmat: „mohamedán“ és „török“ és leveleik útján elhitetik hozzátartozóikkal, hogy ők a törökök ellen harcolnak és pedig oly törökök ellen, akik a harcban kegyetlenkedéstől elkezdve, min-

den képzelhető rossz, aljas és vérengző tulajdonságot egyesítenek magokban.

A magyar köznép persze azután megesküszik távolban küzdő fiainak szavahihetőségére, saját gyermekeik adták ki nekik a hangzatos „jelszót“ „kegyetlen, vad török“.

Pedig ha volt valaha nemzet igaztalanul vádolva, úgy az azon török nemzet, amelyről azt állítják, hogy ma fegyverrel harcol ellenünk.

A magyar katonákat sem Boszniában, sem Hercegovinában „kegyetlen, vad törökök“ nem mészárolhatják le halomszámra, mert sem az első, sem a második tartomány-nak nincsenek nagyobb számú török lakosai, az ott talált török nizamok pedig, túlnyomó nagy részben minden ellenállás nélkül, megadták magokat.

Útazás és útazás közt igen nagy a különbség. Ezen állítás áll a Nyugat-Európában tett útazásokra is, de fokozott mértékben a „keleten“ tett útainkra.

Ha valaki a „keleten“ utazik és ott tapasztalatokra akar szert tenni, úgy behatólag kell tanulmányoznia a színleg még igen csekélynek látszó dolgokat is, mert ha valahol úgy bizonyosan a keleten kis okok igen gyakran nagy okozatokat szülnek.

Aki alaposan ösmeri Boszniát és a Hercegovinát, az nagyon is jól tudja, mily csekély számú ott a török elem. Kik tartoznak ott a török nemzetiséghez?

Mindenekelőtt a legfőbb polgári és katonai tisztviselők; az alsóbb rendű hivatalnokoknak egy kis része; a városokban letelepedett kiskereskedőknek legfőlebb egy negyed része; néhány ugyanott lakó iparos és a helyőrségek sorkatonaságának egy része.

Igenis csak ezek; tehát még az ott elhelyezett sorkatonaság sem egészen, mert az ottani „nizamok“ egy nagy részét a nyolc „bosnyák zászlóalj“ képezi. A tartalék három osztályának (ichtyat, redif és musztehafiz)

zászlóaljai pedig és a fegyver alatt álló basibozukok kivétel nélkül a bosnyák nemzetiséghez tartoznak.

De kik ellen küzdenek az osztrák-magyar ezredek?

A hazabocsátott ichtyat, redif és musztehafiz „taborok“ ellen, a basibozukok szervezetlen csapatai ellen és a polgári osztályhoz tartozó fölkelők szerb tiszték által vezényelt „csétái“ ellen.

Miért átkozza tehát a magyar nép a török nemzetet?

Általánosan elfogadott nézet közönségünknel, hogy a porta boszniai főhivatalnokainak kétszínűsége, sőt magának a fényes kapunak fondorlatai képezik legfőbb okát annak, hogy a bosnyák és hercegovinai ellenállás oly erőteljes és makacs.

Ezen nézet részben, de csakis részben alapos és helyes.

Ösmerni kell a konstantinápolyi, uralkodó politikai köröket, hogy ezen irányban elfogulatlanúl, tárgyilagosan ítélhessünk, mindenekelőtt pedig tisztában kell lennünk a török politikai pártokkal.

Az ozmanoknál jelenleg három nagy politikai párt létezik: az ó-török, az új-török és a khedive-párt.

Az első párt fanatikus, minden haladásnak halálos ellensége, a predestináció föltétlen híve; pártfőnökei „eladók“ mindenki számára, aki csak képes kapzsiságukat kielégíteni, de a párt túlnyomó nagy része ámbár ázsiai gondolkozásmódú, de azért becsületes. Ezen pártra minden zultán az Ozmanok házából teljes megnyugvással támaszkodhatik, hacsak nem valami nagy barátja a haladásnak; az orosz befolyás még eddig csakis ezen pártra, illetőleg annak kapzsi főnökeire számíthatott; ezen párt a meghalt Abdul Aziz zultán hírhedt volt nagyvezérével Mahmud Nedim basával együtt bukott meg és azóta még nem tudott újból kormányra vergődni. Az öreg Mahmud Nedim basa háreme a fővárosban van ugyan, de ő számkivetésben él Csesmében,

mindazonáltal párthívei igen sok befolyásos állást foglalnak el nemcsak a zultán udvaránál, hanem még közvetlen környezetében is.

A második párt sima mint a kígyó, az európai polgáriasodás minden hátrányát és hibáit elsajátította, anélkül, hogy annak előnyeit is, legalább nagyobb részben, magáéivá tette volna. Az új-törökök nem sokat törődnek a Koránnal, de azért nem szabad őket föltétlenül szabad-elvűeknek és felvilágosultaknak nyilvánítanunk. Az új-török párt feje hosszú időn keresztül a khedíve fivére volt; ennek halála óta azonban nincsen a pártnak kijelentett vezére, hanem többen osztoznak a párt működésének vezetésében.

A párttagok csaknem kivétel nélkül a műveltebb osztályokhoz tartoznak, úgyhogy az új-török pártnak a köznép rétegeiben csak igen kevés híve van.

A harmadik párt a khedíve pártja. Ezen párt tulajdonképpen csakis Abdul Aziz zultán bukásakor alakult. A párt kezdetben igen kicsiny és befolyás nélküli volt és célját az képezte és képezi, hogy az Ozman-házat a török tróntól megfoszszák és helyette a khedívet és annak utódait kiáltsák ki Törökország zultánjává. A khedíve alkotmányt adott volna országának és utódai az első szülöttség jogán örökölték volna utánna a török trónt.

Midőn Ötödik Murad zultán megörült, a khedíve-párt rendkívüli mozgékonytágot fejtett ki terveinek megvalósítására, de nem tudott célt érni, mert az elzárt Ötödik Murad helyébe, az örült zultán mostohafivére lépett.

Abdul Hamid trónralépte azonban szerfölött megszorította a khedíve-párt tagjainak számát, mert mindazok, akik Ötödik Murad zultán föltétlen hívei voltak, a khedíve-párthoz csatlakoztak.

Az örült volt zultán egykori föltétlen hívei egy öntudatos, erélyes kormányt kívánnak és mindenkifölött egy bátorjellemű uralkodót.

Ők igen jól tudják, hogy Murad igazán örült, tehát legfőlebb is csak egy árnyuralkodó szerepét volna képes

betölteni, ha valamely véletlenség őt még egyszer az ozmanoknak még mindig fényes trónjára emelné. Ámde nekik nem kell báburalkodó.

De valamikint nem kívánják, hogy Murad jelenlegi állapotában még egyszer az ozman trónra kerüljön, azonképp kiengesztelhetetlen ellenségei a jelenlegi zultánnak Abdul Hamidnak, akiről nagyon is jól tudják, hogy szerfölött gyöngé jellem, akit ma ezen udvaronc vagy háremhölgy befolyásol, hogy már holnap mások gyakoroljanak az uralkodó fölött hatalmat.

A kezdetben kicsiny és befolyás nélküli khedíve-párt napról-napra hatalmasabbá vált, rohamosan növekedve azon egyének nagy száma által, akik a dolgok jelenlegi menetével elégedetlenek és a török birodalom óriási hanyatlásának első okát a jelenlegi uralkodó személyében vélik föltalálni.

Mithad basa végzetes száműzetésének egyik legfőbb oka azon körülményben rejlett, hogy a zultán sógora Mahmud basa elhitette fölséges sógorával, (és a dologban volt valami) hogy nagyvezére a khedíve-párt legbuzgóbb hívei közé tartozik.

A zultán jelenlegi kormányában, udvartartásában, sőt még közvetlen környezetében is, mind a három párt számol híveket, akik azután ritka kitartással és mindent megvető bátorsággal (kivált a khedíve-párt tagjai, akiknek feje van „betétnek“ föltéve) működnek és buzgólkodnak pártjok céljainak elérésén.

Igen tévedne tehát az, aki a mai, egymást gyorsan követő török kormányok kebelében, egyöntetűséget keresne. Minden párt igyekszik a kormányra hatni és leginkább arra törekszik, hogy az újonan alakult ügyérségbe minél több pártfelét hozhassa be.

Az ilyen, különféle párthívekből alakult kabinet működése azután természetesen szintén olyan, aminő a „színezete“, minden egyes ügyér mindenekelőtt azon irányban működik, amerre pártjának érdekei és céljai fekszenek.

A jelenlegi török kormány szintén nélkülözi az egyöntetűséget.

Képzeljük magunkat a török kormány helyzetébe. Ennek ó-török tagjai nemcsak színleg, de legigazabb meggyőződésből buzgó hívei a Koránnak; ők a legfőbb mértékben hisznek a „rendeltetésben“.

Az oroszok legyőzték a török hadsereget és a főváros falai alá nyomultak. Ez egy „fait accompli“ és az ó-török megnyugszik benne, mint Allah akaratában és nem zúgolódik a nemzetét ért csapás fölött.

De végre is az ó-törökök is emberek, akik húsból és vérből állanak, akiknek tehát indulataik és vágyaik vannak. Most azon veszély fenyegeti hazájokat, hogy újlag két tartományt veszítsen el. Igen érthető tehát, hogy a vakbuzgó ó-törökök némelyike a foglalónak akadályokat akart útjába vetni és ha az sikerült neki, akkor örült cselekedetének.

A keleten az általános műveltség mégcsak igen kis mértékben van elterjedve, a „lehetőség“ fogalma csak alig-alig van tisztázva és igen sokan még mindig tökéletesen képesnek tartják a saját erejüket oly feladatok megoldására, amelyekre már évek óta teljesen és tökéletesen képtelenek.

Ha valahol hálás tér nyílik az izgatóknak, a demagógoknak, — úgy az bizonyára a keleten tárja fel magát, sajnáljuk tehát a félrevezetett bosnyák mohamedánokat és ha legyőztük őket, legyünk irántok nagylelkűek, még pedig nemcsak azért, mert az nekünk, a győzőknek dicsére fog válni, hanem mindenekelőtt már azért is, mert ők hű szövetségeseink lesznek a panszláv törekvések ellen intézett küzdelmeinkben.

Tehát az ó-török párt némely híve szintén közreműködött arra nézve, hogy a bosnyák mohamedánok csapatainkat ellenségesen fogadták, de az új-törököknek és a khedíve-pártnak semmi része sincsen azon izgatásokban, amelyek ezen irányban történtek.

Ennyire és csakis ennyire terjed a törökök működése az ellenünk kitört lázadás szításában.

De vannak mások, akiknek nagyon is érdekében áll, hogy a bosnyák-hercegovinai lázadás minél magasabb lángokat csapjon és ezek: Szerbia, Montenegró és az albánok.

Az albánok egy gyönyörű, vitéz, de műveletlen és vad nemzetiség, körülbelül egy millió és kétszázezernyi számban. Az albánok tömegesen laknak együtt és határozottan napról-napra jobban szaporodnak, még pedig a szerb népfaj rovására.

A „magas kapú“ soha, de sohasem rendelkezett föltétlenül az albánok fölött, akik bérces hegyeik között és fölséges, termékeny völgyeik ölén, mindig bizonyos mértékű önkormányzatot gyakoroltak nemzetiségök fölött.

De amit az egykori hatalmas nagyvezérek nem tudtak elérni, azt a mai török kormánytól követelni több mint méltánytalanság, mert az maga az igazságtalanság.

Mehemed Ali basa felkoncolt teste és kiömlött vére a legjobb és leghathatósabb bizonyosság a porta törekvéseinek megítélésére.

Az albánok fanatizálva lettek ellenünk, de kik által? kezdetben csakis panszláv és szerb ügynökök által, (akiknek megkezdett művét azután rendkívüli eredménynyel folytatták a vakbuzgó „hodzsák“ és „hadzsik“), akik elhitették a külvilágról mégcsak tiszta fogalommal sem bíró, vakbuzgó néppel, hogy az osztrák-magyar hadak azt akarják tőlök elragadni, ami nekik legföltettebb, legdrágább kincsök: vallásukat. Persze az ez iránybani izgatás csengő-pengő rübelok kíséretében történt. Fognak is majd csapataink elég sok orosz pénzt az albánok közt találni.

Az albánok fegyveres ellentállásáért nem lehet és nem szabad tehát nekünk a jelenleg tehetetlen portát vádolnunk, még kevésbé pedig a török nemzetet.

De itt vannak Szerbia és Montenegró. A politikai gasság, álnokság, hitszegés, csúszás-mászás, fondorkodás, hállátlanság ezen utólérhetetlen példányai.

Mind Nándorfehérvárott, mind pedig Cetinyében a „Nagy-Szerbia“ létesítésén dolgoznak. Nekik mindenekelőtt Boszniára és Hercegovinára van szükségök, hogy terveik ne legyenek „légvárák“. Nekik mindent el kellett követniök, hogy a reménylett békés megszállás helyét véres ellenállás foglalja el. Hiszen ők azt akarták ezzel a világnak megmutatni, hogy Bosznia és Hercegovina rokonszenve csakis az övék és ott minket csak ellenszennvel, sőt elkeseredett ellenállással fogadnak.

Andrássy kegye megnagyobbította Szerbia és Montenegró területét és ezeknek álnok, hálladatlan népségei külügyérünk jótéteményét avval viszonozzák, hogy csapataink számára a magláji katasztrófákat idézik elő.

Hány bizonyság kell, hogy az egész bosnyák-hercegovinai fölkelés első szervezése csaknem egyedül az omladina műve?

Doboj és Gracsanica környékén rendes szerb csapatok küzdöttek ezredeink ellen; a csataterén a „szerb milicek“ barna zubbonya és a „rendes szerb hadsereg“ Peabody fegyvere több példányban hevert elszórva. A sztoláci csata után a fölkelők egész biztonsággal vonultak vissza a montenegrói területre. A konyicai fölkelővezér nyílt egyetértésben állott Montenegróval. A tiszováci nagy-bizottság, mely már három év óta lélke volt a bosnyák fölkelésnek, a legbarátságosabb összeköttetésben állott a mai szerb kormányval.

A tiszováci fölkelő-bizottságali összeköttetést nagy ügyetlenül maga a szerb kormány is elismerte, még pedig egészen hivatalosan; bécsi ügynökének nyilatkozata által Szerbia maga alatt fűrészelte el az ágat.

Kell-e még több és csattanósabb bizonyíték?

Második Katalin, a nagy orosz cárnő, Cherson kapuira ezt iratta: „Erre vezet az út Sztambulba“; mi azonképp Nándorfehérvárra és Cetinyére mondhatjuk el: „Eze-

ken keresztül vezet az út a Balkántól északnyugatra eső tartományok nyugalmanak helyreállítására és tartós biztosítására. Sőt még többet is mondhatunk: „Ezek birtoka elkerülhetetlenül szükségesek fajunk és a magyar nemzet jövőjének biztosítására.“

Kell-e még több és csattanósabb bizonyíték?

Nincs oly magyar, aki Szerbiát betárazta, hogy ne szolgálhatna nemes külügyérünknek ezen irányban még többel is. — Miért késik tehát az álnokok megbüntetése? És vajjon azon egy negyed milliónyi harcosunk, akik csatára készen állanak, csakis azért lett a határokon átküldve, hogy egyedül Boszniát és Hercegovínát szállja meg?

A középkorban az „osztályok“, az újkor kezdetén a „vallás“, napjainkban pedig a „nyelv“ azon összekötő kapocs, amely az emberiség különféle rétegeit a legerősebben fűzi egybe.

A középkorban a francia, cseh, magyar stb. lovag többé-kevésbé egynek érezte magát az idegen nemzetiségű lovagokkal és közösen nyomták a jobbagyot.

A reformáció nemes korában a hitközösség volt minden egyéb kapocsnál erősebb. A magyar protestáns örömmel küzdött német hitfele érdekében testvére, a magyar katolikus ellen.

De mindezeknél fokozottabb erejű ragacst képez napjainkban a közös nyelv.

Az olasz és a német egység bámulatos bizonyosságai a közös nyelv hatalmának, de mindezeknél sokkal csodálatraméltóbb az, amit az omladina a közös nyelv segítségével, csakis arra támaszkodva, Boszniában és a Hercegovínában létesített.

Az omladina egy percre kibékítette egymással a tüzet és a vizet, az eget és poklot, a becsületességet és gabszágot, az omladina percnnyi szövetséget hozott létre a bosnyák mohamedánok és ó-hitűek között, az omladina megalakítá a fölkelő-csapatokat.

Kik csonkítják meg kegyetlenül véreinket? kik viselik vadak módjára ellenünk a háborút? kik tépik szét vérengző fenevadakkint a kezeik közé került sebesülteket? kik alacsonyítják le magokat ezen dúló küzdelmekben vadállatokká? kik szennyezik be az ember nevet?

Az omladina hívei, a délszlávúl beszélő bosnyákok, hercegovínaiak, rácok, szerbek és montenegróiak, kiknek nagyobb része ó-hitű és csak kisebb felök az Izlam híve. Török ezen fenevadak közt talán egy sincs. — És a magyar nép mégis a török nemzetet átkozza!

A csatázó magyar fiúk erősen leveleznek az itthoniakkal. A bakák és huszárok örömetst fonnak leveleik szövegébe idézeteket. Sok ilyen idézetet olvastam már, rendesen tökéletesen hibás helyesírással vannak írva, többször még értelemzavaró hibákat és szócsereket is tartalmaznak, de azért mindenki, akinek csak legkisebb fogalma van a szláv nyelvekről, azonnal láthatja, hogy a legkegyetlenebb, legvérengzőbb, legálnokabb fölkelővezérek szájába adott mondatok, amelyeket a magyar fiúk oly örömetst idéznek, szlávúl **lettek a világba kiáltva** és így ezen embertelen, vérszopó, szörnyetegek a délszlávok nemes fájához tartoznak, még pedig minden kivétel nélkül.

Török idézetet még mindeddig egyetlen egyet sem olvastam és meg vagyok róla győződve, hogy mikint én még nem, úgy más sem.

És a magyar nép mégis a törököt átkozza!

Legyünk tehát igazságosak és ne téveszszük készakarva az idegen fogalmakat össze, tegyünk pedig okvetetlenül éles különbséget a törökök és a szláv nemzetiségű mohamedánok között.

XIX.

Mindezekből láthatjuk tehát, hogy a véres és gyakran kegyetlen harc, amely Boszniában és a Hercegovinában ellenünk lett víva, nem a török nemzet harca volt.

A török nemzet nem képes oly kegyetlenségeket elkövetni, mint aminőket azon tartományok völgyei és szirtei százával láttak.

A török nemzet becsületes és oly sok jó tulajdonsággal bír, hogy nagyon is megérdemli, miszerint támogassuk.

De miben támogathatjuk mi ma a török nemzetet?

Mindenekelőtt azon törekvésekben, amelyek a török birodalom „belbékéjének“ helyreállítására és megszilárdítására irányozvák.

De ha mi ezen fáradságos munkán dolgozunk, úgy kettőt ne felejtünk el csak egy pillanatra is, úgymint :

először, hogy Törökország megszűnt európai másodrangú hatalom lenni?

másodsor, hogy Törökországot csakis mint ázsiai hatalmat lehet erősíteni.

Ha egyszer majd kedvező alkalom nyílik rá, úgy támogassuk mi is azon törekvéseket, amelyek azt tűzték ki céljokúl, hogy „Batumot“ és „Karszt“ a török nemzet visszakapja; másrésről azonban Európában ne „területvisszafoglalás“, hanem annak éppen ellenkezője, tehát „terület-kisebbités“ által igyekezzünk a török nemzeti-létet megszilárdítani.

A világtörténet azt bizonyítja, hogy az ozmanok sehol (és legkevésbé Európában) sem tudták a meghódított idegen népfajokat magokba olvasztani. A török tudott csatázni, a török tudott hódítani, de a legyőzött nemzeteknek csak egyetlen egyikét sem tudta magába olvasztani, törökké tenni.

A „beolvasztás“ dolgában a legnagyobb sikert még a vallási téren képesek a törökök felmutatni, mert Európában a bosnyákoknak és hercegovinaiaknak egy nagy része, hasonlóképp a bolgároknak és a sziget-görögöknek (például Kandia) egy kisebb része, elfogadta a hódító nemzetnek vallását és áttért az Izlam hitére.

De amire nem volt képes a török nemzet akkor, mikor a hatalom tetőpontján állott, arra bizonyosan még kevésbé lesz most képes, midőn rohamosan hanyatlik ereje.

Azáltal, hogy a külháborúban leginkább csak török harcosok estek el, a török faj a Balkán-félszigetén erősen megfogyott, ellenben a keresztények, habár lassan, de azért mégis évről-évre szaporodtak.

Az utolsó két háború iszonyai annyira megnegyedték a török népfajt a Balkán-félsziget tartományaiban, hogy az nehezen ütné meg ma a két milliónyi lélekszámot. Ámde arra számítani, hogy az európai ozman faj Kis-Ázsiából történendő bevándorlás által gyarapíttassék a Balkán félszigetén: az képtelenség, mert Kis-Ázsiának éppoly dústermő földjei vannak, mikint az európai török részeknek; még sokkal ritkább népessége mint „Rumiliának“ és éghajlatát jobban kedveli a török, semmint Európáét.

Marad tehát a berlini béke határozatai dacára még mindig 3,000 négyszög-mértföldnyi európai török területre valami 1'5 millió ozmanli.

Ezen csekély szám azonban nem lesz a jövőben képes magát egy oly nagy területen érvényesíteni. Ezen, aránylag igen nagy terület megvédelmezésére képtelen lesz a török faj, utasítsuk tehát azt egy kisebb területre és látni fogjuk, hogy emberül helyt fog állani.

Az ozmanlik tömörebb csoportokban az európai török részeknek csakis keleti tartományaiban laknak, itt kell tehát az európai török hatalmat szilárdítani és mintegy összpontosítani.

Kormánypárt és az ellenzéki pártok, államférfiak és nemzetgazdászok, történészek és a pénzügy emberei egyaránt, teljes és tökéletes összhanggal ismerik el, hogy a lombard-velencei királyság **elszakíttatása** nemcsak hogy nem gyöngítette monarchiánk hatalmát, sőt annak erejét hihetetlen nagy mértékben még fokozta is.

Minket tehát a „terület-kisebbités“ erősített; alapos és okadatolt meggyőződése, hogy az európai török részek „területi kisebbitése“ szintén csakis előnyére fog válni a török nemzetnek és annak hatalmát jelentékenyen és azonnal fokozandja.

Igyekezünk azon, hogy a török nemzet északi határául Európában a Balkán keleti hegygerincét ne csak közvetve „Kelet-Rumélia“ útján, hanem közvetlenül is birtokába vegye, de válaszszuk el az ozman birodalom európai területétől, még pedig okvetetlenül: Boszniát, a Hercegovinát, Ó-Szerbiát és egész Albániát, az elsőket magunkba kebelezvén be, az utóbbiból pedig egy tökéletesen független „albán királyságot“ alakítván. Ha mi természetes határainkat dél felé egyszer már bírjuk, úgy oly nagy lesz a befolyásunk Albániára, hogy igen könnyen létesíthetünk ott egy „secundo geniturát“.

Az új albán király legyen azonban tökéletesen független és nemzeti; ha pedig saját személyére nézve már nem is válhatnék albánná, úgy neveltetné legalább koronájának örökösét azzá.

A legislegújabb időben láthattuk, miszerint „idegen“ házból származott uralkodók, kitűnő „nemzeti“ uralkodókká képesek válni; az új svéd királyi ház megalapítója Bernadotte tábornok; az új belga királyi ház megalapítója Lipót szász-kóburg-góthai herceg; az új görög királyi ház megalapítója Keresztély dán herceg (ma Első György király) és Hohenzollern Károly herceg az első független román fejedelem, fényesen bizonyítják a fön- tebbit.

Hogy pedig a trónörökösöket mily mértékben lehet „nemzeti“ szelleműekké nevelni, azt láthatjuk a szász-kóburg-góthai eredetű walesi hercegeben és a ma uralkodó portugál királyban, kiknek apái idegen nemzetiségű hercegek voltak.

Albániát az ozman nemzettel leginkább csakis a lakosok nagyobb részének közös vallása köti össze és Albánia bizonyosan rohamos sebességgel fog virágzás-

nak indulni, ha mi azt a fényes kapu uralma alól elvonjuk és önálló királysággá emeljük. Az albán népfaj, mely a Balkán-félsziget jelenlegi lakosai között a legrégebb és határozottan a legszívósabb, évtizedről-évtizedre nyert kiterjedésében; hogy mily mértékben szorították ki a régebben délszlávok által lakott területekről az albánok az utóbbiakat, azt világosan megmutatják nekünk azon, jelenleg csakis albánok által lakott kerületeknek falvai, amelyek még mindig szláv nevűek.

Keletre Montenegrótól; Nis és Pristina közt; északnyugot Albániában és északi Makedóniában számtalan falura találtam, amelyeknek szláv nevek van, holott lakosaik keveretlen tisztan albánok.

Albánia ismételve megkísérlette lerázni magáról a török uralmat és a török hatalomnak még sohasem volt oly veszélyes, török földön született ellensége, mint a híres albán főnök Szkender bég. (Kasztrióta Sándor.)

Azonban nemcsak régebben, hanem századunkban is már ismételve megkísérlették az albánok nemzeti függetlenségöknek kivívását, így például a híres janinai basa Ali Tepelenti alatt, hasonlóképp a szkódrai (szkurtari) basa Kara Mahmud vezénylete alatt is. Ez utóbbi egészen haláláig megőrizte függetlenségét a fényes kapu ellenében és csakis fia Musztafa Busatli basa adta meg magát később az ellene kiküldött török hadvezérnek Mehemed Resid basának.

Állítsunk tehát mi egy független albán királyságot, bizony-bizony nemcsak mi, hanem a török nemzet is csak hasznot fog húzni és új erőt fog meríteni az „életképes” albán királyságból.

XX.

Erősítsük mi a török nemzet hatalmát azáltal, hogy Európában jelenlegi területét kisebbítjük.

Az európai másfél millió ozmán egy kisebb területen virulni fog, míg a jelenlegi nagy területet nem lesz képes sikeresen megvédelmezni.

Az európai törökök helyzete tökéletesen hasonlítható egy hadseregéhez egy nagyobb csata előtt. A csata megnyerésére renkívüli nagy befolyása van a „hadállásoknak“. Ha a hadsereg kicsiny és a hadállás kiterjedt, úgy az eredményes védelem tökéletes képtelenség. Ez irányban szomorú tapasztalatokat tehetek a düppeli sáncok védői 1864-ben. A dán hadsereg, amely a fentebbi év tavaszán a „bevehetetlen“ düppeli sáncokat védelmezte, kicsiny, míg a gyönyörű sáncok igen nagy kiterjedésűek voltak, mi volt tehát a természetes, kikerülhetetlen következmény? A nagykiterjedésű sáncok, minden „bevehetetlenségök“ dacára katasztrófát hoztak az őket védelmező vitéz dán hadseregre, mert az kénytelen volt a nagykiterjedésű hadállás következtében erejét szétforgácsolni.

Hasonló volt az eset bizonyos tekintetben tavaly nyár elején a Dunánál. A Duna védvonala, ezen hatalmas, rendkívül erős védelmi hadállás oly hosszú, hogy annak eredményes megvédelmezése valami egy millió fegyverest igényel. Mivel azonban az akkori török szerdar-ekrem Abdul Kerim basa nem rendelkezett ezen szükségelt haderőnek mégcsak egy tizedével sem (a dunai várak védőrségét nem számítva), tehát nem is kísérlette meg komolyan a hatalmas védvonalat megvédeni. A török hadvezénylet, igen helyesen, inkább feladta a Duna erős védvonalát, semmint a rendelkezése alatt levő néhány dandárt tökéletesen szétforgácsolja és így menthetetlenül és minden haszon nélkül feláldozza.

Erősítsük mi tehát a török hatalmat azáltal, hogy Európában oly területre összpontosítjuk, amelyet sikeresen meg tud védelmezni és ahol a török nemzet föltétlenül érvényesíteni tudandja magát.

Midőn pedig ez irányban fáradozunk, gondoljuk meg mindenekelőtt, hogy mi nem a zultánért, nem az Ozman-házért és legkevésbé sem a mostani török kormányért akarjuk még saját erőnket is a mérlegre vetni,

hanem a mi törekvéseinknek célja: a török nemzetet erősíteni.

Ez lehet csak a mi fáradozásaink célja és ezt el kell érünk, még pedig legörömeztobb az Ozman-ház uralkodóival és a jelenlegi török kormánynyal együtt: ha szükséges nélkülök, ha pedig máskint már nem lehet-séges, úgy ellenök is.

XXI.

Ha mi ma kezdjük el a háborút Oroszország ellen, úgy csak azon egy előnyünk lesz, hogy a fegyverzetünk jobb, ellenben azon rendkívül nagy hátrány fog bénítólag ránk hatni, miszerint egy győzelmes hadsereg mindenütt túlnyomó nagy száma ellen kell majd harcolnunk.

A küzdelmet Oroszország és annak mai, nyílt és még csak sejtett szövetségesei ellen csak akkor volna szabad már ma zászlónkra írni, ha ezen háborút külügyérünk minden irányban kellőleg előkészítette már.

Az osztrák-magyar hadügyér és annak két kartársa, a honvédelmi ügyérek, már régen, igen régen befejezték azon előmunkálatokat, melyeket egy nagy hadjárat igényel; monarchiánk három hadserege csak a mozgósítási rendeletet várja, hogy három hét alatt teljes erővel átléphesse határainkat. De vajjon kész-e már művével a közös külügyér? Vajjon befejezte-e már ezen hadjárat előkészítését Andrássy Gyula gróf?

Ez most a legfőbb és az egyedül döntő kérdés.

Ha volt valamikor egy hadjárat, mely nemcsak a kezdethez, hanem a folytatáshoz, sőt még a befejezéshez is kiválóan igényelte az állam külügyérének leghathatósabb közreműködését, úgy okvetetlenül az volna azon hadjáratunk, melyet ma indítanánk Oroszország ellen.

Ezen hadjáratban elejétől fogva végéig a főszerep, a munka oroszánrésze nem a közös hadügyérnek, nem a két honvédelmi-ügyérnek, nem az egyes seregek főparancsnokainak, nem a táborkarnak, nem a tiszteknek és

nem a hadseregnek és hajóhadnak jutna, hanem külügyeink vezetőjének.

Ezen háborút, tekintve Franciaországnak jelenlegi visszavonultságát, csaknem örülség volna megkezdenünk, mielőtt a közös külügyér biztosítását nem bírjuk arra nézve, hogy abban Poroszország nem fog elénk komoly akadályokat gördíteni; ezen háborút eszeveszettség volna folytatni, mihelyt Poroszország abba ellenünk és Oroszország mellett akarna és készülne fegyveresen beavatkozni; végre ezen háborút öngyilkossági kísérlet volna azonnal, már úgy-ahogy, be nem szüntetnünk, midőn látnók, hogy Berlin még a legyőzött cár érdekében is síkra kíván ellenünk szállani.

Amíg Franciaország nem hallatja újra szavát világ-résünk legégetőbb kérdéseinek tárgyalásánál és megoldásánál, addig csak akkor támadhatjuk meg a siker kilátásával Oroszországot, ha külügyérünk biztosít bennünket arról, hogy Poroszország ezen háborút nem fogja fegyveresen ellenezni, annak ránk nézve kedvező folyásába nem fog beavatkozni és győzelmünk esetében a békekötés alkalmával nem fog ránk nyomást gyakorolni. Andrassy grófnak biztosnak kell afelől lennie, hogy Bismarck ezen háborúkat Oroszország és annak mai, nyílt szövetségesei ellen egy olyan „párbajnak“ tekintendi, amelyennek mi az 1870—71-iki francia-német háborút tekintettük.

Ha külügyérünk mindezekről biztosíthat bennünket, akkor ne csak hónapok után, hanem azonnal izenjük meg a háborút a szent-pétervári kormánynak. Hiszen ezen megmérkőzés, ezen összecsapás úgyis elkerülhetetlen, előbbutóbb be kell annak következnie és csak azért tanácsos ránk nézve ezen küzdelmet még ma elodáznunk magunktól, mert a politikai viszonyok jelenlegi állása inkább kedvez az orosz birodalomnak, semmint monarchiánknak.

Másrészt azonban bátran elhihetjük, hogy azon kitűnő szívélyes és jó viszony dacára, mely a porosz és az

orosz udvar közt fennáll a szent-pétervári kormány csak azon esetben számíthat föltétlenül és okvetetlenül a porosz fegyveres segélyre, ha az orosz birodalmat mi támadjuk meg. Sőt azt hiszem, hogy Bismarck csakis azon egy esetben fogná a porosz ezredeket az orosz dandárok segítségére küldeni, ha mi Oroszországot közvetlenül, egyenesen a saját területén támadnók meg.

És Bismarck ezen eljárása, azt mind politikai, mind pedig katonai szempontból bírálva, tökéletesen érthető volna.

Ha mi a háborút orosz területre játszanók át; ha mi hadainkkal az orosz határokon már túl volnánk; ha mi egyenesen Moszkva ellen nyomulnánk, akkor elkerülhetetlenül szükséges volna ránk nézve, hogy Moszkva ellen törő hadseregünk balszárnyának biztosítására mindenekelőtt Orosz-Lengyelországban foglaljunk el némely hadászatiilag fontos pontot.

Már pedig, hogy ezen pontok megszállása igen meg volna nekünk egy oroszelleni lengyel fölkelés által könnyítve, az nem szorul bebizonyításra. Ha mi tehát az orosz cárnak hadat üzenünk, úgy első teendőink egyike az lesz, hogy ellene Orosz-Lengyelországban fölkelést támasztunk, mely fölkelés azonban, kivált ha már kezdetben is nyerünk néhány csatát, igen könnyen átcsaphatna Pózenba.

És ettől tart a német birodalom mai korrlátnok, még pedig nem ok nélkül.

A volt lengyel királyság három részre van felosztva. Az orosz rész kiállhatatlan iga alatt nyög. A porosz rész nagy részben bámulatosan lett máris németesítve, de a tartomány azon lakossága, amely sokhelyütt, kivált a falvakban még megtartá nemzetiségét, többé-kevésbé elégedetlen mai kormányával, melyet az ő bárminemű szenvedőleges ellentállása éppen oly kevéssé volt képes a múltban annak kitűzött cél feléi haladásában, a „németesítésben“ feltartóztatni, mikint nem képes arra a jelenben. Az osztrák rész szabad alkotmány-

nyal bír és talán lengyelebb mint száz év előtt volt, mikor — Krakkó és környéke kivételével — az utolsó Habsburg jogara alá került.

A lengyel az orosz gyűlöli, de csakis a porosztól fél.

A lengyelek egyik legnagyobb gyöngéje az elbizakodottság; így például igen tekintélyes egyénektől halottam a következő állítást:

„Lengyelország újrászületésének egyetlen akadálya csakis Poroszország, mert az oroszokkal mi magunk is el tudnánk bántani, hacsak Poroszország nem akadályozna bennünket azonnal ezen küzdelmünkben; ha ki is verjük mi az orosz ezredeket Varsóból, úgy rögtön porosz dandárok fognak oda benyomulni.“

Ezen nyilatkozat orosztiltő része határozottan túlzás, ámbár van azon állításnak némi alapja, de a poroszokról szóló rész minden szava tökéletes valóság.

Poroszországnak tehát mindenesetre szerfölött kényelmetlen egy oly fölkelés, amely az oroszok ellen Varsóban tör ki; Bismarck teljes okkal félthetné a pózeni nagyhercegséget, amelynek elveszte pedig mind politikai, mind katonai szempontból nagy csapás volna Poroszországra.

Politikailag azért sujtaná Pózen elveszte Poroszországot, mert a nagyhercegség elszakadása következtében nagyobb számú ott letelepedett porosz kénytelen volna vagy birtokaiból kivándorolni, vagy pedig lengyel alattvalóvá válni; katonai szempontból pedig Pózen elszakadása azért volna egy igen nagy veszteség Poroszországra nézve, mert Pózen birtoka nélkül a porosz délkeleti határ oly tárt, oly legkevésbé sem természetes, oly minden ellentállásra képtelen, aminőt csak nagy ügygyel-bajjal lehetne a térképen kicirkalmazni.

És nagyrészen ezen körülmény az oka, hogy Sándor cár okvetetlenül számíthat Vilmos császár ezredeinek segítségére akkor, ha mi az oroszokat saját területökön támadjuk meg.

De amíg azon esetben, ha mi az oroszokat saját területökön támadjuk meg, a poroszok fegyveres segítsége keleti szomszédaik részére bizonyos, addig legkevésbé sem mondhatjuk azt amaz eshetőségekre vonatkozólag, ha mi az oroszokat a Balkán félszigetén, mostani hadállásaikban és még hozzá csak hadászatiilag **fenyegetnők**.

Sőt ugyanaz áll még azon eshetőségre is, ha minket az események arra kényszerítenének, hogy mi az oroszokat a Balkán félszigetén „hadászatiilag“ ne csak fenyegezzük, hanem meg is támadjuk.

Egyébiránt mi, helyesebben mondva az osztrák seregek, úgysis adósai ezen irányban a sötétzöld egyenruhának.

A burkersdorfi csatát ugyanis 1762-ben július 21-kén Nagy Frigyes csakis azáltal bírta az osztrák vezér Daun gróf ellenében megnyerni, hogy rávette a csatater közepében táborozó oroszokat, akik azon időben neki már nem voltak többé fegyveres szövetségesei, hogy olyan állást foglaljanak el, amely az osztrák fővezért, aki még nem volt önmagával egészen tisztában afölött, hogy az oroszok csak tétlen nézői lesznek-e a csatának, avagy mint tetteges résztvevők fognak-e abban működni, ez utóbbi esetben persze ő és hadserege ellen, kényszerítse ellenök csapatokat állítani fel. A porosz király jól számított, mert Daun gróf több ezredét csakugyan az oroszok ellen rendelé, de ezen intézkedése által annyira meggyöngíté főseregét, hogy Nagy Frigyes azon egy tökéletes diadalt arathatott.

Ezen csatavesztést Ausztria az 1854-iki gácsországi „határlánc“ által eddig csakis részben fizette vissza az oroszoknak; ezen százéves tartozás végleges kiegyenlítésére most van a legkedvezőbb idő és alkalom.

XXII.

Legyünk azonban mindenekelőtt egymással tisztában.

Mi különbség van egy „hadászati“ és egy „harcászati“ támadás között?

Ezen kétféle támadás közt nagy, igen nagy az eltérés.

Harcászatilag csak úgy lehet az ellenséget megverni, ha annak hadsoraikat összelőjük, lovasságát lekasaboljuk, ágyúit leszereljük és egy tökéletes győzelem esetében a megvert sereget vagy részben vagy pedig minden pereputyostul elfogjuk.

Az ilyen diadal egy sikerült „harcászati“ támadás eredménye volna.

A „harcászati“ támadás ismertető jele tehát a vér, a szép piros, meleg embervér, amelyhez azután sűrű lőpor füst, sebesült lovak, megrepedt ágyúk, törtkerekű löszerkocsik s. a. t. nyújtják a keretet.

Nemde? egy idegizgató kép idegrázó keretben? az egy „harcászati“ támadás? Igen, úgy van. A fölvetett kérdésre adott felelet tökéletesen helyes; a fogalom kitűnő jól van kifejezve és a tárgy értelmesen és találólag jellemelve.

Mennyivel nyugodtabban, mennyivel szelídebben folyik le egy „hadászati“ támadás. Bizony-bizony ez utóbbi valódi „idyl“, az előbb említetthez képest.

Ha egy „harcászati“ támadás a „pokoli“ Breughel borzasztó és rémes tárgyú képeihez hasonlít, úgy a „hadászati“ támadást a „bársony“ Breughel békét és nyugalmat lehelő festményeihez hasonlíthatjuk.

Mert hadászatilag legyőzhetjük, tönkre silányíthatjuk az ellenséget anélkül, hogy hadseregei ellen csak egyetlen egy lövést is tettünk volna.

A „hadászati“ támadást azáltal létesítjük, hogy az ellenhad szárnyaiban vagy épp háta mögött ránk nézve előnyös és erős hadállásokba vonulunk; az első esetben már az általunk megszállott és birtokunkba vett hadászati pontok által kényszerítjük az ellenhadat, arcvonalának megváltoztatására avagy legalább is nagyobb tömegeknek felállítására azon a szárnyán, mely a mi

hadállásunk által fenyegetve van; a második eset pedig az ellenhad vezérét a legtöbbször arra kényszerítendi, hogy hadseregével a fegyvereket lerakassa és magát megadja.

Ez a „hadászati“ támadások elmélete.

Hogy egy háborúban az elméletnek a gyakorlat nem mindig felel meg, az nagyon is érthető és természetes. Hogy azonban a vérnélküli „hadászati“ támadások egymagáiban sikerülte egy háborúban csak ritkán fordul elő, annak oka azon körülményben rejlik, hogy a „hadászati“ megvert fél csaknem mindig fegyvereire üt, azokra hivatkozik és egy „harcászati“ támadást erőszakoltat maga ellen. Persze csak a legritkább esetek közé tartozik az, hogy egy már „hadászati“ megvert sereg azután sikeresen ellen tudjon szegülni, mindazonáltal már bevett és gyakorlatban levő szokás a hadvezérek részéről, hogy a fegyverlerakás, a megadás előtt még az „ultima ratio“ra, kiköszörült kardjaikra hivatkozzanak.

Ezen irányban bővebb felvilágosítással szolgálhatnak: 1870 szeptember 1-je Sedan alatt és 1877 december 10-ke Plevna előtt.

Egy jól vezetett, nagy hadjáratban persze a két, egymástól különböző támadási válfaj karöltve halad és egymást kölcsönösen kiegészíti; mert valamint harcászati győzelem nélkül csak a legritkább esetekben fordul elő a hadászati diadal, azonképp ez utóbbi bekövetkezte nélkül, az elsőnek csak igen alárendelt jelentősége és szerfölött kis értéke van.

XXIII.

Mi rendesen még a tizedik szomszédunk legjelentéktelenebb óhajtságainak betöltését is elmulaszthatatlan kötelességünknek tartjuk, dacára annak, hogy az illetők hálla fejében még eddig rendesen csak kigúnyoltak bennünket.

A mi politikánkat eddig leginkább azon törekvés szokta volt vezérelni, hogy mások érdekei általunk

óvassanak meg; a saját magunk érdekeivel, kicsinyekkel és nagyokkal egyaránt, sőt még életkérdéseinkkel is, napjainkig bizony vajmi keveset törődtünk.

Óvjuk meg tehát legalább ma a saját érdekeinket. Legfőbb időnk van rá.

Nem kérdezve senkit, nem törődve senkivel, nem tekintve senkire foglaljuk el természetes határainkat dél felé.

Ha hadseregeink a Balkánig előnyomultak, ha ezredeink Szófiában és Lom-Palánkában házilag berendezték magokat, úgy ezen tény azt jelezné, hogy komoly szándékunk keleti érdekeinket óvni.

Azon területnek csak legkeletibb szegélyén tanyáznak ma orosz csapatok. Ha mi a szent-pétervári kormányt biztosítjuk, hogy dandáraink keleti irányban nem fognak Szófián túl előrehatolni és mi csak őseink birtokát, azon örökséget, amelyre jogainkat soha fel nem adtuk, akarjuk újból tulajdonunkba venni, úgy meg lehetünk arról győződve, hogy zászlóaljaink előnyomulása elé az oroszok nem vetendenek akadályokat, hanem készségesen kiűritendik számunkra Bodon várát és Szófiát.

Ha azonban az oroszok nem volnának előzékenyek irányunkban, úgy azon hadseregünk felállítására, amelyet Szófiáig tolnánk előre, — (ennek azután egy második hadsereg Brassóban és egy harmadik a királyhágóntúli megyék keleti határán segédkeznek) — ellenökben egy nagyszabású „hadászati“ támadássá válnék.

Ezen „hadászati“ támadást azonban nem követné a mi részünkről szükségképp egy „harcászati“ támadás, Berliennek tehát nem volna oka a történetek fölötti, komoly elmefuttatások által magát dühbe hozni.

Ha pedig ezen „hadászati“ támadással az oroszok be nem érnék, úgy igyekezni fognánk azt, még egy „harcászati“ támadás útján is, rájuk nézve „hadászati“ és „harcászati“, tehát teljes vereségé változtatni át.

Igen, ámde ez maga a háború volna, az élethalál fölötti küzdelem köztünk és az oroszok közt, melybe pedig az oroszok ma még nem akarnak bebocsátkozni.

Ma még Sándor cár uralkodik Oroszország fölött és a konzervatívok ülnek a kormányon, tehát természetes határainkat dél felé bizonyosan minden küzdelem nélkül foglalhatnók el.

XXIII.

Ösmerni kell a mai orosz viszonyokat; látni kell a jelenlegi orosz állapotot; érintkezni kell az orosz társadalom minden osztályával; tanulmányozni kell az ottani, a mienktől tökéletesen elütő életnézeteket; be kell avatni lenni az orosz hadsereg és hivatalnoki-kar reményeibe és terveibe; élni és mulatni kell az ottani fiatalsággal; utazni kell a végtelen terjedelmű birodalomban; hosszabb időn át kell tartózkodni Moszkvában és Szent-Pétervárott; érteni és beszélni kell az orosz nyelvet és figyelni minden látszólagos kicsinységre is, hogy alapos és helyes ítéletet hozhassunk a mai Oroszországról.

Aki „ezt“ jogosan mondhatja el magáról, annak okvetetlenül igazat kell nekem adnia a föntebbi, már januárban tett állításomra nézve, hogy :

„Gorcsakov nem tekinti a Balkán-félszigetet oly szláv földnek, amelyhez csakis a szent Oroszországnak van joga s. t. b.“

Második Sándor cár a legőszintébb békebarát. Hogy ezen „tényt“ az oly lapok, amelyeknek nincsenek közvetlen értesülései a jelenlegi „orosz udvar“ valódi nézeteiről és hangulatáról tagadják, az engem mégcsak a legkevésbé sem ingat meg azon meggyőződésemben.

Azt szokták ezen lapok állítani, hogy a lefolyt török-orosz háború a cár kívánsága volt, pedig ez vajmi okadatolatlan állítás.

Második Sándor cár nem akarta sehogy sem ezen háborút elkezdeni és csakis akkor üzent hadat a zultánnak, mikor már nem volt még továbbra is képes a

„szláv-bizottságok“ által teremtett és folytonosan élesztett „néphangulatnak“ ellenállani.

Sem Második Sándor cár, sem korlátnok, Gorcsakov herceg, sem a jelenlegi orosz udvar nem „panszláv“, sőt mind az első, mind pedig az utóbbi mégcsak nem is valami „dühös orosz“, — — — — mert teljes joggal „félnémeteknek“ lehet őket tekinteni.

Mind a cárnak, mind pedig környezetének volt ugyan egy forró óhajtása, egy lángoló kívánsága, de miután igen jól tudták azt, hogy annak betöltése kikerülhetetlenül oly viszonyokba sodorná őket, hogy érintkezniök kellene majd a panszláv elemekkel, tehát inkább le akartak ezen kívánságuknak létesítéséről mondani.

A fogadtatás, melyben Második Sándor cár az 1876-iki év végén Moszkvában részesült, amelynek következtében azután inkább „szökött“, semmint „utazott“ onnan Szent-Pétervárra, hasonlóképp a cárnak ottani viselete és magatartása, a legdöntőbb bizonyítékok ezen állítás mellett.

Akkor a cárt Moszkvában csaknem kényszeríteni akarták a „panszláv“ és a „nagy orosz“ párt, hogy a zultánnak hadat üzenjen. És Sándor cár vajjon mit felelt azon, „követeléseknek“ is bizvást beillő „legalázatosabb kérelmekre“? A cár összes felelete abból állott, hogy a legnagyobb sietséggel Szent-Pétervár német légkörébe utazott.

A cárnak és környezetének főtebb említett lángoló kívánsága az volt, hogy az orosz birodalom európai részeinek azon területi kiterjedése állitassék vissza, amelyet a „párizsi béke“ megcsonkított.

XXIV.

Vessünk csak egy pillantást Második Sándor cár uralmára.

A „vas cárt“ az érzékeny veszteségek, amelyek szinopei győztes hajóhadának egy részét a krími partokon érték; az ismételt vereségek, amelyeket hadserege a Taurusz-félszigeten szenvedett; a gond, búbanat, szégyen,

elkeseredés és kétségbeesés sirba döntötték; utódának, a nemesszívű Második Sándor cárnak nem volt egyebet mit tennie, mint békét kötnie.

Két európai nagyhatalom és egy tevékeny, eleven másodrendű hatalom egyesítette haderejét az ozmanok hadseregeivel és még ezen egyesült, óriási haderő is csak hosszas, véres harcok után tudta az egyedül küzdő Oroszországot legyőzni. Az orosz hadvezérek azonban azt állítják, hogy még az egyesültek hadai sem lettek volna képesek a szebasztopoli vést a cár seregeire földézni, ha egy harmadik nagyhatalomnak szerintök egészen váratlan hűtlensége, nem hatott volna oly szerfölött bénítólag a cári birodalom hadi-működéseire. Miklós cár és annak tábornokai teljes bizalommal számítottak az osztrák „jóindulatra“ azon időben, mikor Mencsikov herceg kiszámított, szándékos durva föllépte által a krími háborút a szónak legszorosabb értelmében: „kierősza-kolta“.

A „vas cár“ és tábornokai azonban tévedtek, mert Ausztria nemcsak hogy tettelegesen nem támogatta Oroszországot, hanem még a gácsországi védhuzal vonása és később a Dunafejedelemségek katonai megszállása által még ellenségesen is viselte magát az északi kolosz ellen. A gácsországi katonai védhuzal vonása osztrák részről, arra kényszeríté az orosz hadügyért, hogy az osztrák-orosz határon felállított osztrák ezredek ellensúlyozására nagyobb csapat-összpontosításokat rendeljen el a cári birodalom délnyugoti tartományaiban. Ámde az orosz hadügyérnek ezen parancsa igen sok olyan orosz dandárt kötött le, amelyeket Gorcsakov herceg, az akkori orosz fővezér elkerülhetetlenül szükségelt épp abban az időben a Krímben. Igen, de miután azon dandárok nem tehettek egy s z e r r e két helyen is szolgálatot és egy időtartam alatt nem küzdhettek a Taurusz félszigeten és őrizhették az osztrák-orosz határt, tehát a döntő pillanatokban annyira hiányzottak az orosz fővezérnek, hogy az, nem gá-

tolhatta meg szeptember 8-ikát, a Malakov-torony megostromlását a francia zászlóaljok részéről.

A Malakov-torony Szebasztopol legerősebb védművét képezte és annak eleste csak időkérdéssé tette a déli erődök elfoglaltatását az „egyesültek“ által.

A párizsi béke befejezte a krími hadjáratot, a párizsi béke elszakította Oroszországtól Beszarábiának délnyugati részét. Ámde szintén és éppen a párizsi béke óta az orosz diplomacia összes törekvése odairányult, hogy a fegyver útján elszakított Beszarábiát vagy diplomáciai fogások vagy pedig fegyver útján visszaszerezze.

Második Sándor cár uralkodása feladatának tekintette az öröklött birodalom európai részét azon területi kiterjedésben hagyni trónörökösére, amiként az rá szállott; hasonlóképp korlátnok a Gorcsakov herceg meg földi rendeltetésének tartotta a párizsi békét foszlányokra tépni.

A berlini béke teljesen és tökéletesen eleget tett ezen irányban az orosz cárnak és korlátnokának, ezek tehát betöltve látják eddigi legforróbb kívánságukat és csak azt akarják az orosz birodalom részére biztosítani, amit eddig elértek.

XXV.

A jelenlegi, valódi udvari párt Oroszországban németérmű és igen nagy mértékben „arisztokratikus“.

Ezen párt a délszlávok mozgásával annálkevésbé van megelégedve, minél többször nyert arról értesülést, hogy bizonyos délszláv körök kevésbé dolgoznak az orosz, semmint a sajátlagos délszláv érdekekért, végcéljuk egy nagy szerb császárság felállítása levén.

Az orosz udvari párt ügynökei által kitűnően van értesítve az ilyen mű törekvésekről és mert a nagy szerb császárság létesítése csaknem kizárólag nándorfehérvári és omladinai törekvés, tehát a szerbek nem éppen valami nagy kegyben állanak az említett körök előtt.

Már az első szerb-török háború után észlelhető volt ezen feszült viszony, melynek legfőbb oka a következőben rejlett.

Midőn az orosz cár azon távirati fenyegetésére, hogy azonnal megszakítandja a diplomaciai összeköttetést a fényes kapuval, ha az rögtön nem engedélyez a szerb fővezényletnek fegyverszünetet, (a gyúniszi és kreveti szerb vereségek után, 1876. október végén, amidőn a török szerdar ekremnek, Abdul Kerim basának, tökéletesen nyitva állott az út Nándorfehérvárra) a magas porta csakugyan megállította diadalmasan előnyomuló hadait és fegyverszünetet adott a szerb fővezérnek, Csernyajev tábornoknak, azon időben, november hóban két orosz császári tisz: Nikitín altábornagy és Sznesszorev tüzérezredes küldettek Nándorfehérvárra, hogy az ottani katonai és politikai helyzetről hű tükröt nyújtsanak az orosz kormánynak.

A két nevezett orosz tisz a leglelkiismeretesebben felelt meg ezen feladatának. Különösen az előbb visszatért Nikitín altábornagy oly minden irgalom nélkül fejezte ki magát küldői előtt a szerb viszonyok fölött, amely ritkítja párját.

Az altábornagy Nándorfehérvárra történt megérkezése után azonnal tökéletesen átlátta az uralkodó szerb köröket. Nikitín altábornagy saját szemével látta a szerbek nagyhatalmi álmodozásait és azoknak veszélyes fondorlatait; látta a szerb hatalmasok párját ritkító hállátlanságát és minden erkölcsi alapot nélkülöző, csakis önérdeket hajhászó törekvéseit. Az orosz küldönc látta azonban mind ezeken kívül még azt is, hogy magának a szerb fővárosnak összes társadalmi osztályai, oly hihetetlen mértékű cinizmussal bírnak, amely annyira szemtelen, hogy „romlott ságával” még nyilvánosan is dicsekszik.

Aki a szerb viszonyokat behatóan tanulmányozta, az tudja, hogy Szerbia egy tekintetben hasonlít Spartához, mert valamint ott, úgy itt is nemcsak hogy „szabad“

a család és lopás, hanem még dícséretreméltó is, — — — csakhogy nem szabad magát rajtakapadni.

A szerb az ily „ü g y e s e n“ szerzett nyereséget: „k a j s á r“-nak nevezi. (Ezen szó tulajdonképpen „övet“ „ruhaövet“ jelent.)

Nikitin altábornagy saját szemével látta a szerb fejedelemség azon nemes állampolgárainak, akik a szerb nemzetiséghez tartoznak, lustaságát, képességnélküli voltát, önhittségét és meglehetősen mérvű gyávaságát és legkevésbé sem volt tartózkodó, midőn mindezekről küldöinek jelentést tett.

Ezen jelentésnek azután azon nevezetes beszéd lett a következménye, amelyet Második Sándor cár Moszkvában tartott és amelyben a szerbeket minden teketória nélkül „g y á v á k n a k“ nyilvánította.

A cárnak moszkvai beszéde óta az orosz udvari körök bizonyos ellenszenvvel viseltek Szerbia iránt, amely erősen lett fokozva azon orosz tisztek közleményei által, akik az első szerb-török hadjáratban a szerb zászló alatt küzdöttek a törökök ellen. Ezen tiszteket kiválólag elkeserítette a szerbek ellen azoknak páratlan hállátlansága. A hazatért orosz tisztek a lehető legfeketébb színekben rajzolták le hozzátartozóik előtt a szerb társadalmi köröket, amelyek oly kevés hálladatosságot és oly kevés figyelmet tanúsítottak azok irányában, akik értök ontották véröket, hogy midőn a hat orosz zászlóalj „hivatalosan“ búcsút mondott Szerbiának, zászlóit és fegyvereit átadván a szerb fejedelemnek, ezen, mindenesetre szép és ünnepélyes (a zászlók átadását nagyszerű tábori mise előzte meg, amelyet nagy papi-segédlettel maga a szerb metropolita tartott) katonai díszszemlén (dacára a közelségnek — a nándorfehérvári alsóvár terén voltak az orosz zászlóaljok felállítva — és a legszebb, langyos időnek) a szerb fejedelemnén kívül egyetlen egy szerb nő sem volt jelen. Miután azonban Natalí fejedelemné születésére nézve szintén nem szerb, hanem orosz, tehát az orosz zászlóaljoknak csakis néhány szerb hivatalnok,

de egyetlen egy szerb nő sem mondott ünnepélyes búcsút.

Az ily események azután azon elhatározást érlelték meg az orosz udvari körökben, hogy a Balkán-félszigeten az eddigi szerb befolyást egy más délszláv állam befolyásával helyettesítsék, Montenegró „a kedvenc“ igen kis területű, azonkívül roszúl is fekszik, mert messze is van a Balkán-félsziget központjától, de meg két oldalról a szívós albánok által el is van választva a délszlávok zömétől. Az említett körök ezentúli jelszava tehát: „Bolgárország“ lett.

Egy nagy Bolgárország alakítása és annak számára a délszlávok közti „vezérszerep“ megszerzése már azért is nagyon előnyös volna az oroszokra nézve, mert a bolgárokat mind nyelvileg, mind pedig egyéb tekintetben az összes délszláv népfajok közt a legkönnyebben és a legrövidebb idő alatt lehetne az orosz elemmel egyesíteni, sőt még abba be is olvasztani.

Kiadatván az új jelszó, az orosz udvari körök minden rokonszenvőket és jóakaratókat az alakítandó bolgár fejedelemség felé fordították, mindent csak annak akarnak juttatni, így például erőnek erejével még Vranját, Pirotot és Nist is (és ez etnografiailag tulajdonképpen helyes törekvés, mert az említett városok (Nis kivételével) és azoknak környéke nagyobb számú bolgár lakossal bír, semmint szerbbel) a bolgár fejedelemségbe akarták bekebeleztetni.

Második Sándor cár és ezen körök két okból nem akarják a háborút monarchiánkkal:

először, mert ők már elérték azt, ami leghőbb kívánságuk volt, — — — a párizsi szerződésnek mégcsak nyomát is eltörölte a berlini kongresszus;

másodszor, mert ők csak azt kívánják megtartani, amit Ázsiában és az Aldunánál szereztek és hogy ezt elérjék, nem sokat törődnek avval, hogy Szerbia létezik-e avagy nem.

Második Sándor cár és benső, bizalmas hívei nemcsak hogy nem kívánják a háborút Első Ferenc-József császár és király ellen, hanem hogy ezt kikerülhessék örömezt feláldozzák nekünk Szerbiát.

Ez és csakis ez a mai uralkodó körök akarata Oroszországban.

Az arisztokratikus konzervatívoknak már túrhetlenné vált az „együttjárás“ a radikál, sőt gyakran még forradalmi-színezetű „szláv-bizottságok“-kal; ők örömezt intéznék ezekhez a híres idézetet:

„Der Mohr hat seine Schuldigkeiten gethan, der Mohr kann gehen“, de nem merik mindaddig, amíg külügyér-ségünkkel nincsenek ismét jó viszonyban. A konzervatívok tehát a legörömeztebben feláldoznák nekünk az általok őszintén úgysem kegyelt Szerbiát, hacsak azután ezen tettök által azt érhetnék el, hogy ránk támaszkodva lerázhatnák már egyszer nyakokról a gyűlölt „szláv-bizottságokat“.

Ez tény, a többi pedig: mint az orosz félhivatalos lapok bizonyos irányú vezércikkei s. t. b. csakis a saját nyugtalan elemek és a nagyvilág áltatására számított diplomaciai fogások.

XXVI.

Az oroszországi szláv-bizottságok által képviselt orosz elemek meggyőződése, hogy Oroszországnak előbb-útóbb meg kell támadnia monarchiánkat és ezen meggyőződést én is osztom, mert nagyon jól tudom, hogy a szláv-bizottságok által megindított roppant mérvű mozgalom csak kétféleképpen végződhetik: vagy megtámadnak az egyesült oroszországi és balkán-félszigeti szlávok bennünket, vagy pedig forradalom üt ki az orosz birodalomban, még pedig nemcsak az uralkodóház és a mai kormány ellen, hanem az összes, jelenlegi társadalmi és birtokviszonyok ellen.

Ámde Második Sándor cár és németszellemű benső környezete nem osztja ezen meggyőződést.

Az orosz cár és udvara legkevésbé sem tartják szükségesnek, sőt inkább ellenkezőleg egészen kikerülhetőnek a háborút monarchiánkkal — — — és nekik is igazuk van.

De hiszen ez ellenmondás! Miként kelljen ezt ki egyeztetni?

Igen, ez egy látszólagos ellenmondás, melynek ki egyeztetése azonban szerfölött egyszerű.

A háború köztünk és az oroszok közt kikerülhetetlen, mert az emberek halandók; ha azonban ez nem úgy volna, ha Sándor cár, Vilmos császár, Gorcsakov herceg, Szualov gróf, Bismarck herceg és a többi, mai orosz és német hatalmasok örökéletűek volnának, úgy bizony sohasem kerülne köztünk és az oroszok közt kenyértörésre a dolog.

Második Sándor cár és benső környezete csak annyiban tévednek, hogy azt vélik és reménylik, miszerint az utánnok következők majd osztani fogják az ő nézeteket és vallani fogják az ő elveiket. De éppen azért, mert az a meggyőződésük, tehát nemcsak hogy nem bánják ha a mi monarchiánk erősbödik, sőt inkább kívánják is azt, hogy ránk támaszkodva sikeresen nyomhassák majd el a borzasztó „nihilizmus“ napról-napra érezhetőbbé váló törekvéseit.

Persze az orosz trónörökös és pártja éppen ellenkező meggyőződésűek; ők gyűlölik a német szellemet, a német befolyást, a német műveltséget, a német irodalmat és mindenekfölött magokat a németeket. Bennünket kevésbé gyűlölnék, hanem annál inkább kicsinylenek. Az ő tervök egy oly Oroszországot létesíteni, amely Európában az összes szlávokat felölelje magához. Ámde hogy ezen tervök létesüljön, első sorban az európai török birodalom nyolc tizedrészét kell magokba kebelezniök, azután a mi monarchiánk háromnegyed részét elfoglalniök

és végre a porosz királyság jelenlegi területéből: a pózeni nagyhercegséget és Kelet- és Nyugat-Poroszországot, amely két tartományt ők még ma is a szláv területek közé számítanak, kiszakítaniok és magokba olvasztaniok.

Ez lévén az orosz trónörökös és pártjának meggyőződése, ők mindennemű erősbödésünket, mint a leendő ellenségét, csakis ferde szemmel nézik és az ő szempontjokból tekintve a dolgot, nekik tökéletesen igazuk van.

Ma még Második Sándor cár uralkodik Oroszország fölött, ma még az úgynevezett „rémet párt“ kezei közt van a kormánygyeplő, tehát az előadottakra támaszkodva teljes biztonsággal állíthatjuk, hogy Oroszország ma nem gátolna bennünket déli természetes határaink elfoglalásában.

XXVII.

A helyes politikában nem szabad érzelmeknek szerepelniök, annálkevésbé azoknak uralkodniok.

Viseltessünk mi tehát rokonszenvvel az orosz nemzet azon törekvése iránt, amely a jelenlegi „korlátlan“ autokrat uralmat egy alkotmányos kormányalak által akarja fölcserélni, azonban csak „elméletileg“. Ez nem fogja azon törekvéseket előmozdítani, így tehát nem is lesz ártalmunkra.

Azt azonban merem állítani, — az orosz viszonyok alapos ismeretére támaszkodva, — hogyha az orosz birodalom előbb kap egy szabadelvű alkotmányt, amely a valódi hatalmat az orosz nemzet kezébe adja, mielőtt mi déli határainkat birtokunkba vettük, akkor nemcsak a mi magyar létünk, hanem a Lothringenház monarchiájának „létezése“ is csak idő kérdése lesz.

Beszélhetnek nekem a köztársaságiak, a radikálok, az emberbarátok a „népek“, a „szabad népek“ testvéri érzelmeiről, a „békés együttéléstről“, a „kölcsonös támogatásról“ stb., mert az ilyféle állítások igen szépen hangzanak ugyan, elméletileg gyönyörűek is, azonban gya-

korlatilag annyira kivihetetlenek, hogy a világtörténet még egyetlen egy példát sem tud arra felmutatni, hogy egy, máris hatvan milliónyi nemzet (mert legalább is 60 millió nagy vagy fehér orosz és kis vagy vörös orosz van), amely együtt lakik, egy vallással bír és egy nyelvet beszél (a nyelvbéli eltérés a nagy és kis oroszok közt nem akadályozza a kölcsönös megértést), faj- és nyelv-, sőt részben még hitrokonait is idegen uralom alatt hagyta volna, amidőn hatalmában állott azokat magához ölelnie.

Akik tehát az orosz viszonyokat behatóan tanulmányozták és alaposan ösmerik, azok ugyan igen jól tudnak magoknak egy autokrat orosz cárt képzelni, aki monarchiánk barátja, ámde egy alkotmányos Oroszországot, amely ne legyen a mi ellenségünk, ilyen Oroszországot mi képtelenségnek tartunk.

Ne sopánkodjunk mi tehát valami nagyon afölött, hogy Oroszország még mindig „zsarnoki igában görnyed“, mert az úgynevezett orosz zsarnokok nem okvetetlenül a mi ellenfeleink, míg egy szabad Oroszország a mi halálos, kiengesztelhetetlen ellenségünk volna, amely okvetetlenül kitörölné bennünket az államok sorából — — — mihelyt tehetné.

Ha tehát mi a szabadság után vágyó oroszok ezen iránybani törekvései iránt lelkesülni akarunk, úgy jó lesz előbb egy kissé meggondolnunk a dolgot és szívünk netaláni vágyait eszünk követelményeinek rendelni alá.

XXVIII.

Délnyugoti határainkon a lázadás, a fejetlenség, a rablások és gyilkolások, a legvadabb és legvérengzőbb anarchia még mindig dühöngenek.

A menekültek sok ezreit még folytonosan a mi pénzünkben is tartják el.

Mindezek megszüntetésére, saját nyugalunk biztosítására Bosznia és a Hercegovina megszállását kellett létesítenünk.

Bosznia és a Hercegovina megszállását nálunk többen gáncsolják, roszeják és számosan elítélik. De miért?

A volt európai török birodalom két északnyugati tartományának osztrák-magyar dandárok általi megszállásáért nálunk csaknem kivétel nélkül Andrássy Gyula grófot kárhoztatják és külügyérünkre ezen tettéért követdobnak. De miért?

A magyar főváros ezrede, Budapest fiai, több, kiválóan tiszta magyar ezreddel szintén azon célra lett délnyugoti határainkra vezényelve, hogy a hajdani, fényes és hatalmas magyar birodalom ezen két korona-gyöngyének megszállásában részt vegyen és ezért a túlzók Tisza Kálmánt átkozzák el országszerte és őt vádolják be az utókor előtt. De miért?

A magyar kormány ellenzékei legdicsőbb királyaink foglalásainak megszállásából „kortesfegyvert” kovácsoltak az országgyűlési képviselők választása alkalmára a kormány ellen. De miért?

Ha egy jog, melyről soha senki még a legnehezebb körülmények közt sem mondott le, sőt inkább annak minden alkalomkor látható és hallható kitejezést adott, jog mar ad, úgy nekünk jogunk van Boszniára és Hercegovinára, úgy azok a mieink.

Ha Andrássy Gyula gróftól mindent megtagadunk is, ami egyállamférfiút kitüntet, azt bizonyosan kénytelenek még legnagyobb ellenfelei is beismerni, hogy testestől-lelkestül magyar ember; ugyanazt állíthatjuk azonban Tisza Kálmánról is.

Ha a jelenlegi magyar kormányról minden rosztat elmondanak is az ellenzéki pártok, azt be kell vallaniok, hogy ezen kormány „tudva” és „szándékosan” nem tör fajunk, az uralkodó magyar faj elnemzetlenítésére.

Képzeltetni-e tehát azt, hogy egy testestül lelkestül magyar ember és egy hasonló kormány k é s z a k a r v a munkálkodjék a magyar nemzeti lét megrontására, fájának, nemzetének kiirtására?

Bizonyára nem!

De ha nem, úgy Bosznia és a Hercegovina megszállása miatt miért van az a sok gáncsolás, roszalás, elítélés, kárhoytatás, megkövezés, elátkozás és bevádolás az ellenzék részéről, amely föltétlenül elítéli kormányunk ez iránybani működését, sőt melynek egyrésze még áru-lóknak is szidalmazza Andrassy Gyula grófot, Tisza Kálmánt és a magyar kormányt.

A külpolitika egy óriási térséghez hasonlítható, melynek közepén egy magas szirt emelkedik az egek felé. A közönséges halandó csak a szirt aljánál foglalhat helyet, így tehát látköre igen korlátolt, míg ellenben a diplomacia vezérei a magas szirt csúcsán telepédnek le, honnan azután szemek előtt az egész óriási térség kitérül. A be nem avatottak csak azt észlelhetik alacsony üléseiken, ami közvetlenül előttök, a legközelebbi szomszedságban történik, míg a beavatottak magas vizsgáló helyeikről azt is látják, ami a legnagyobb távolban megy végbe. Az elsőek csak kevésről lévén közvetlenül értesülve és a különféle okozatok távol álló okait nem ösmerve, azonképp a látszólag igen gyakran tökéletesen ellentétes cselekedetek messze, messze fekvő rúgóiról nem bírván tudomással, csak nagyon is szűk látkörrel bírhatnak és még a jelent illetőleg is inkább csak kombinálhatnak, semmint ítélnének; az utóbbiaknak azonban még a legtöbb eredeti forrás is közvetlenül rendelkezésökre áll és ezekkel együtt a lehetőség is, nemcsak a jelent illetőleg biztos ítéletet hozhatni, hanem még a jövőre nézve is alaposan következtethetni.

A diplomáciában értesülések dolgában a közvetlenség és a közvetettség igen nagy és fontos szerepet játszik.

És éppen ezen közvetlen értesülések tartoznak azon számtalan előnyök közé, amelyek Andrassy Gyula gróf külügyért, egyebet nem is említve, egy szenvedélyes, de azért mégis csak közönséges kávéházi politikustól megkülönböztetik.

XXIX.

Ha valaki behatóan akar a külügyekkel foglalkozni és nem tartozik a magasabb diplomata-karhoz, úgy csak egy út és mód van előtte magának a helyes és alapos ítélethozatalhoz elkerülhetetlenül szükséges kelléket: a közvetlen értesülést megszerezni és ezen egy út és mód az, ha az illető azon irányban alapos tanulmányokat tesz.

Az ilyen alapos tanulmányokra szert tehetni: jó és megbízható irodalmi munkák nyomán, élőszóval nyert felvilágosítások és magyarázatok által, de mindenek fölött saját élmények és tapasztalatok alapján.

Bosznia és a Hercegovina általunk megszállása ma még külügy ránk nézve, ha tehát valaki ezen külügy fölött jogosult és okadatolt ítéletet akar hozni, úgy elkerülhetetlenül szükséges, hogy ezen irányban vagy közvetlen értesülésekkel bírjon, vagy pedig alapos tanulmányokat szerzett légyen magának.

Tertium non datur.

De mert nálunk csak igen, igen kevesen mondhatják el azt magokról, hogy közvetlen értesülésekkel bírnak, azért roszalják oly igen, igen sokan Bosznia és a Hercegovina megszállását.

Ösmerni kell a keleti viszonyokat és a Balkán-félsziget tartományait és nemzetiségeit, de nem hamis adatokat, nézeteket és leírásokat tartalmazó könyvekből, hanem — mert megbízható és alapos munkáink azon viszonyokról, tartományokról és nemzetiségekről, kivált részletesebbek nincsenek — saját élményeink és tapasztalataink nyomán, hogy okadatolt és jogos ítéletet hozzassunk Bosznia és a Hercegovina megszállása fölött.

Ösmerem a Balkán-félszigetet és annak népeit és azért állítom a legnagyobb határozottsággal, hogy szükséges ránk nézve, miszerint Boszniát és a Hercegovinát ma megszálljuk.

Nemcsak hazánk nagysága, hanem még fennállása is; nemcsak nemzetünk hatalma, hanem még önállósága is; nemcsak fajunk térfoglalása, hanem még léte is azon veszélyes lejtőn áll jelenleg, — legkevesbé sem a mi működésünk, hanem a legutóbbi európai, sőt világesemények következtében, — amelyen a megállás teljesen lehetetlen és amelyen okvetetlenül fölfelé kell nyomulnunk, hacsak azon tátongó, feneketlen mélységű örvénybe nem akarunk sodortatni, amely hazánk fennállását, nemzetünk önállóságát és fajunk létét örökre elnyelné.

A megszállás kérdése azonban egészen eltörpül ama kérdőjel mellett, hogy mi fogja a megszállást követni?

Ezen egy kérdésben összpontosulnak jelenleg mindazon követelmények, amelyek hazánkat nagygyá, nemzetünket hatalmassá és fajunkat elterjedtté tehetik, de ugyanabban rejlenek azon villámok is, melyek a magyar hazát, nemzetet és fajt összezúzhatják, megsemmisíthetik.

Mi kénytelenek vagyunk talán akaratumk ellenére is: „va banque-ot“ játszani; ha nyerünk, úgy Nagy Lajos Magyarországá ismét látható lesz Európa térképén, ha pedig veszítünk, úgy: „bölcsöd ez s majdan sírod is, mely ápol s eltakar“ — egy nemzetsirral gazdagabb lesz Európa.

Az európai, sőt a világesemények kényszerítnek bennünket mindent kockára tenni, még pedig nem azért, hogy mindent nyerhessünk, hanem mindenek előtt csakis azért, miszerint mindent el ne veszítsünk.

Mi fogja Bosznia és Hercegovína megszállását követni?

Ezen megszállás első szeme azon láncnak, amelyből a megszállást követő lépések vagy számunkra fognak

rabbilincset kovácsolni vagy pedig azon elévülhetetlen fűzér karikáit egymásba illeszteni, amelyek a nagyságot, a dicsőséget és a hatalmat örökre hazánkhoz és nemzetünkhöz fogják csatolni.

Kénytelenek vagyunk ily merész lépést tenni, ám bár köztünk többen nem örömet cselekszik azt. Saját hibánk nélkül, sőt akaratunk, törekvéseink és fáradásaink ellenére nem vagyunk urai külhelyzetünknek; az események minden ellenállásunk dacára előre tolnak bennünket, előre és oly térre, ahol a végzetes kockák „létünk” és „nemlétünk” fölött fognak gördülni.

Boszniát és a Hercegovinát a tőlünk független külső események hazánk, nemzetünk és fajunk „vállátjává” tették; királyunktól, annak tanácsosaitól, de nemzetunktől is fog függeni, hogy ezen két tartomány azon alapkövek közé illesztessék, amelyekre a magyar haza és nemzet nagysága, hatalma és dicsősége épülend.

Bosznia és a Hercegovina, az egykori magyar birodalom ezen két gyöngye, azon rendeltetéssel bír ránk nézve, hogy azt legkésőbbi ivadékaink is vagy áldást-hintő napnak tekintsék, mert a magyar nagyság kezdetét azoknak megszállása képezte vagy pedig legvadabb átkaikkal illessék, mint azon sirt, amelybe Árpád hazájának nemcsak óhajtott nagysága, de még fennállása is; Hunyadi nemzetének nemcsak reménylett hatalma, de még önállósága is; Széchenyi fajának nemcsak várt elterjedése, de még léte is el lettek temetve.

Bosznia és a Hercegovina ránk magyarokra nézve csak a két ellentét egyikét jelentheti: áldást vagy átkot.

Andrássy Gyula grófnak igazán nehéz és nagyfelelősségű állása van napjainkban.

XXX.

Mi fogja Bosznia és a Hercegovina megszállását követni?

Ha ezredeink csak azért nyomulnak be azon két tartományba, hogy onnan egy bizonyos idő múlva ismét kivonuljanak, úgy a legközönségesebb „csendőri tisztet“ végeztük. A megszállást foglalásnak kell követnie, ez utóbbit pedig bekebelezésnek és beolvasztásnak még pedig közvetlenül hazánkba.

De még ez sem elégséges, mert az említett két tartomány bekebelezése csak kezdetét jelentheti azon külügyi politikának, mely óvni akarja, fogja és tudja keleti és evvel egyjelentőségű életérdekeinket.

De melyek azon intézkedések és tettek, amelyek ezen politikát jelezik?

További foglalások és bekebelezések dél felé és déli, természetes határainknak birtokbavétele.

XXXI.

Magyarországon többen ellenzik a foglalást.

Nem akarnak egy talpalatnyi földet sem a volt török birodalomból. De miért nem? A felelet ezen kérdésre talán sokkal egyszerűbb, semmint gondolnók.

Ha mi csak Boszniát és a Hercegovinát foglaljuk el, úgy nagyobb bakot lövünk és óriásibb hibát követünk el, mint az osztrák külügyérség 1864-ben, midőn becsalatta magát Bismarck által Slezwig-Holsteinba.

Az akkori osztrák uralkodó körök oly szemérmelenül viselték magokat azon ügyben Magyarország irányában, annyira lábbal taposták Magyarhonnak, melyet még ők sem tekintettek a német birodalom részének, jogait, hogy azon kérdés megoldására és rendezésére, amely még a legislegtávolabbról sem volt uralkodói házi kérdés, hanem csakis, pusztán és egyedül német-birodalmi ügy, részben a mi vérünket és a mi pénzünket is fecsérelték.

A bécsi kormány magyar ezredeket is használt ama nagy hiba elkövetésére, hogy egy második nagyhatalom társaságában a kis Dániát megtámadja és legyőzze.

Bismarcknak okvetetlenül szüksége volt 1864-ben arra, hogy Ausztria vele az elfoglalt tartományokon megsztózzék, márcsak azért is, hogy adandó alkalomkor legyen neki tárgya, ami fölött ő a bécsi kormányval hajbakaphasson.

A porosz külügyérnek egy Eris-almára volt szüksége és arra legalkalmasabbnak tűnt föl neki Slezvig-Holstein közös megszállása.

És a berlini nagy államférfiúnak tökéletesen igaza volt.

Nálunk attól félnek, hogy mikint Holstein általunk foganatosított elfoglalása csak a poroszok malmára volt víz, azonképp csakis és egyedül az oroszoknak, szerbeknek és montenegróiaknak tennénk szolgálatot avval, ha Boszniát és a Hercegovínát birtokunkba vennők.

És a dolgot így tekintve, Slezvig-Holsteinnak a poroszokkal közösen végrehajtott megszállásából és az utóbbi, tartománynak későbbi általunk birtokbavételéből Bosznia és a Hercegovina elfoglalására következtetve, ez tökéletesen okadatolt és helyes ítélet.

Bosznia és a Hercegovina birtoka a kifogyhatatlan nyugtalanítások, a szüntelen izgalmak és a folytonos zavarok kútforrásává lenne ránk nézve. Derék, becsületes és hű szomszédaink, a független és területben megnagyobbított Szerbia és a hasonló Montenegro mindenestre első és legfontosabb feladatuknak azt tekintenék, hogy nekünk azon két tartományban soha egy nyugodt percünk se legyen. Az ottani lakosok nagyobbbrészéveli vallásközösségre, a fajrokonságra, a viselet, életmód, erkölcsök, szokások és a nyelv azonosságára támaszkodva, ezen derék szomszédaink számtalan módot és alkalmat találnának azon tartományokban folytonosan ellenünk izgatni.

A szerb-montenegrói lázítók mögött harcra készen az orosz-bolgár ezredek állanának, melyeknek egyik legfőbb rendeltetése az volna, hogy törekedjenek a szerb-montenegrói zászlóaljakkal egyetemben a mi, délnyugaton felállított dandárainkat mindaddig foglalkoztatni

és feltartani, amíg azon hábo úban, mely köztünk és Oroszország között teljesen és tökéletesen elkerülhetetlen, védnökük a cár, seregeinek felállításával legalább némileg elkészül.

Egyedül Bosznia és a Hercegovína elfoglalását tehát nekünk csak azok ajánlhatják, akik életkérdéseink irányában vagy teljesen vakok vagy pedig azon szem-bajban sínylenek, hogy mindent „rózsaszínűnek“ látnak.

Ha pedig valaki sem nem vak, sem nem szenved az említett szem-bajban és mégis ajánlja ezen foglalást nekünk, úgy biztosan meg lehetünk arról győződve, hogy az illető ellenségünk.

XXXII.

Boszniát és a Hercegovínát névleg ugyan még mindig a törökök bírják, de tényleg, már több év óta nem ők az urak annak nagy részében.

Ámbár az orosz cár a szan-sztefánói békében meghagyta a zultánt ezen tartományok birtokában, de azért azok a jövőben mégis csak névleg tartoztak volna a magyar kapu alá.

És még ezen névleges birtoklás is csak vajmi rövid tartamú lett volna, ami egyébiránt a legtermészetesebb dolgok egyike és inkább azon csodálkozhatnánk, ha a törökök arra lettek volna képesek, miszerint uralmokat az említett tartományokban még továbbra is fenntartsák.

Nem tévedünk ha azt valljuk, hogy Bosznia és a Hercegovína már két év óta nem a zultáné.

Igen, de ha nem akarjuk, hogy délnyugoti határainkon a fejtelenség és a folytonos zavarok még továbbra is tartsanak, úgy gondoskodnunk kell arról, hogy valaki végre valahára ismét kézbe vegye a kormánygyeplőt ezen két tartományban.

Mind Szerbiának, mind pedig Montenegrónak rendkívül nagy kedve van nekünk ezen szolgálatot teljesíteni, de mert ezen két, igaz és hű barátunk bárminemű területi növekedése a mi életerünk alakításával tökéletesen

és teljesen egyenlő hatást gyakorol ránk, tehát kénytelenek vagyunk derék szomszédaink ajánlatát nemcsak a leghatározottabban visszautasítani, hanem még hozzá annak akaratunk elleni keresztülvitelét minden erőnkől meg is gátolni.

Igen, de csakis Bosznia és a Hercegovina általunk elfoglalása rendkívüli nagy hiba volna részünkről, sőt még ennél is több, mert azt holmi önkárosítási kísérletnek lehetne tekintenünk.

Mi történjék tehát Boszniával és Hercegovínával?

Midőn ezen ránk magyarokra nézve szerfölött fontos kérdésre — életkérdéseink egyikére — felelünk, egyet nem szabad egy pillanatra sem elfelejtenünk t. i. hogy a török uralom, a főváros és környékének leszámolásával, Európában már megszűnt létezni és az itt soha sem fog ismét sem föltámadni, sem mások által újból felállítani, sem felállíttathatni.

Mit kell tehát tennünk?

Semmi egyebet, csak természetes határainkat dél felé elfoglalnunk.

Nem egy ideiglenes megszállásról, nem egy, három egész négy évig tartó foglalásról van szó, mert az ilyen csak milliókba kerül és csakis káros következményeket vonna maga után, mikint azt Oláhország és Moldva megszállása a krími háború alkalmával mutatta, hanem valódi bekebelezésről, azon tartományok beolvasztásáról.

Nem beszélünk mi csakis Bosznia és Hercegovina elfoglalásáról, hanem Magyarország déli természetes határainak birtokbavételéről.

Egyedül a két elsőnek bekebelése mindenesetre csak gyöngítene a birodalmat; ha Gorcsakov csak azokat ajánlja Andrásynak, úgy óvakodjék a nemes gróf azokat elfogadni és gondolja magában: „timeo danaos et dona ferentes“; míg ellenben déli természetes határaink elfoglalása és megtartása a jövőt biztosítaná számunkra.

Nekünk Lom-Palánkától és Szófiától nyugotra egészen a Balkánig mindent el kell foglalnunk. A mi ezredeinknek nem szabad azon területre mint ideiglenes csendőröknek lépniök, hanem mint régi tulajdonosoknak, akik az ősi örökséget veszik újból birtokukba.

Déli határaink és a Balkán közti területen, amely keletre Lom-Palánkáig és Szófláig terjed, kétféle tartományokat lelünk :

először, olyanokat, amelyek a fényes porta volt hűbéresei, ezek Szerbia és Montenegró ;

másodsor, olyanokat, amelyek az európai török birodalom közvetlen részei, ezek Nyugat-Bolgárország egy része, Ó-Szerbia, Török-Horvátország, Bosznia és a Hercegovina.

Tekintsük előbb a fényes kapu volt hűbérállamainak birtokbavételét.

Részünkről ezen birtokbavétel két módon történhetik meg.

Vagy azon viszonyba hozzuk Magyarországhoz Szerbiát és Montenegrót (idővel talán Romániát is, sőt egyszer talán még Bolgárországot is), aminő például Oldenburg, Meklenburg vagy a szász királyság és Poroszország közt létezik — — — avagy akként rendezzük ott be magunkat, miként a poroszok magokat Hannóverban, Naszauban s. t. b. berendezték.

Úgy hiszem, hogy a világon nincs értelmes ember, aki Nikitát és a kis Milánt, illetőleg azoknak felségjogait azon ősi, századok óta fennálló felségjogokhoz merné hasonlítani, aminővel például a szász királyi ház, avagy a második esetet tekintve, a még régibb hannóveri királyi ház bírnak.

És Bismarck csak egy tollvonással mégis létesíté azt, hogy az elsőnek hatalmi köre szűkebb térre lett szorítva, míg az utóbbié Poroszország javára egészen megsemmisítve.

Akár az első, akár a második esetet alkalmazzuk is Szerbiára és Montenegróra, a körülöttök fekvő tartomá-

nyok természetesen közvetlenül Magyarországra fognának beolvasztatni és az említett első esetben sem Szerbia, sem Montenegró nem nyernének területnagybodást. Avagy nem volna-e a legfőbb mértékben nevetséges, ha például Poroszország csak azért engedné át szász tartományát Magdeburggal a szász királyságnak, mert abban szászok is laknak. De hasonló volna az eset, ha mi bekebelezett ősrégi tartományainkból szakítanánk ki egyes részeket csak azért, hogy azokat hűbéreseinknek adományozzuk. Nevetséges volna, ha mi ezen hűbéreseink hatalmát területnagybodítás által gyarapítanók, ahelyett, hogy arra törekednénk, miszerint azoknak nemcsak hatalmát, de még önálló létét is minél előbb megszüntessük.

A királyi szász ezredek a porosz katonai hatalom kiegészítő részét, a 12-ik német hadtestet képezik; miért ne állhatra tehát Szerbia és Montenegró hasonló viszonyban Magyarországhoz?

A volt hannóveri királyság újoncaiból porosz ezredek alakulnak; miért ne sorozhatnók tehát mi a volt Szerbia és a volt Montenegró újoncait magyar ezrekbe?

Láthatjuk tehát, hogy emígy is, de meg amúgy is igen szépen és nagyon könnyen kivihető a dolog.

Én persze a második esetet egyszerűbbnek és célszerűbbnek tartom.

Tessék a foglalás kérdését ezen alakban terjeszteni az ország elé és bizonyosan több polgára a hazának helyeselni fogja azt.

Romániával már egy kissé nehezebben menne a dolog; ezen ügyet tehát akkorra hagyhatnók, mikor újonnan birtokunkba vett ősrégi tartományainkat egy kissé már rendeztük.

XXXIII.

A VI-ik fejezetben egy, Oroszország és köztünk vívott harcban én a románokat mint az oroszok fegyveres

szövetségeseit tekintem és őket azon ellenségeink közé sorozom, akik arra törekszenek, hogy a mi birtokunkból hasítsák ki magok számára országuknak területi kiterjesztését.

Hogy ezen föltevésém igazolt, azt az eddigi események bőségesen bebizonyították. Tőlünk függ és csakis rajtunk áll azonban, hogy a románoknak irántunk érzelmei barátságosakká váljanak és hogy ők egyszer-mindenkorra lemondjanak azon vágyakról, sőt törekvésekről, hogy Erdélyt és a Bánság keleti részét, sőt még az egész tiszántúli kerületet is tőlünk még fegyver által is elszakítsák és Romániába kebelezzék.

Ha mi sikeresen akarunk rendeltetésünknek, mint Közép-Európa nyugalmanak őre, megfelelni, úgy okvetlenül szükséges, hogy Románia a mi „hatalmi körünkbe” essék és tartozzék, hogy Románia csakis ránk támaszkodjék.

Hogy ez kivihető, az okadatolt meggyőződés.

Hosszabb időn át tanulmányoztam a román viszonyokat, még pedig nemcsak a román fővárosban, hanem a fejedelemség egyéb helyein is és azon meggyőződést szereztem magamnak, hogy ámbár a románok ma gyűlölnék is bennünket, de azért ezen gyűlöletet a jövőben mégis irántunk barátságos érzelmekké alakíthatjuk át.

A jelenlegi román kormányférfiak „nagymesterei” az alakoskodásnak és a hazugságnak. A sok sikerült szerep közt azonban, amelyet a legutóbbi időben a „világbolondítás” színpadán eljátszottak, egyike volt a legremekebbeknek, amidőn május végén és június elején elhittették Európa legnagyobb részével (közte persze a mi közönségünk nagy többségével), hogy a román hadsereg az orosz hadosztályok előtt Kis-Oláhországba vonult és ott az oroszok ellen foglalt hadállást.

Ösmervén az orosz-román viszonyokat, az efféle híreket tökéletes lehetetlenségnek kellett tartanom, mindazonáltal, hogy a román hadsereg akkori csapatösszevonásairól biztos tudomást szerezzek magamnak, tehát lesiettem

Romániába és oda megérkezve végig jártam az összes román hadállásokat.

A román hadsereg két tábornoki tisztje, akikhez még Berlinben kötött, régi bizalmas viszony csatol, beavattak az akkori román hadállásokban elhelyezett csapatoknak még „részletes“ beosztásába is.

Akkori tapasztalataimnak benyomását, úgy néhány a helyszínén már régebben gyűjtött adatot is, egy hosszabb levélbe foglaltam, melyet azután beküldöttem a „Nemzeti Hírlap“ szerkesztőjének.

Hogy miként ítéltém én meg azon időben az akkori orosz román viszonyokat, midőn nemcsak a „Politische Correspondenz“, hanem a legtöbb magyar lap levelezői is egy éles és fenyegető orosz-román viszálról irkáltak és egészen valószínűnek állították azt, hogy Románia talán még fegyveresen is ellene fog szegülni Beszarábia Oroszországhoz való visszacsatolásának, — — — azt az alábbi sorok mutassák meg.

Az én meggyőződéseim — a románok némelyikének felénk vetett szerelmes pillantásaira — akkor az volt, hogy: „kötve higgy a komának!“ — — — és ezen meggyőződésemen nem változtattak eddig semmit sem az időközben történt események.

* * *

A kongresszus megnyílt. Békét fog-e hozni vagy háborút? ki tudná azt előre megmondani? De annyi bizonyos, hogy mar ad a n d ó békét nem hozhat.

Biztos, nyugodt jövő elé semmi szín alatt sem nézhetünk; a béke csak ideiglenes lesz és a háború csak időkérdéssé fog válni; egy nagy, véres hadjárat Damokles-kardja mindaddig fenyegetőleg fog fejünk fölött függeni, amíg mi déli természetes határaink birtokában nem vagyunk és ameddig az elkerülhetetlen nagy harc Oroszország és az osztrák-magyar birodalom közt kiküzdvé nincsen.

A harc Oroszország és köztünk az északi kolosra nézve hatalmi, világhatalmi kérdés, de ránk nézve önállóságunk, sőt létünk kérdése. Ezen nagy és véres küzdelem ma még elodázható ugyan, még pedig általunk, de azt elkerülni sem nekünk és még kevésbé az oroszoknak nem lehet.

* * *

Nálunk általánosan azon vélemény van eiterjedve és hirlapjaink legnagyobb része által még mindig hirdetve, hogy a román hadsereg az oroszok elől az Olt jobb partjára, az úgynevezett Kis-Oláhországba vonult és ott az oroszok ellen több hadállást megszállt.

Ezen állítások szerint a román hadtestek által elfoglalt hadállások homlokzata kelet felé (esetleg délkelet és dél felé) tekint és a román lövegek halálhozó öblös torkaikkal a felkelő nap irányában vannak felállítva.

Az elterjedt hír egészen alapos, de azon kis különbséggel, hogy az illető tudósítók az irány meghatározásában tévedtek, mert a román lövegek torka nem a felkelő nap felé ásít, hanem a lenyugvó nap arany sugarait nyeli el mély öblébe.

Aki ért a katonai dolgokhoz és csak a legkisebb fogalma is van a hadászatról és a hadállásokról, saját szemeivel győződhetik meg állításom igaz voltáról.

A budapest-orsovai vonal nemcsak hogy már át van adva a közönség használatának, hanem még mindennapi „gyorsvonattal“ is bír, amely bennünket egy rövid éj alatt hazánk fővárosából a román határszélre röpit, tehát még valami sok időnkbe sem kerül a mai román hadállásokat, ha nem is beható vizsgálódásunk és tanulmányozásunk, de legalább egy futólagos megtekintés tárgyává tennünk. A terep részletes ismerete, amelyet persze az illető, magoknak bizonyosságot szerzeni óhajtó urak nem volnának képesek csak úgy hirtelenében, minden előleges tanulmány avagy ottani utazások által szerzett „helyismeret“ nélkül a magokévá tenni: szintén nem okvetet-

lenül szükséges arra nézve, hogy magunkat afelől tájékozhassuk, sőt magunknak azon irányban biztos tudomást szerezhessünk, hogy voltaképpen ki ellen vannak a román dandárok felállítva?

Mindez nem föltétlenül szükséges, mert az egész román hadállás oly szembetűnően kihívó és nyílt, hogy okvetetlenül azonnal szemünkbe tűnik.

Tehát: „kötve higgy a komának!”

* * *

A bizalom szép dolog, de egyik legnagyobb nemzeti hibánk az, hogy azt még a politika terén is boldogboldogtalannak vakon, meggondolatlanul, túlnyomó mértékben szavazzuk meg.

Így vagyunk a románokkal is.

Nekünk Romániára okvetetlenül szükségünk van. Hiszem és reménylem is, hogy Románia a jövőben biztos szövetségesünk és hű barátunk lesz, de az út, melyen ezen célunk elérésére Románia felé haladunk, az tévesztett, a mód, melylyel Romániát részünkre megnyerni akarjuk, az már alapjában hibás.

A mai Románia halálos ellenségünk, de a jövőendő Romániát a mi oldalunkon fogjuk lelteni, ha erélyes kül- és belpolitikát követünk.

A feladat, amely ránk vár, nem csekélység: egy szomszéd államból, amely ma még gyűlöl bennünket, biztos szövetségest és hű barátot képezni.

Ezen munka, minden nehézsége dacára is, már néhány rövid év múlva siker által lesz koronázva, ha csak mi akarjuk.

Ma, mikint a keleti ügyek állanak, a románoknak nem hiszek.

A románok igen szeretik magokat a rómaiak egyes utódainak tüntetni fel, akik pedig a trójai menekültek maradványaitól származtak.

De ha ez utóbbiaknak okuk és joguk volt elmondani: „Timeo danaos et dona ferentes“, úgy nekünk magyaroknak a legteljesebb okunk van ezen vádat a mai dédunokák, a románok ellenében megfordítani és rájuk alkalmazni.

A mai román diplomacia nagymester a „szarvasokoskodásokban“.

Avagy lehetséges-e egy háború megkezdését furfangosabban indokolni, semmint azt a román külügyér akkor tette, midőn a román hadsereg, élén a fejedelemmel, a mi sáncainkat, Ozman basa sáncait Plevna környékén megtámadta.

Ha a román diplomacia becsületes volna, akkor következőleg nyilatkozott volna: „Mostani névleges függésünk a magas portától terhünkre van és károsít bennünket. A mai, nekünk kedvező helyzetet felhasználtuk tehát és kikiáltottuk függetlenségünket. De mert most Európa közvéleménye nagy sajnálatunkra — (leginkább a hírlapok tudósításai következtében, amelyek **csaknem** kivétel nélkül a mi képtelenségünket és gyöngeségünket hirdetik) — még mindig nem tart elég képeseknek bennünket ezen függetlenségre és mert önállóságunkat nem akarjuk ajándékképpen az oroszok kezéből elfogadni, de meg mert alkalmat akarunk hadseregünknek arra nézve nyújtani, hogy bebizonyítsa az európai közvélemény előtt, hogy ő, a kigúnyolt, igenis képes hazája önállóságát és függetlenségét a jövőben megőrizni és fenntartani, tehát a török zultánnak, eddigi hűbéres urunknak ezennel hadat üzenünk.“

Ez egy szép, férfias, önérzetre és bátorságra mutató nyilatkozat lett volna, méltó egy haladni vágyó nemzethez, amely az egykori igának mégcsak nyomát sem akarja magán tűrni.

Igen, de mit cselekedett a román külügyér?

A második plewnai csata után, mely az oroszok támadását egy újabb vereséggé változtatta a cár dandárait nézve, a román kormány minden ok nélkül a plewnai sáncok ellen küldé a román ezredeket, még pedig azon

nevetséges ürügy alatt, hogy mentsék meg a kereszténység ügyét.

Én távolról sem vagyok azon a nézetten, hogy Plevna csakis azért esett el, mert a románok a plewnai védgyűrű legerősebb erődét, az „Abdul Kerim tabiát“ szuronytszegezve vették be, mert Plevna csak akkor nem vált volna egy török „Világossá“, ha Ozman műsür ottani sáncaiból idejekorán kivonult volna, de hogy a román fegyveres segély a december 10-ki vésznapot mindenestre siettette, az egyszer már bizonyos.

Ámde ha a román diplomacia hazudott tíz hónap előtt, úgy hazudni fog most is.

A nagy orosz-román barátságnek vége; a románok azt látják, hogy Oroszország igen is nagy hatalomra tett szert a keleten és kezdenek az oroszoktól félni és ez, csakis ez az oka, hogy nálunk keresnek védelmet.

De ha a román kormány bármi módon is kiegyez az oroszszal, úgy holnap ismét háttat fog nekünk fordítani és bennünket még fokozottabb mértékben gyűlölni.

Románia ma fél az orosz hatalomtól.

A háború elején azon meggyőződés uralkodott Bukaresztben, hogy a békekötésnél majd az európai nagyhatalmak is jelen lesznek, ez azonban nem történt meg és így Románia magára nézve csakis a beszarábiai kérdés új rendezését tartja azon lehetőségnek, amely Európát talán csak mégis kényszerítendő arra, hogy a kelet új beosztásánál szavát hallassa.

Hogy mily alakot fog a beszarábiai kérdés magára ölteni azon esetben, ha Oroszország lesz a győztes, azt Bukaresztben, még a háború kitörése előtt tudták.

A legcsúnyább elbolondítási törekvések közé tartozik tehát, ha a román elnökügyér és a külügyér most azon mesterkednek, hogy a román kamarával és szenátussal ma azt hitessék el, miszerint ők mindennemű elő-

leges ország-cserebere dolgában tökéletesen ártatlanok; hogy ők mitsem tudtak arról, miszerint az orosz külügyér még mielőtt a török hadsereg ellen az első lövés történt, máris kikötötte magának a bizton várt győzelem első díjául Román-Beszarábia visszacsatolását Oroszországhoz. Bratyianu és Kogalnityeanu egyszerűen hazudnak, mikor ilyeneket állítanak, mert ők még az első lövés előtt megalkudtak Gorcsakovval a medve bőrére és megosztottak az orosz külügyérrel Törökországnak északkeleti tartományain.

* * *

Romániában két politikai párt létezik: a vörösek és a fehérek; az első „radikálisok“, az utóbbiak némileg a „konzervatívok“ helyét töltik be.

Ezen két párt épp úgy gyűlöli egymást, miként hajdanában a „vörös rózsá“ a „fehér rózsát“ gyűlölte Angliában.

Ezen gyűlölet azonban igen is érthető.

Romániában például a kormányválság nemcsak az ügyérekre és azoknak legbizalmasabb hivatalnokaira, lehetne mondani „személyes“ környezetére szorítkozik, hanem kiterjed az még a legutolsó napidíjnokra is, sőt „nyugdíjazások“ alakjában felöleli az még a bírói kart is.

Jelenleg a „vörösek“ vannak a kormányon, mi természetesebb tehát annál, hogy a „fehérek“ mindent elkövetnek, hogy politikai ellenségeiket (az ellenfél kifejezés nem eléggé kifejező a román pártokat illetően) minél előbb megbuktassák és így a hatalmat ismét magokhoz ragadhassák.

A „fehéreknek“ jelenleg csakis egy előnyük van a „vörösek“ fölött, amely előny azonban a mai háborús világban igen nagy, t. i. a román tábornoki- és törzstiszti-kar túlnyomó nagy része ő hozzájuk tartozik, sőt az övék testestül-lelkestül az ország mostani legképeesebb katonája, a volt hadügyér Florescu egykori altábornagy is.

A „fehérek“ épp oly jól tudják, hogy Gorcsakov Beszarábiát visszaveszi Romániától, mikint a mai kormánypart. Ők tehát a visszacsatolási, illetőleg becserélési kérdéshez kívánták halálos ellenségöket, a mai kormánypartot láncolni és ezen okból Beszarábiának becserélését a Dobrudzsáért minden áron ellenezték.

A „fehérek“ jelszava az volt: „Ha már elveszítjük Beszarábiát, úgy vesszen vele a mai kormány.“

Ezen jelszót, ezen tökéletesen helyes okoskodást és annak természetzerű következményeit a „vörösek“ nagyon is tudták és tudják méltányolni és uralmok számára az egyedüli menekülést csak azon körülményben látták, ha a kamarában és a szenátusban felmerült minden beszarábiai ügyben: ők is a „fehérekkel“ szavaznak.

És így támadtak a román kamara és a román szenátus azon egyhangú határozatai, amelyek a beszarábiai kérdés ügyében hozattak.

* * *

Ha az alkotmányos Románia nem akarja Beszarábiát az oroszoknak visszaadni és azért cserébe a sokkal nagyobb Dobrudzsát elfogadni; ha azon szerződést nem akarja egy alkotmányos román kamara és szenátus sem jóváhagyni és egy felelős román kormány sem aláírni, úgy különös módon leend ezen orosz követelés ki-elégítve.

Károly fejedelemnek nincs egyenes örököse; kis leánya elhalt; a fejedelem nem valami makacsul ragaszkodott trónjához, tehát nem igen volt hajlandó, mégcsak a legkisebb államcsíny elkövetésére sem.

Mindez azonban csak a multra vonatkozik.

A jövőben Románia önálló, független állam lesz, amelynek uralkodója mindenesetre más állást fog Európában elfoglalni, semmint a magas kapu eddigi hűbérnöke.

A lefolyt háború megkedvelteté Károly fejedelemmel az uralkodást, még pedig annyira, hogy uralma fenntartásáért kész a Dobrudzsát a román Beszarábiáért cserébe elfogadni, ha máskint nem lehetséges, — úgy még egy államcsíny útján is, amely azután az orosz szuronyokra támaszkodnék.

Ezen művelet persze mindenesetre elég nagy lármát és elég heves ellenállást fogna majd kelteni; a fölhevült kedélyek mindenekelőtt néhány népcsoportosodást fognának rögtönözni, amelyeket azután a csendőrök volnának szerencsések eloszlatni, sőt ha kellene még véresen szét is verni és elnyomni; majd ismét minden lecsillapulna és „Wer den Erfolg hat, hat die Ehre“!

Így állanak jelenleg Romániában az ügyek és ennyit jelentenek és érnek a mai román kamara és szenátus határozatai.

* * *

„A mai Románia halálos ellenségünk“ mondám fentebb, de miért?

Halálos ellenségünk, mert csakis a mi államéletünk felbomlásában látja és reményli nagyobbodásának lehetőségét — Erdélyt és a Bukovinát kívánná magába olvasztani — és mert nem tiszteli félve hatalmunkat.

Ha mi Romániának bebizonyítjuk, hogy nálunk nincs mit keresnie és megtaníttuk őt arra, hogy hatalmunkat félve tisztelje, amely esetben azután örömezt védenők meg őt, úgy Románia ellenségünkől barátunkká fog válni.

Erdély jelenlegi lakosságának, több mint kétharmada oláh; nagyszámú oláh lakossága van továbbá több délkeleti megyénknek. Ezen fajrokonait a mai Románia minden osztálya a jövődöbeli nagy Románia alattvalóinak tekinti.

Magyarosítsuk meg mi Erdélyt és az említett megyéket, neveljük mi iskola, ka-

tonai szolgálat, közigazgatási közegek és a bíróságok által, hasonlóképp társadalmilag és egyetek útján is hazánk románajkú fiait ne csak gondolkodásukban és érzelmeikben, de nyelvökben is magyarokká, akkor Románia nem fog nálunk területi nagybodást keresni és nem fogja a mi államéletünk szétporlását óhajtani és kívánni, sőt annak elérésére még tettlegesen is közreműködni.

Kövessünk továbbá egy erélyes, egy nagyhatalomhoz illő külügyi politikát és Románia nemcsak hogy élve fogja tisztelni hatalmunkat, hanem szárnyaink alá fog húzódni.

Egy erélyes külügyi politika erőre és önbizalomra mutat, ha ezeket Románia nálunk nyilvánulni látandja, úgy örömet karjainkba fogja magát vetni.

A jelenlegi román térképek Erdélyt: Dáciának nevezik és legalább a színezés után ítélve, nem tekintik azt Magyarországnak kiegészítő részének, de ugyanazt cselekszik azon orosz területtel is, amelyet keletnek a Dnyiszter folyó határol és amelyet nem az orosz birodalomhoz sorolnak, hanem neki saját nevet: „Beszarábia“ adnak.

Így fejezik ki a mai románok igényeiket azon tartományokra avagy területekre, amelyeknek mai lakosága túlnyomóan oláh.

Ha mi egyszer eredményesen számoltunk le Oroszországgal, úgy kebelezzük be ezen említett „Beszarábiát“ Romániába, mely általunk ekkép kikerekítve, oly igaz, hű és hatalmas szövetségesünkké és barátunkká váland, hogy egy netaláni második ellenünk intézett orosz támadásnak a legnagyobb nyugalommal fogunk szemé közé nézhetni.

A román elem vegyült ugyan a szlávval, nyelve több szláv szót és idomot átvett ugyan attól, de azért éppúgy nem szláv az, valamiképp a görög nem az. Ezen

két nemzetet csakis a vallásközösség csatolja a szent Oroszországhoz; Romániát talán némileg még az utolsó félszázad eseményei is, egyéb azonban semmi, éppen semmi.

A vallásközösség ugyan igen erős kapocs, még pedig annál inkább, mert mind a román alsóbb rendű papság, mind pedig a román köznép meglehetősen vakbuzgó, bigott és buta, továbbá szerfözlött babonás, de azért talán azon is lehetne tágitani azáltal, hogy kísérletet tennénk a görögegyesült vallás behozatalára, illetőleg a jelenlegi román ó-hitűek egyesülésére a magyarhoni római katolikusokkal.

A románok az egyetlen latinfaj (az oláhok az egyetlen románfaj), amely ó-hitű; ámde a román büszke az ő nyugoti fajrokonaira, akiket szerfözlött szeret mindenben utánozni; tehát ha Románia egyszer véglegesen el lesz szakasztva Oroszországtól, ha Romániát egyszer a mi oldalunkon fogjuk látni, úgy igen valószínű, hogy ezen a réven a mai ó-hitű románok örömet fogják magokat a pápaság alá vetni, amely korunk legnagyobb erkölcsi hatalmát képezi.

A magyar római katolikus főpapság nagytudományú, gazdag és áldozatkész, s igazi hű hazafiságát buzgó vallásossággal párosítja; katolikus főpapjainknak tehát a legszebb és leghálládatosabb működési tér nyílnék új szövetségesünk, Románia eddig elhanyagolt lelkei közt.

XXXIV.

Ezen, júniusban kelt tudósításomnak egyetlen egy, a múltra vonatkozó állítása sincsen, amelyet az események azóta fényesen valónak ne igazoltak volna és azoknak a la posságát, még a legkisebb részletben is, éppen most bizonyították be azon „leleplezések”, amelyeket a nagyérdemű román elnökügyér Bratyianu és nemes kartársa a román külügyér Kogalniceanu a román kamarákban „palam et publice” tettek.

Hol vannak azon hangzatos, nagy parlamenti beszédek, amelyeket a román kamara és szenátus tagjai az oroszok „ellen“ tartottak? Hol vannak azon éles tiltakozások Román-Besarábiának Oroszországhoz való visszacsatolása ellen? Hol vannak azon nagyhangú fenyegetődzések, amelyek román részről még egy fegyveres ellenállást is kilátásba helyeztek azon esetre, ha Oroszország kezét Román-Besarábiára fogja tenni? Hol vannak Károly fejedelem azon szavai, amelyeket Bratyianu és Kogalnityeánu adtak szájába?

„Nincs román kamara, amely Besarábia visszaengedését megszavazza és nincs román ügyérség, amely az illető okmányt aláírja“.

Hát bizony sehol. Elhangzottak és azután eltűntek a semmisségbe, még a legkisebb nyomot sem hagyván magok után. Egyébiránt ez nagyon is érthető, mert a „hazugság“ csak a kérész életének tartamával bírhat és csakis a „valóság“ maradandó; már pedig ez utóbbi oly valami dolog, ami a nagyérdemű Bratyianu és Kogalnityeánu uraknak „politikai nyilatkozatok“ gyárában, még „külön“ megrendelésre sem készíttetik, természetesen annál kevésbé a saját használatra.

Mindez csak „világbolondítás“ volt az illető beavattak részéről és teljes megnyugvásomra szolgál, hogy a jelenlegi román kormányférfiak „alakoskodását“ azonnal felismertem, átláttam és annak rögtön kifejezést is adtam.

Én már marcius 8-kán megmondottam, hogy a tartomány-cserebere Oroszország és Románia közt előre kicsinált dolog és hogy ez utóbbi a legnagyobb készséggel és a legrendezettebb átadási-módozatok mellett fogja az oroszoknak Román-Besarábiát visszaadni és kárpótlásul a sokkal nagyobb Dobrudzsát bezsebelni.

A román kormányférfiak azonban ilyféle nyilatkozataik által egy rájok nézve szerfölött kellemetlen zsákutcába jutottak, amelyből őket csakis a berlini kongresszus húzta ki. Csakis a nagyhatalmak utolsó gyülekezete tette

lehetségessé Bratyjánu és Kogalnityeánu uraknak, hogy nyomasztó helyzetökből „tiszteességesen“ vonhassák ki magokat, mert ők most Európára hivatkozhatnak és természetesen hivatkoznak is.

„Európa parancsolta nekünk, még pedig a világbéke fenntarthatásának érdekében, hogy világrészünk nyugalmanak áldozatot hozzunk — így szólnak fontos arccal a román kormányférfiak — és mi tekintetbe véve a cél szentségét, habár fájdalmas szívvel is, de meghozzuk ezen tőlünk kívánt nagy áldozatot, engedelmeskedünk Európa akaratának és a világbéke fenntarthatásának érdekében, visszabocsátjuk Oroszország birtokába a mi Beszarábiánkat. Mi Európának meghozzuk ugyan ezen nagy áldozatot, de Oroszországnak semmiesetre sem engedtük volna át ellenmondás nélkül Beszarábiát.“

Így szavalnak most sorra a román államférfiak és nevetve rakják zsebre a lefolyt háború vívmányait, melyeknek hirdetői: az új „követek“ már a legtöbb európai állam részére ki vannak nevezve.

* * *

Ilyen a mai román kormány, ilyenek a jelenlegi román viszonyok. És mindezek dacára kell, hogy Románia a mi oldalunkon legyen található. Románia minden tekintetben kiválóan és első sorban ránk, csakis ránk van utalva és nekünk szükségünk van Romániára. Eltekintve a román kereskedelemtől, közlekedéstől, gazdasági viszonyoktól, amelyek már Románia földrajzi fekvésénél fogva is kiegészítő részét képezik nemzetgazdasági berendezésünknek, mondom eltekintve mindeztől, Romániára már azért is szükségünk van, mert a román hadseregnek a miénknek kell lennie.

A román hadsereg a hadiszolgálatra alkalmas újoncnak rendkívüli nagy száma következtében, igen könnyen szaporítható még 200,000 főre is, nem szabad tehát megengednünk, hogy ezen 200,000 szurony egy Oroszország és köztünk háborúban az oroszok oldalán küzdjön elle-

nünk. A mai román hadsereg azonban nemcsak nagyszámú, hanem jó is.

Az V-ik fejezetben, amidőn elősoroltam Oroszországnak azon fegyveres szövetségeseit, akik annak egy, ellenünk vívott háborújában ma okvetetlenül az oroszok oldalán harcolnának, említést tettem Romániáról is, még pedig mint a cárnak mai fegyveres szövetségéséről.

Ugyanott azt is állítottam, hogy nem szabad nekünk Oroszországnak mai fegyveres szövetségeseit valami igen nagyon kicsinylenünk és ezen okadatolt állításom első sorban a román hadseregre vonatkozik, mert aki látta a román dorobancokat szeptember 12-én az „Abdul Kerim tabia“ (nagy Grivica redoute) pokoli tüzében; aki látta, mily nyugalommal, mily hidegvérrel tartották ki ezen borzasztó tüzet és mire estve lett, mily gyönyörűen támadták meg a romlást és pusztulást okádó sáncot, melyet pedig a világ első katonái, a török nizamok védelmeztek; mily halálmegvetéssel ostromolták meg a plevnai gyűrű legerősebb védművét, annak el kell ismernie, hogy a román hadsereg ma, legalább részben, oly jó zászlóaljkból áll, melyeket a világ bármely hadserege ellen tűzbe lehet küldeni.

Szükségünk van tehát az önálló, független román fejedelemségre, kell, hogy Románia a mi szövetségésünk legyen, de hogy ezt elérhessük, erélyes nagyhatalmi politikát kell követnünk és mindenekelőtt a románoknak azt bebizonyítanunk, hogy nálunk nincs mit keresniök, mert Erdélynek és a volt temesi bánság keleti részeinek nemcsak előkelő, művelt és vagyonos osztályai magyarok, hanem még köznépe is testestül-lelkestül, gondolkodásmódban, érzésben és nyelvben is magyar.

Ekkor, de csakis ekkor lesz Románia a mi biztos, őszinte és hű szövetségésünk.

XXXV.

Ne támadjuk meg mi már ma az oroszokat, hanem vegyük előbb hazánk déli természetes határait birto-

kunkba ; ha Gorcsakov herceg ezen cselekvésünk alatt nem zavar egyelőre bennünket, úgy jó szomszédok maradhatunk. Az orosz korlátnok Bolgárországot rendezibe jelenleg urának, tehát nem volna joga azon megütköznie, amit mi csinálunk. Ha azonban csak a legkisebb mértékben is akadékoskodnék, úgy elérkezett volna az idő, amidőn utolsó csöpp vérünket sem volna szabad sajnálnunk jogaink kivívására, jövőnk biztosítására és létünk fenntartására.

Egy év előtt nem kezdtünk harcot a török birodalom megmentésére és most verekedni akarnánk a bolgár kérdésért? Ez érthetetlen dolog. Ha már küzdeni akarunk az orosz ellen, úgy harcoljunk a mi közvetlen érdekeinkért ; ha már bele akarunk kötni Oroszországba, úgy ne az legyen az ok, hogy nem tűrhetjük el azt, miszerint a vérevel meghódított Bolgárországnak egészen az aegei tengerig adjon kiterjedést, hanem az legyen a háború oka, hogy a cár gátol bennünket déli természetes határaink elfoglalásában.

Ha ez igaz volna, akkor mellettünk küzdené a jog és az igazság. s ámbár ezek mai nap fájdalom már nem sokat nyomnak a latban, de azért bizonyos értékkel még mindig bírnak. Ha másokra talán nem is, de a nagy tömegre, a közönséges emberekre még mindig igen nagy hatást gyakorol azon kérdés, hogy mi volt egy háborúnak az oka?

A nagy tömeg igen éles különbséget tesz azon két eset közt, midőn valaki engem ősi házam elfoglalásában gátol avagy midőn én csak azért kötök valakibe, mert nekem az a berendezés nem tetszik, amelyet szomszédom egy oly házban akar létesíteni, amelyet ő nagy áldozatok árán szerzett meg.

Az első esetben a nagy tömeg bizonyosan lelkesedéssel üdvözlendi a kitört háborút, míg a második esetben minden valószínűség szerint nem igen rokonszenvezne a megkezdett harccal.

Ha mi természetes határainkat dél felé elfoglaljuk, úgy ezen lépésünk önbizalomra, erőre és bátorságra mutatand, melyeknek nyilvánulása Romániát okvetetlenül karjaink közé fogja vezetni; ezen esetben azután még mindig nem volna késő a bolgár kérdést oly irányban oldani meg, amely kívánságainknak a legjobban megfelel és érdekeinket a legtökéletesebben óvja meg.

Ne rohanjuk meg mi és már ma az oroszokat, hanem engedjük inkább magunkat ő általok támadtatni meg és pedig a Balkán félszigetén.

XXXVI.

Az európai török uralommal mint elmúlt ténnyel számolhatunk. Amit a zultánoknak Európában ma még meghagy az orosz cár, azt tőlök utódja talán már holnap elfogja venni, hogy azt egyrészben maga tartsa meg, másrészben pedig védenecinek adományozza.

A Balkán félszigetén nagy dolgok készülődnek: új államok vannak keletkezőben. A török uralom alól felszabadult délszláv elem államokat akar alakítani. De a határok kiszabásánál okvetetlenül vitára fog kerülni a dolog. Az előhírnökök ezen irányban napról-napra máris szaporodnak.

A délszlávok három nagy rokonsaládot képeznek, amelyek egymástól kevésbé a nyelv dolgában különböznek, mintsem viseletben, szokásokban, életmódban, erkölcsökben, jellemben és a vallásban.

A horvátok, hercegovínaiak és crnagorcok csaknem tökéletesen ugyanazon nyelvet beszélik, amelyet a bosnyákok, szerbek és Ó-Szerbia lakói; nyelv dolgában ezen két rokonsaládtól leginkább a harmadik nagy család: a bolgárok térnek el, akiknek nyelvében minden délszláv nyelv között a legtöbb orosz szó és orosz idom található fel.

A bolgárok egy ural-altáji népfaj és tulajdonképpen nem szláv eredetűek, azonban a Balkán-félszigeten történt letelepedésök óta annyira vegyültek szláv elemek-

kel, hogy ma teljes joggal lehet őket mind „vérileg“, mind pedig „nyelvileg“ a délszlávok közé sorolni.

Lehetséges, hogy őseik vére következtében, amelynek parányai talán még mindig csörgedeznek ereikben, ők a legtökéletesebbek a délszláv fajok közt.

A bolgár mind szellemileg, mind pedig testileg jóval felülmúlja a többi délszláv népfajokat. A bolgár természetes, szálás növésű, nagyrésztben igen dolgos, edzett népfaj. A bolgárok közt a kézművek és művészetek terén igen gyakran található valódi „tehetségekre“, amíg ezen irányban a többi délszláv között hasztalanul kutatnánk.

Ezen életerős, munkaedzett népfaj rikító ellentétet tár elénk a „szorgalmas munka“ terén a szerbek és bosnyákok ellenében, mert amíg ez utóbbiak a lomhaság és a dologkerülés megtestesülését állítják a világ elé, a szerbek pedig legkevésbé sem tűnnek ki „munkaszeretet“ által, addig a bolgárok nagyobb része fáradhatatlan földműves és kiválólag értelmes zöldségtermelő. Nemcsak a román városokat látják el ők zöldséggel, hanem az újabb időben nálunk, Budapest környékén megtelepedett (habár csak ideiglenesen, mert a bolgár telepítvények legnagyobb része az asszonyokat otthon hagyta) bolgár kertészek még a magyar főváros piacaira is sok zöldséget szállítanak.

A férfiak dolgosságát azonban még felülmúlja a bolgár nőké, úgyhogy például a bolgár asszonyok még útközben is kezelik az orsót; a teher, amit a városba visznek, a fejükre van helyezve és ekképp szabadon maradt kezeik még járásközben is sodorhatják a kenderzsösztet.

Hazánk déli részein több viruló, vagyonos bolgár telepítvény található, amelyek közt az elsőség minden tekintetben a temesmegyei gazdag mezővárost, Vingt illeti.

A legutóbbi időkben utálattal fordult el Európa a bolgárok által elkövetett kegyetlenségektől, de ha meg-

gondoljuk, hogy egy félezredéven át, a régibb korban egészen baromilag, elnyomott, még mindig polgáriasdottlan, műveletlen és papjai, tanítói (a hírhedt „daszkálá”-ok) és a panszláv ügynökök által nemcsak nemzetiségi, hanem még vallási szempontból is a török ellen fanatizált nemzetiség ezen módon állt boszút elnyomóin, úgy — a véres kegyetlenségeket persze még mindig kárhoztatva — ha nem is menthetőnek, de legalább érthetőnek fogjuk találni a bolgárok által a törökökön elkövetett borzadalmas kínzásokat.

Vallásra nézve meg a horvátok és néhány ezer család római katolikus bosnyák és hercegovinai térnek el leginkább a többi délszlávtól, miután ők Róma fennhatósága alá tartoznak, míg a többi délszláv, a mohamedánok leszámolásával, kivétel nélkül mind ó-hitű.

Minden tekintetben egyet képeznek a horvátokkal Szlavónia lakói, csaknem ugyanazt mondhatjuk a dalmatákról is, akiknél azonban az olasz befolyás minden lépésüknél azonnal szembeötlik.

Miként vallás dolgában, úgy viseletben, életmódban, szokásokban, erkölcsökben és jellemben is a horvát-szlavón-dalmát csoport némileg elvál a többi délszlávtól, akiknél műveltebbek és hasonlíthatatlanul polgáriasodottabbak. Ezen előnyök az eddigi német befolyásból és a római katolikus vallásból, melynek papsága igen fölötte áll az ó-hitű délszláv papságnak, háramlottak az említett csoportra. Magyar befolyásról fájdalom mégcsak említést sem tehetünk, mert 1848-ig a magyar befolyás csak abból állott, hogy a horvátok is tanultak és beszéltek latinul; 1848 után a magyar befolyás tökéletesen megszűnt; 1867 óta pedig nem lett érvényesítve; aki ezt nem hiszi, az utazzék csak két héten át az ottani vidéken és fájó szívvel fog nekem igazat adni.

És ezen körülményen alapszik azon vetélykedés, amely a horvát és szerb elem közt már eddig is fennállott és napról-napra élesebbé válik és természetszerű-

leg kell is hogy válják — — még pedig annál inkább, mert a két vetélytárshoz most a harmadik elem, a bolgár nemzet is hozzácsatlakozik.

A pályabér nem csekélység, méltó, igenis méltó arra, hogy a küzdők magokat necsak megerőltessék, hanem legjobb erőik árán is igyekezzenek azt elnyerni.

A pályabér: a délszlávok közti vezérszerep, amelyből azután természetsszerűleg az összes déli szlávok fölötti uralom, azoknak a győztesbei olvasztása és olvasztása fogna kifejlődni.

Ezen szerep leginkább a horvát elemet illeti meg, az van ma arra kiváltképp hivatva; ha azonban mi a déli határunkon történendőket összetett kezekkel fogjuk nézni, úgy ezen vezérszerep elkaparításához a legtöbb kilátása a szerbeknek van.

Ne mosolyogjunk ezen állításokon, mert ezen föltevések a mai keleti viszonyokon alapulnak, nem agyrémek azok, sem a kába félelem rémszülöttei, hanem már holnap húsból és vérből álló tények.

Zágrábban igen jól tudják ezt és félnek ezen eshetőségtől, amely összes terveiket egyszer-mindenkorra gyökeressen kivihetetlenekké tenné és elpusztítaná. Zágrábnak okvetetlenül szüksége van Boszniára és Hercegovinára, mindenesetre azonban legalább is az első tartományra, mert különben a szerb befolyás, a szerb túlhatalom már holnap fogja magát éreztetni a szávaparti városban.

Horvátország tehát Boszniára és a Hercegovinára számít. Ámde odaadhatjuk-e mi ezen két tartományt a horvát uraknak?

Bizonyára nem!

XXXVII.

A legnagyobb igazságok egyike azon tétel, hogy: „minden nyomás ellennyomást szül, hacsak a nyomás nem oly hathatós, hogy az ellennyomás már csírájában, sőt már keletkezésében megsemmisítettik.“

A politikában nem szabad érzelmeknek szerepelniök, annál kevésbé azoknak uralkodniok.

A délszláv elemek egyesülni fognak, egyesülni fognak hazánk romlására, hacsak mi ezen egyesülést idejekorán azáltal nem gátoljuk meg, hogy a Balkántól északra eső tartományokat, keletre egészen Szófiáig, mi magunk foglaljuk el.

Ezen foglalást kövesse azután oly hatalmas nyomás, hogy az ellennyomás már csírájában megsemmisüljön.

Hogy ez kivihető, annak élő példái szemeink előtt állanak. Ott van Észak-Slezvig, ott van Elzasz, ott van Lotharingia és ott van, kimondhatatlan szégyenünkre Románia, mely utóbbi államot mi még ma is igen szeretjük megvetőleg Oláhországnak nevezni.

Románia az egyesülés óta, de még inkább Károly fejedelem trónralépte után, oly valamit létesített, aminek keresztülvitelét mi eddig mégcsak meg sem mertük komolyan kísérteni.

A román elem többé-kevésbé magába olvasztotta rövid húsz év alatt mindazon népfajokat, amelyek a román területen élnek. Büszkén nevezik azok magokat románoknak, sőt még az ottani zsidók is, akik pedig még ma sem bírnak politikai jogokkal, sőt akiknek még polgári jogai is igen megszorítottak — teljes önérzettel „románoknak“ vallják magokat.

* * *

Románia ezen nagy munkát a rövid időtartam dacára fényesen vitte keresztül. Fegyverei voltak: a belügyzatás minden ága nemzeti alapra lett fektetve, a román nyelv kizárólagos használata mellett; a hadsereg, úgyszintén a vasúti-, postai- és távirdai-kezelés kizárólag csakis a román nyelvet használta; az iskolákban és főtanodákban egyedül a román nyelv lett tannyelvül alkalmazva és a kormány gondosan ápolta a román színeszetet.

Bizony-bizony minden dicséretessége mellett is, nem valami bűvészet az egész munka; nem kívántatik hozzá egyéb, mint egy negyedszázad és erélyesség.

Az érdekek korát éljük; ha valaki csak akkor boldogulhat, ha magyarul beszél és legalább külsőleg, a világ előtt magyar rokoszenvet nyílvánít, úgy bizonyosan meg fog magyarul tanulni és igyekezni fogja magát magyarérezelműnek mutatni, vagy ha arra nem volna már többé képes, úgy bizonyára gyermekeinek adna vagy adatna az állam által magyar nevelést.

Így történt ez Romániában. A román nyelv elkerülhetetlenné lett téve; annak tudása minden téren, minden alkalmazásnál megkívántatott és a nagy mű: a románosítás létesítve lett.

Ami az egész Balkán-félszigeten még nem történt meg, az ténynyé vált Romániában, mert előkelő görög családok letették nemzetiségöket és görögökből románokká váltak, úgyhogy az ifjú nemzedék a görög nyelv helyett ma már románul beszél.

Miért ne volna tehát ez nálunk is elérhető!?

XXXVIII.

Divide et impera! Vegyük mi természetes határainkat dél felé birtokunkba és újólág elfoglalt, ősrégi örökségünk területén alkalmazzuk a föntebbi jelszót mindaddig, amíg azon terület magyarrá nem válik.

Divide et impera! ezen jelige kivitelét szerfölött megkönnyebbitendik nekünk ama területen azon, velünk rokonszenvező, hatalmas és gazdag elemek, amelyeket odalenn találándunk. Azon elemek túlnyomólag a délszlávok ellenségei és így a mi természetes szövetségeseink, akik a mi oldalunkon fognak csoportosulni és a mi ügyünknek szolgálni, mert hiszen az, a velünki egyesülés után az ő ügyök is lesz. De még azok is, akik nem föltétlen ellenségei a délszlávoknak, a mi részünkre fognak húzódni, ha őket a délszlávok és a köztünki választásra szorítandjuk.

Kemény Zsigmond gyönyörű megkülönböztetést tesz: „Ha a pártvezér szerencsés, úgy mindazok, akik nincsenek ellene, mellette vannak, de ha szerencsétlen, úgy mindazok, akik nincsenek mellette, bizonyára ellenségei.“

Használjuk a nekünk kedvező időt és alkalmat; ma még minden, de minden kedvez nekünk, vajjon úgy lesz-e azonban holnap is?

A mostani európai viszonyok és a jelenlegi politikai helyzet mintegy ránk erőszakolják ma a foglalást; engedjünk ezen viszonyoknak és foglaljunk.

A józan magyar politikának csak egy feladata volt és csak egy teendője van.

Nekünk meg kellett volna védelmezni a török uralmat a Balkán félszigetén, nem érzelmi okok kedvéért, nem a törökök iránti rokonszenvből, hanem önfenntartási ösztönből; miután azonban ez nem történt és most már nem történhet meg, tehát ismét csak önfenntartási ösztönből a legyőzött és európai uralmától megfosztott rokon-nemzet birodalmából annyit el kell foglalnunk, amennyi saját biztosításunkra megkívántatik.

Ezt cselekedve, nem kell pirulnunk a török előtt, mert ezen rokon-nemzet a legjobban tudja, hogy mi sokkal jobban szeretjük volna, ha ő vitte volna keresztül új alkotmánya segélyével a Balkán-félsziget tartományainak újjáteremtését, semmint hogy ezen fáradságos munkát helyette nagyrészen most mi végezzük.

Valakinek el kell fogadnia a törökök kezéből kicsikart hatalmat; mind ránk, mind pedig a mohamedánokra előnyösebb, ha azt mi kerítjük kezeinkbe, semmint hogy az a törökök és bátran mondhatjuk s egyszersmind a mi halálos ellenségeink: a szerbek kezébe kerüljön.

XXXIX.

Küzdöttem tollal és fegyverrel Törökország hatalmáért és területi épségéért, még pedig nemcsak rokon-

szenvből a derék török nemzet iránt, hanem főleg azért, mert hazánkra nézve hasznosnak tartottam, hogy „uralkodónak“ a török maradjon meg a Balkán félszigetén.

Mihelyt azonban arról győződtem meg, hogy a török faj nem képes európai birtokaiban uralmát idegen segítség nélkül még továbbra is fenntartani, azonnal megszüntem tollamal az európai török birodalom területi épsége mellett küzdeni; persze a kardot nem tettem le mindjárt a tollal együtt, de nem is tehettem le, mert azt cselekedni tiltá nemcsak a katonai becsület, hanem egy vitéz és nemes faj iránti mély tisztelem is, amelyet szorult helyzetében, kétségbeesett tusájában senki sem hagyhatott el, aki — hacsak egyszer is — vívott már a félhold zászlója alatt és még hozzá a panszláv törekvések ellen.

A török hadsereg vitézül harcolt, de azért mégis meg lett verve és párját ritkító bátorsággal csatázott, de azért mégis le lett győzve, — — — mindazonáltal a török hadsereg minden egyes tagja a legteljesebb joggal idézheti: „Minden elveszett, csak a becsület nem!“

Midőn beláttam, hogy a fényes kapu idegen segítség nélkül európai birodalmának több tartományában nem képes uralmát még továbbra is fenntartani, következőképp okoskodtam:

„Miért kívánod leginkább a magas porta uralmát a Balkán félszigetén még továbbra is fenntartani? Nemde azért, hogy legyen egy biztos és többé-kevésbé még mindig elég hatalmas fegyveres szövetségesünk azon véres harcban, amelyet a panszlávokkal egyesült Oroszország ellen kell majd küzdenünk, hogy támaszkodhassunk egy természetes és hű szövetségesre akkor, mikor mi magyarok a panszlávok támadása ellen önállóságunkat, függetlenségünket, nemzeti létünket, sőt még fajunkat is karddal kezünkben leszünk kénytelenek védelmezni, hogy kikerülhetetlen, élet-halál fölött határozó csatánkban ne álljunk egyedül a délszlávokkal szövetkezett Oroszország ellen.

Igen, de ha a török faj csak idegen segély mellett képes bizonyos tartományaiban még továbbra is a főhatalom birtokában maradni, (miként azt az 1875-ben kitört hercegovinai-bosnyák lázadásnak még 1877-ben is lobogó lángjai mutatták) úgy sokkal egyszerűbb és célirányosabb, ha azon török tartományokban, melyekben csak idegen segély fogja a jövőben a török uralmat fenntarthatni és így a valódi uralmat közvetve, már amúgy is bírni, amaz országok veszik birtokukba, amelyeknek hadseregei hivatva volnának a török főhatalmat ott szuronyaikkal tartani fenn.

Mindenesetre előnyösebb lesz Törökország valódi barátaira nézve bizonyos török tartományokban már előlegesen is, már kezdettől fogva nem csak a közvetett uralmat gyakorolni, hanem azonnal a teljes, a közvetlen uralom birtokába lépni.

De kik a török faj igazi barátai, kik a török hatalom fennmaradásának őszinte kívánói? Csakis Anglia és monarchiánk.

Anglia és monarchiánk vannak tehát arra hivatva, hogy azon török tartományokat rögtön elfoglalják és magokba olvaszzák, amelyekbe amúgy is kénytelenek volnának a török főhatalom fenntartása végett hadseregek egy részét bevonultatni.

Anglia már úgyis bír 58 millió mohamedán alattvalóval, annak mohamedán alattvalói tehát bátran szaporodhatnak; igen, de az európai birodalmak közt Anglián kívül még Oroszország és Franciaország is bírnak mohamedán alattvalókkal, sőt még Spanyolország és a kis görög királyság is bírják az Izlam néhány hívét állampolgárul, miért ne gyarapodhatnék tehát a mi monarchiánk hatalma is Mohamed követői és annak népessége a Korán hívei által?

Azon mohamedánok, akik monarchiánk állampolgáiraivá lesznek, bizonyosan sokkal erőteljesebben és hasonlóhatatlanul eredményesebben fognak a panszláv törek-

vések ellen küzdhetni, mintha még továbbra is árnyalattal valói maradnának a fényes kapunak és így ahelyett, hogy összes erejüket a panszláv törekvések leverésére fordíthatnák, kénytelenek volnának annak legnagyobb részét saját biztonságuk és vallásuk megvédésére fordítani.“

Mihelyt mindezekről meggyőztek a rohamosan haladó, véres események, azonnal letettem tollamat, hogy azt az 1877-ik évi európai török birodalom területi épességének védelmére soha többet kezembe ne vegyem.

XL.

Közönségünk él-hal jelenleg a politikai leleplezésért. Én is szolgálhatok egygyel; talán nem is tartozik az érdektelenek osztályába; címe? — — — az eléggé vonzó: „Miért és miként bukott el Törökország utolsó harcaiban.“

De lássuk előbb, miért küzdöttek a bosnyák mohamedánok dandáraink ellen és miért szándékoznak az albán törzseknek Izlam hívei hasonlót cselekedni.

A panszláv bizottságoknak, úgy Szerbiának és Montenegrónak is tagadhatatlan érdekében állott és áll, hogy csapataink ellenségesen fogadtassanak Boszniában és a Hercegovínában.

Az oroszországi szláv-bizottságok panszláv politikát űznek; másrésztől meg mind Szerbia, mind pedig Montenegró és végül még az omladina is a nagy és egységes szerb császárságról álmodoznak.

Az elsőnek érdekében volt és van a világ előtt bebizonyíthatni, hogy Bosznia és a Hercegovina nem kívánkoznak a mi monarchiánk kormánya után; a három utóbbira nézve meg légvárainak létkérdése rejlik abban, hogy necsak azt hitessék el a világgal, ami mellett már az oroszországi szláv-bizottságok is buzgólkodnak, hanem még azt is, miszerint az említett két tartomány rokonszenve csakis Szerbiáé és Montenegróé és a nemes fej-

levágó bosnyákok egyetlen vágya csak az: mielőbb Szerbiával egyesülni, míg a derék, orr- és fülmetelő hercegovinaiak legforróbb óhajtása: a cetinyei uralkodó jogara alá kerülni.

Kik lázították először a népet a bekövetkezendő megszállás fegyveres hátráltatására? Csakis egyedül az orosz-honi szláv-bizottságok, a szerb kormány, a cetinyei uralkodó és az omladina politikai ügynökei. Ezek és csakis ezek hintették el először a lázadás gyorsan burjánzó magvát, boronául orosz rúbelokat használván.

A „vallás“belevonása a hodzsák és a hadzsik részéről, úgy a mohamedánok ellenünki fanatizálása már csak akkor történt, midőn az oroszországi szláv-bizottságok, a szerb és a montenegrói kormányok, úgyszintén az omladina által elvetett mag, nemcsak hogy már kikelt, hanem a fölfegyverzett inkább „rablóbandák“, semmint „fölkelők“ alakjában már kalászt is érlelt.

Nem beszélek én júliusról, melynek eseményeiről Vaszics főkonzul részletes jelentéseket küldött külügyérünknek, hanem az 1875-iki év nyaráról, mikor a lázadás mindent fölperzselő lángjai már vérvörösre festették a Hercegovina és Bosznia langyos éjeinek kék égboltozatát; szólok az 1876-iki év júliusának orv támadásáról, midőn a szerb dandárok a Drina felől is, a montenegrói „cséták“ pedig a Duga-szoros felé is, minden igaz ok és csak legkevésbé is olfogadható ürügy nélkül törtek át a kezdetben csak igenis gyöngén védett török határon; megemlékezem a második szerb berontásról is, midőn a hős Milán Ezópus meséjének szamarát utánozván, bátorságot vett magának a haldokló oroszánt megrúgni, — — Plevnát kénytelen volt a hős Ozman basa élelemhiány miatt földadni. — — Nyugat-Bolgárországban nem állott már többé török hadsereg, az odavetett, elcsigázott, rongyos és roszul fegyverzett musztehafizoktól és basibozu-

koktól pedig nem volt a szerb seregeknek okuk félni, a vitéz fejedelem elindult tehát zsákmány után törő és fosztogatni vágyó hadseregeivel olcsó diadalokat aratni és hasznos területfoglalásokat létesíteni, ezen könnyű munkák mellett nem feledkezvén meg arról sem, hogy Boszniában ne csak az ottoman kormány ellen szítsa a lázadás tüzét, hanem monarchiánk ellen is izgasson.

Végre említést teszek a szan-sztefánói békét közvetlenül megelőzőtt és követett időszakról is, mikor a nándorfehérvári kormány már nemcsak sejdítette, hanem — azt merem állítani — tudta is és azért félte is monarchiánk küszöbön álló beavatkozását a keleti-ügyekbe. Risztity érezte, hogy Anglia és monarchiánk nem fogják a törököktől kicsikart részeket zsíros koncznak hagyni meg Oroszország és az orosz védencek számára, hanem arra fognak törekedni, miszerint az elfoglalt tartományoknak legalább is egy része a győzők által visszaadassék a zultánnak. Az omladina látta, hogy Nagy-Britannia és az osztrák-magyar birodalom ha lehetséges lesz, úgy békés úton fogják kívánságaikat érvényesíteni, míg ha az nem vezetne célhoz, akkor még a véres harc változékony kockáira is fölteendik a keleti-kérdés összekészült csomóját, hogy annak „gordiusi“ megoldást szerezzenek.

Az omladina ravasz, az omladina nem hagyja magát heve által elragadtatni. Miután tehát látták a nándorfehérváriak, hogy még mindig nem érkezett el azon idő, amelyben ők már nyíltan támadhatnának meg bennünket, azonnal elhatározták, miszerint azon időpont bekövetkezéséig legalább kéz alatt fogják ellenünk a támadást intézni és előkészítették a bosnyák-hercegovinai fegyveres ellenállást.

Az omladina a közös nemzetiségre, de még inkább a közös nyelvre támaszkodva csodát művelt, mert egy másodpercre egyesíté az, ugyan egyfajú és egynyelvű, de különböző vallású délszlávokat, egy táborba gyűjté a

bosnyák-hercegovinai mohamedánokat és ó-hitűeket, megalkíván belőlök a fölkelők „csétáit“.

De miért sikerült az omladinának ezen csoda létesítése? csakis azért, mivel mi a bosnyák-hercegovinai megszállással, illetőleg azon két tartomány elfoglalásával megkéstünk.

Ha mi még az orosz-román-szerb-montenegrói-török háború alatt foglaljuk el Boszniát és a Hercegovinát, úgy bizonyosan nem került volna ezen foglalás még vérünkbe is.

Ezen állításom egy alapos és könnyen érthető okra támaszkodik.

Mivel izgattak és izgatnak ellenünk az omladina politikai ügynökei?

Mindenekelőtt két, teljesen a légből kapott, minden alapot nélkülöző szándékkal gyanúsítanak bennünket, mert elhittették és még mindig elhítetik a tudatlan és bigott bosnyákokkal és a hasonló hercegovinai törzsekkel, hogy mi nemcsak az Izlamot akarjuk és fogjuk megsemmisíteni, hanem még az ó-hitűeket is és pedig ha szükséges volna, úgy még hatalmi kényszer útján is, Róma fennhatósága alá terelendjük.

Ezen izgatók szerint mi elég hatalmasak vagyunk Boszniát és a Hercegovinát nemcsak elfoglalni, hanem még rabbilincsekbe is verni és a rabbá tett bosnyákokat azután hitök elhagyására kényszeríteni; míg ha az említett két tartomány Szerbiával egyesül, úgy mint egyenjogositott szerb testvéreknek nem kellene hasonló, önkényes, hatalmi rendszabályok keresztülvitelétől félniök, mert, eltekintve a testvériségtől, mely az összes bosnyák-hercegovinai délszláv néptörzseket már amúgy is Szerbiához fűzi, eltekintve a görög-nem-egyesült hittől, mely ezen néptörzseknek több mint felét még egy második kapocscsal is összeköti az ó-hitű Szerbiával, már csak azért sem nyúlhatna a nándorfehérvári kormány Bosznia és a Hercegovina ellenében önkényes, hatalmi rendszabályokhoz, mivel Szerbia, mint mégcsak most ala-

kuló kis állam, nem eléggé hatalmas az ily, nagy kihatású kényszerrendszabályok kieroszakolására.

Az omladina politikai ügynökei kitünő hely- és népösmereteiknek fényes bizonyosságát nyújtották akkor, midőn a buta, bigott és még mindig félvad bosnyákokat és a hasonló hercegovinai törzseket avval rémitették el és lázították ellenünk, hogy még erőszak útján is megfosztandjuk őket vallásuktól.

Az omladina ijesztgetéseinek és bűjtogatásainak alapot adandó, igen ügyesen ellentétbe állítá egymással monarchiánk nagy hatalmát, Szerbia aránylagos erőtlenségével; a mi idegen népiségünket, Szerbia lakosainak azonos származású testvéri eredetével; az általunk fogantatandó megszállást, melyet okvetetlenül bekebelezés és szerintök teljes elnyomatás fog követni, a Szerbiávali egyesüléssel; az alárendelést (subordinatio), az egymásmellé való rendeléssel (coordinatio); és végre szándékunkat: akaratunk érvényesítésére még hatalmi rendszabályokhoz is nyúlni, Szerbia kívánságával és legforróbb vágyával: mindent csak a bosnyákokkal tenni és nélkülök semmit sem végezni.

És a bosnyák-hercegovinai népség hitt az omladina ügynökeinek és megalakítá ellenünk a fölkelők „csé-táit“.

Igen, de ha mi még akkor szálljuk meg Boszniát és a Hercegovinát, mikor a szerb hadak már másodsor rontottak a török területre és mint nyílt ellenségek igen gyakran még borzasztó kegyetlenkedések elkövetése mellett is, harcoltak nemcsak a török faj, hanem az összes mohamedánok ellen is, akkor nem találkozott volna mohamedán, aki az ellenünk lázító szerb ügynökök szavainak és csengőpengő érveléseinek hitelt adott volna.

Azon időben minden mohamedán csak „barátot“ látott volna bakáinkban, akiknek jövetele őket a szerb és panszláv, csakis az ő elnyomásukra tervezett törekvések ellen védelmezi. Míg másrésről ama napokban még

a legfondorkodóbb basának sem jutott volna eszébe, ellenünk izgatni, mert hiszen akkor a „moszkó“ és annak fegyveres szövetségesei voltak a halálos ellenségek, hű „testvér“ pedig csakis a „magyar“ volt.

Mi teljes tiszteletben tartottuk volna a bosnyák-hercegovinai mohamedánok vallását és szokásait, óvtuk volna birtokát és vagyonát, védelmeztük volna személyét és életét, mire azok örömmel és teljes őszinteséggel csatlakoztak volna hozzánk.

Ami pedig az ó-hitű, bosnyák-hercegovinai rablóbandákat illette volna, amelyek „insurgenseknek“ nevezték el magokat, ha még csapataink ellen is folytatták volna kegyetlen, barbár és mindenekfölött alattomos harcaikat, ha néhány ilyféle haramja-csapat itt-ott még továbbra is fosztogatott, gyűjtogatott és gyilkolt volna, úgy azoknak vérengző, kegyetlen tagjait sorra föl lehetett volna akasztatnunk, hiszen úgyszemint érdemelnek egyebet, mint csakis a hóhérzsineget.

Fájdalom, hadvezéreink kénytelenek ma, a minden rossznak, gonosznak és gázságnak ezen utólérhetetlen képviselői, az emberiség ezen undorító salakja helyett, a, **mint ember**, derék és becsületes mohamedánokat akasztatni fel, mivel a szerencsétlen félrevezetettek és galádúl elcsábítottak katonáinkra lődöznek.

* * *

A múlton már nem lehet változtatni, a megtörtént dolgokat senki sem képes meg nem történekké varázsolni, a kiontott vért, az összezúzott tagokat, a kioltott életeket, mind, mind elveszítettük már örökre és legföllebb csak megsirathatjuk. A bosnyák-hercegovinai megszállás így történt és nem másként, mi tehát most a teendők?

Mindenekelőtt legyünk nagylelkűek és kíméljük a mohamedánokat hacsak lehetséges, még pedig nemcsak azért, mert a „kegyelmezés“ a győzőnek becsületére válik, hanem kiváltképp saját, helyesen felfogott és ártott érdekünkökből, mert bennök azonnal hű szövetsége-

sekre fogunk találni a panszláv törekvéseknek ellenünki harcaiban.

Ha pedig a rend és nyugalom csak némileg is már helyre van állítva monarchiánk ezen új két tartományában, akkor bátran előre a megkezdett ösvényen, előre mindaddig, amíg déli természetes határainkig eljutotunk. Vegyük mi ezen határainkat minél előbb birtokunkba és azonnal a legteljesebb nyugalommal tekintetünk a bennünket fenyegető külszélyek szemébe.

Gondoljuk meg, hogy az, ami ma még könnyen sikerül, az holnap már nehezen, holnapután már igen nehezen, még később pedig talán már sehogysem lesz létesíthető.

XLI.

Ösmerni kell a berlini udvart. Nem a politikai köröket értem, hanem Vilmos császárt és annak közvetlen, legbensőbb környezetét. A császár semmiesetre sem fogna oly valamit tenni, ami birodalma vagy nemzete kárára válhatnék, de ha egyszer ezen lehetőség ki van zárva, úgy örömezt cselekszi azt, ami az ő egyéni nézete szerint helyes és méltányos.

Az öreg császár legbensőjében valami tartozásfélét érez az osztrák-magyar állam uralkodója iránt; ő 1866-ot valamiképp kárpótolni szeretné, 1870-et pedig valami módon meghállálni kívánná.

Vilmos császár ezen képzelt tartozásának lerovására legkedvezőbb alkalomul a keleti kérdés rendezését tekinti; ő a Balkán-félsziget tartományai egyrészének birtokbavételét ajánlotta királyunknak és biztosította külügyi kormányunkat, hogy ezen birtokbavétel ő minden módon elősegíteni fogja; a császár így akarná uralkodónkat az 1866-iki veszteségért kárpótolni és annak 1870-ki semlegességét ily módon meghállálni.

Miután pedig minden osztrák-magyar foglalás dél irányában a német birodalomnak csakis hasznára válha-

tik, tehát Vilmos császár kétszeresen óhajtja és kívánja, hogy a Lothringenek birodalma dél irányában foglalások által terjeszkedjék, nagyobbodjék és gyarapodjék.

Sándor cár nem barátja a panszláv eszméknek, ő is igen szeretné tehát, ha az osztrák-magyar kormány azáltal, hogy maga is foglal, az ő állását megkönnyítené.

Angliának csak örömet szerezhet és szerez is, ha az osztrák-magyar birodalom erősbödik.

Olaszország egymaga bizonyára nem tenne valami erélyesebb ellenvetést.

Franciaország a külpolitika terén ma nem található fel, de ha szerepelne is ott, semmiesetre sem volna ezen foglalás kárhóztatója.

Lehetséges-e tehát a mai helyzetnél, a dél irányábani foglalást tekintve, kedvezőbbet mégcsak képzelni is? Bizonyára nem!

Mindenekelőtt pedig gondoljuk meg, hogyha mi nem foglalunk, úgy foglalni fog Szerbia, már pedig a szerb fejedelemség bárminemű területi-nagyobbodása vagy pedig hatalmi-gyarapodása homlokegyenest ellenkezik legfontosabb érdekeinkkel.

Ne legyünk még továbbra is vakok és tegyük végre valahára lábunkat a szerb kígyó fejére, mert különben megmar az bennünket; már pedig a mérges kígyók legkisebb csípése is veszedelmet szülhet.

Azon idő, amelyben a szerb fejedelemség komoly veszélyt hozhatna ránk, ugyan még messze, messze van, de azért egyszer mégis csak be fogna következni. Ezen időpontig persze a két vetélytárs: a horvát és a bolgár fölött a szerbeknek minden tekintetben túlsúlyra kellene vergődniök, ami pedig nem volna valami könnyű dolog.

* * *

Magyarországban többen vannak ezen foglalás ellen. De miért?

Egyebek közt azt is szokás felhozni, hogy Bosznia és a Hercegovina és így hasonlóképp a többi elősorolt

Balkán-tartományok kezelése és az ottani beruházások óriási nagy összegekbe, sok, sok millióba fognának kerülni.

És ez némileg igaz. De csakis némileg igaz.

Ha mi a Balkán-félsziget tartományaiban, még Szerbiát sem véve ki, **egyszerre** akarnánk nyugateurópai viszonyokat teremteni, úgy az nekünk milliókba kerülne; szomorú tapasztalást tehattünk magunkon, vasútainkon és egyéb beruházásainkon; **de mire való volna a sietés?**

Ha mi déli határainkat a Balkánig kiterjesztettük, úgy azon tartományokban előlegesen mindent akképp hagyhatnánk, amikint találtunk; a községi- és kerületi-igazgatóság maradjon úgy, amikint mostanig volt, hasonlóképpen a törvénykezés, vámkezelés s. t. b. is. Érvényesítsük azon tartományokban, még pedig amennyire csak lehetséges a „községi-selfgouvernement” elveit.

A Balkán-félsziget tartományai a mostani kezelés mellett eddig nemcsak hogy fődőzték saját kiadásaikat, hanem a basák nagymérvű sikkasztásai dacára, évenként tekintélyes bevételi-fölösleget szállítottak Sztambulba a török kormány kezeihez.

Hasonló okok, hasonló okozatokat szülnek, — — ha ez eddig így volt, ha ezen tartományok még az enyveskező török főhivatalnokok dacára is egészen napjainkig tekintélyes bevételi-fölösleget adtak, miért csökkenne a jövőben minden helyes ok nélkül a bevétel? miért ne tarthatna ezen állapot még továbbra is? Sőt inkább a belbéke és a nyugalom helyreállítása és biztosítása bizonyosan csak emelni fogja az említett tartományok bevételeit.

Tekintsünk a jövőbe. Politikánk ne csak a mai nap követelményeinek feleljen meg. Egy állam politikájának csakis egy gazdag uradalom erdőkezeléséhez szabad hasonlítani, nem pedig azon módhoz, amelylyel a legtöbb ötszáz-holdas gazda erdejét kiaknázza. A mai nap kis előnyéért nem szabad a jövő reményeit és kilátásait odaadnunk. Ézsau tettét minden okos ember kárhoztatja;

vígyázzunk, hogy mi is oda ne adjuk a mai nap csekély hasznáért a minket jogosan megillető vagyont, a mai nap képzelt nyugalmaért, jövőnkné békéjét és biztonságát.

Csak egy kis elhatározásra van szükségünk és már holnap átléphetünk nemcsak a Szávát, de a Dunát is. Amit ma elfoglalunk, arra holnap már támaszkodhatunk, de azon föld, amelyet ellenségeinknek engedünk át, — azáltal, hogy nem teszünk mi rá kezet, — az holnap már ellenünk fog fegyvert kovácsolni.

Aki nincs ellenünk, az ma még mellettünk van, ne engedjük odajutni a dolgot, hogy mindazok, akik nincsenek mellettünk, ellenünk legyenek.

Sietnünk kell, nincs veszteni való időnk!

A nemzeti államok alakulásának korszakát éljük.

Az olasz és a német egység már ténynyé vált. Pedig a piemonti, a lombard, a nápolyi és a szicíliai közt, úgy a déli, nyugati, északi és keleti német között is a különbség sokkal nagyobb mind nyelv, mind szokások, mind pedig jellem tekintetében, semmint a délszláv népfajok között. Az andalúziai együtt él a navarraival, a bretagnei a szép Provence szülötteivel, pedig százszor oly nagy a különbség köztök, mint a Balkán-félsziget délszlávjai közt.

Nincs nagy nemzet, amelynek egyes részei közt nagyobb egyöntetőség léteznék, legalább még ma, mint a délszláv.

Ha a délszlávok egyesülnek, úgy magokba fogják olvasztani azon elemeket is, amelyek ma még hatalmas szövetségeseink volnának egy foglalásnál; ezen elemek ma még mellettünk vannak, holnap közönyösek lesznek irántunk, holnapután pedig ellenségeink számát fogják szaporítani, azoknak erejét gyarapítani.

XLII.

A kormány különféle árnyalatú ellenzékei Bosznia és a Hercegovína megszállását kortesfegyvernek használták föl a lefolyt képviselőválasztások céljaira a kormány ellen.

De vajjon volt-e az ellenzéknek ezen eljárásra igazolható joga?

Bizonyára nem.

Amig nem tudjuk, hogy mi fogja az említett két tartomány megszállását követni, addig nincs értelme annak, miszerint Andrássy Gyula gróf és vele együtt a magyar kormány is Bosznia és a Hercegovína megszállása miatt, általunk, a magyar haza fiai, a magyar nemzet tagjai, a magyar faj szülöttei által: megtámadtassék.

Ha mi Boszniát és a Hercegovínát csak azért foglaltatjuk el dandáraink és ezek közt magyar ezredek által is, hogy azon két tartományt azután Horvátországba kebelezzük be, úgy külügyérünk és vele együtt kormányunk is legnagyobb „tévedését“ akkor követte el, midőn a Szávát az első bakancsossal a bosnyák föld felé átlépette. Mert ha mi Boszniát és a Hercegovínát Horvátországhoz csatoljuk, úgy ezen tettünk csakis egy délszláv birodalom alakításának kezdeményezését jelentené már pedig azt igen jól tudjuk, hogy egy ilyen birodalom keletkezése okvetetlenül hazánk szétdarabolására, nemzetünk elpusztulására vezetne.

De van-e okunk, de van-e jogunk Andrássyról és Tiszáról azt feltételeznünk, hogy képesek az említett „tévedés“ elkövetésére?

Szabad-e hinnünk külügyeink vezetőjéről, hogy ezen „tévedést“ éppen ő kövesse el, ő, aki a legjobban tudja, miszerint föntebbi állításunk, mikint: „egy délszláv birodalom keletkezése okvetetlenül hazánk szétdarabolására, nemzetünk elpusztulására vezetne“, nem agyrem és nem a gyáva félelem kába szülötte, hanem elvitázhatatlan igazság.

Andrássy Gyula gróf bizonyosan osztja meggyöződésünket, miszerint azoknak törekvése, akik egy önálló délszláv birodalmat akarnak alakítani és ezen délszláv birodalmat azután velünk véd- és dacsövetségben az

északi szlávok óriási nagyságú és hatalmú birodalma, az orosz cárság ellen állítani, **csak önaltatás**, mert a véres összeütközés perceiben, a dúló harc óráiban, a nehéz megmérkőzés hónapjaiban, sőt már a terhes és áldozatokat igénylő készülődések éveit is, minden kötött véd- és dacszövetség dacára a délszlávok nemcsak hogy nem állanak mellettünk, hanem ellenünk kovácsolnának fegyvert, az elhatározó, létünk fölött döntő küzdelemben pedig bizonyosan és még hozzá egészen nyíltan Oroszország oldalán harcolnának.

De hiszen ez érthető és tökéletesen természetes is. A víz vérré nem válhatik.

A délszlávok minden önállósítási törekvés dacára egynek érzik és vallják magokat az északi szlávokkal, mind eredet, mind vallás, mind pedig nyelv dolgában. A délszláv nemzetiségek és az északi szlávok fajai közt annál kevésbé vagyunk képesek egy elválasztó falavonni, minél gyakoribb, hatalmasabb és eredménydúsabb azon törekvés, hogy a nemzeti önállóság, a különleges nemzeti lét jelenlegi legkifejezőbb jellege, „az önállót saját irodalom bíró nyelv“ az összes ó-hitű délszlávoknál a közösen használt „egyházi nyelv“ alapján átídomíttassék, az orosz nyelvhez közelebb hozassék és végre abba többé-kevésbé beolvassassék, mindenesetre azonban avval egyesíttessék.

Ezen törekvésekben azonban azon körülmény a legjellemzőbb, hogy ezen kísérletek hazája sokkal kevésbé Szerbia vagy Bosznia, semmint Magyarország déli megyéi; annak legbuzgóbb apostolai a mi szerb ajkú honfitársaink.

De ha egyszer a ma még „különleges, önálló délszláv nyelvek“: a szerb, a hercegovinai és a bolgár nyelvszólamok (a horvát, dalmát és illír nyelvtől eltekintünk) az orosz nyelvbe többé-kevésbé beolvadtak, úgy a délszlávok egyesülése az oroszokkal egy nagy, az összes szlávokat felölelő szláv nemzetté, a legsikeresebben és annyira elő volna készítve, hogy annak keresztülvitele

minden percben valósítható volna. Ezen egyesülés még azon körülmény által is elősegítenék, hogy a délszlávok (a horvátok, dalmaták és illírek kivételével) és az oroszok közt nincs valláskülönbség.

A nemzeti egyesülések korszakát éljük; az oláh és a moldován nemzetiség szemeink előtt alkották meg Romániát; előttünk alakult meg az egységes Olaszország és a hatalmas német birodalom; mindezeket követni fogják, ha nem fogjuk azt megakadályozni, az összes szlávok, északiak és déliek egyaránt, hogy Oroszországra támaszkodva, megteremtsék a minden idők legnagyobb és leg-hatalmasabb birodalmát: az egységes Szláviát.

De Szlávia létrejötté a mi halálunkat kívánja meg. Andrassy és Tisza ezt éppen oly jól tudják, mint az egész magyar nemzet avagy én.

Ha tehát az egységes Szlávia létrejötté ellen küzdünk, úgy csak életünkért, létünkért harcolunk és ezen viadalból vonná ki magát Andrassy és Tisza?

Ki meri ezt állítani? Ki meri evvel külügyérünket és a magyar kormányt fennen vádolni?

Sőt ki meri ezt mégcsak hinni is?

Ki? hát bizony a kormány ellenzékeinek több árnyalata!

Mert ezeknek némelyike még akkor is lármásan hirdeti ezen vádat, midőn talán még maga sem hiszi el azoknak okadatoltságát.

A kormány ellenzékeinek több árnyalata Bosznia és a Hercegovina megszállásáért evvel vádolja Andrassyt és Tiszát, sőt még ennél többel is, amidőn azt állítja rólok, hogy az említett két tartomány megszállása által a közös külügyér és a magyar elnökügyér csakis az egységes Szlávia megalakulását segítik elő.

Pedig ki tudja ma a magyar ellenzék tagjai közül, hogy mi fogja Bosznia és a Hercegovina megszállását követni és így mily hatása lesz ezen megszállásnak a magyar haza, nemzet és faj jövőjére.

Ezen két török tartomány megszállását követő lépések ránk nézve éppúgy válhatnak átokká, amiként áldássá, higgyük erősen, hogy Andrassy vezetése alatt azok az utóbbivá fognak válni.

XLIII.

Távolról sem szándékom az ellenzéki lapokkal vitába ereszkedni.

Bismarck a német szociál-demokratáknak azon éles vádat csapá egyik arcukba, hogy ők mindent, de mindent elleneznek, anélkül, miszerint csak egyszer is valami „tevéleges indítványt“ tennének.

Ugyanezt mondhatni a bosnyák kérdést illetőleg az ellenzék lapjairól is. Pedig az ily eljárás veszedelmes és igen könnyen még nevetségessé is válhatik.

Vegyenek példát az ellenzék lapjai a jelenből. Az angol lapok egy része már elítélte az angol kormány külügyi politikáját, kivált pedig berlini küldötteinek eljárását a kongresszuson. És mi történt később? Csaknem kivétel nélkül Beaconsfield lordot és Salisbury őrgrófot dicsőítették, a volt ellenzékiek, az elpártoltak és a kételkedők „mea culpa“-t sóhajtva és bocsánatot kérve, a bizakodók pedig büszke önérzettel, mindannyian azonban a hazatérő diplomaták elé „hozsannát“ kiáltva az Angliának megszerzett Cyprusért.

Mi az ellenzék kívánsága keleti viszonyaink rendezését illetőleg? Mi az ellenzék **kivihető** terve a volt európai török birodalomra nézve?

Ki hallott már ezen előttünk fekvő és ránk erőszakolt kérdésekre az ellenzék részéről kielégítő feleletet, egy **tevéleges, gyakorlati és létesíthető** megoldást?

Senki! mert az ellenzéknek nagy része roszalja ugyan azt, amit külügyi kormányunk cselekszik, de azért legkevésbé sem mutat kedvet arra, hogy ezen irányban csak legalább is egy komoly javaslattal lépjen elő, mert ami ezen a téren az ellenzék némely tagja által eddig indítvá-

nyozva lett, az oly kivihetetlen, hogy ezen terveknek legtöbb pontja komoly megbeszélésnek mégcsak tárgyát sem képezheti.

XLIV.

Azon ellenzékiek, akik már nyilatkoztak a keleti ügyek mikénti rendezéséről, a szellemdús és ragyogótollú Kaas Ivor báróval élőkön a következő indítványt tették:

„Támadjuk meg azonnal, még ma az oroszot, verjük meg az oroszot és azután állítsuk vissza a „status quo ante“-t a török birodalomban.

Ezen terv első része tökéletesen okadatolt meggyőződésem szerint, amelynek alapos okait főntebb, az I—VI-ig terjedő fejezetekben már kifejtettem, ma még kivihetetlen; második részében pedig, a „status quo ante“ visszaállítását a volt európai török birodalomban illetőleg, (az ázsiai török részokról azonban én ellenkező nézetem vagyok), oly tökéletes és teljes lehetetlenség, hogy annak bizonyítgatása egészen fölösleges, mert az nemcsak hogy szembeszökő, hanem annyira kézzelfogható, miszerint fölötte komoly vitatkozásba bocsátkozni valódi képtelenség volna.

És mégis a nemes bárónak ezen, említett tervét több ellenzéki helyeselte.

A legbátrabbak az ellenzék közt, élőkön ismét a „Pesti Napló“ eszmegazdag főmunkatársával, oly merészek, hogy még egy lépést tesznek előre amidőn azt kívánják, hogy azon esetben, ha már nem tűzünk azonnal az oroszszal össze, legalább foglaljuk el és vegyük birtokunkba Nándorfehérvárt.

Ez a második terv az ellenzék részéről.

És mind a nemes bárónak, mind pedig ez iránybani nézettársainak eben az egy pontban tökéletesen igaza van.

Nándorfehérvár birtoka nekünk igen, igen sokat érne. Ezen vár birtoka megerősített hídfőül szolgálna hadvezényletünknek arra nézve, hogy ezredeinkkel a legnagyobb kényelemben és a legtökéletesebb biztonságban

mehessen a Duna és a Száva balpartjáról, még pedig ugyanazon az egy ponton, az említett folyam és folyó jobbpartjára. Ha pedig a nemes báró hozzátette volna, hogy: „és Végszendrőt és Szabácsot is birtokunkba kell vennünk“, úgy, eltekintve azon kellemes körülménytől, hogy az elsőnek vára dunai, a másodiknak váracsromjai pedig szávai hídfőül szolgálnának nekünk, azon helyzetben volnánk, miszerint a Balkán-félsziget zavarainak valódi tüzhelyét, a ravasz és hitszegő Szerbiát legalább részben ellenőrizhetnők.

Lehetséges, hogy Kaas Ivor báró gondolataiba és vágyaiba Nándorfehérvár mellett Végszendrőt és Szabácsot is belefoglalta, csakhogy ezen kívánságát ki nem mondotta.

Keleti érdekeink megóvását illetőleg ez azon terv, amely az ellenzék részéről a legmesszebb mert a dolog érdemleges megoldásában előrehatolni és az egyetlenegy, amely eltalálta az utat, mely keleti érdekeink megóvása felé vezet.

Jó lélekkel biztosítom azonban ezen terv kigondolóját, hogy az említett útnak mindazonáltal mégcsak elején vannak. Üdvösségünkre több kívántatik.

Az oroszokat ma még nem támadhatjuk meg, tehát meg sem verhetjük, a török birodalmi „status quo ante“-t pedig Európában visszaállítani tökéletes képtelenség.

A török birodalom nem bír hiteles és biztos sztatistikai adatokkal, ott tehát igen bajos dolog a népesség létszámát meghatározni.

A szerb külügyér, Rísztity, a kongresszus elé egy kimutatást terjesztett, amely szerint a Balkán félszigetén csaknem 6 millió szerb és 4 millió felül bolgár laknék. Persze a szerb külügyér ezen sztatistikai számadatai a szerb és a bolgár nemzetiség előnyére erősen túlzottak.

Saját szorgalmas kutatásaim és a legjobb kútfők alapján az európai török birodalom népességét következőképp számoltam:

1. 2.800,000 bolgár; 2. 2.800,000 szerb, bosnyák és hercegovínai; 3. 1.200,000 albán; 4. 1.200,000 görög; 5. 400,000 örmény; 6. 400,000 cserkesz; 7. 200,000 kucóoláh; 8. 200,000 szpanyiól (spanyoltörök zsidó); 9. 100,000 tatár; 10. 100,000 cigány; 11. 100,000 idegen nemzetiségű keresztény és frank zsidó és 12. legfőlebb 2.000,000 ozmanli.

Ezen 11,5 millió népesség a háború előtti időszakra vonatkozik és amint látható, csak a közvetlen európai török birodalom lakóinak számát, a hűbérállamok nélkül, tünteti elénk.

A legtöbb földrajzi munka csak 10 millió népességet számol az európai Törökországra; én okadatolva 11,5 milliót tételezek fel és még így sem tudok többet kihozni 2 millió ozmanlinál.

Ezen 2 millió európai ozmanliból a lefolyt, borzasztó háborúban elesett, meghalt, elpusztult, elveszett és kivándorolt legalább is egy fél millió.

Az oroszok saját hivatalos adataik szerint 321,000 embert veszítettek halottakban és sebesültekben, pedig orosz részről csak katonák haltak meg. Mennyit veszítettek a románok, szerbek, montenegróiak, bolgár légiók és görög felkelők, azt pontosan nem tudom, de hogy mindezen említettek ellenében az ozmanlik legalább is egy fél millióval fogytak meg Európában, azt mind-egyikünk fájdalommal fogja beismerni, ha meggondolja, hogy a török katonai foglyok százával fagytak meg Plevna eleste után és veszték el Oroszország feléi útjokban; a török nők és gyermekek ezrével haltak el konstantinápolybai menekültekben és a védtelen ozmanlik: aggok, betegek, nők és gyermekek tízezrenként lettek a vérengző fenevadakhoz hasonló, boszújokat hűtő bolgárok által lemészárolva.

Az oroszok és fegyveres szövetségeseik csak elesett katonáikat gyászolhatják, az ozmanlik ellenben elhullott nizamjaikon, ichtyatjaikon, redifjeiken és musztehafaizaikon

kivül még a legyilkolt avagy menekülés közben elveszett aggokért, nőkért és gyermekekért is könyeznek.

Van tehát még Európában 1.5 millió ozmanli, még pedig a lefolyt háború következtében meglehetősen elszegényedve és mi ezen 1.5 millió ozmanli számára állítjuk vissza a „status quo ante“-t a Balkán félszigetén? Hiszen mégcsak egy hónapig sem bírná ezen megfogyott és még hozzá meg is tört nemzet magát az uralom polcán fenntartani.

A Balkán-félszigeten a „status quo ante“ visszaállítását tehát csak az tanácsolhatja nekünk, akinek mégcsak fogalmasincs azon állapotokról, amelyek jelenleg ottan, sőt az egész török birodalomban uralkodnak.

XLV.

Az ellenzék Bosznia és a Hercegovina megszállását a közelebb lefolyt országgyűlési képviselők megválasztásának alkalmából kortesfegyvernek használta kormányunk ellen. Egy része még célzatos koholmányok útján is izgatott és még mindig izgat is ezen megszállás ellen; rokonszenvünket a török iránt fegyverül használták fel a magyar kormányférfiak ellen.

Még a „plevnai hősnek“ is szerepelnie kellett ezen különös támadásokban. Ozman basát 30,000 török harcos élén Boszniába menesztették, ahol azután a müsür által fegyvereket osztattak szét az ottani lakosság között. Ezen koholmányok szerint Ozman basa nemcsak hogy hitfeleit buzdította az ellenünki tetteges, fegyveres ellenállásra, hanem még maga is 30,000 katonája és a már ott talált 40,000 török harcos élén arra készült, hogy dandárainkat véres fejjel kergesse vissza a Száva balpartjára.

És midőn az ellenzék némely lapjai ezen izgató tudósításokat olvasóközönségök elé terjesztették, sohasem használták a jövő időt, hanem mindig a múltat és a le-

hetőségi kifejezések helyett, ezen „szörnyűséges dolgokat“ mint már megtörténteket bocsátották világgá.

Az említett ellenzéki lapok ezen, úgy több ilyféle célzatos koholmányokat nemcsak a „távirati-rovatban“ közölték, hanem a legkomolyabb arccal még vezércikkeket is hoztak az ilyen örült képtelenségekről.

Midőn az ellenzék némely lapjai az ilyféle célzatos koholmányokat terjesztik, oly tájékozatlanoknak mutatják magokat azon irányra nézve, ahonnan Bosznia és a Hercegovina megszállása ellen az első fondorkodás történt, mintha nem is tudnák, hogy létezik egy bizonyos fejedelemség, amelynek a neve: — — — Szerbia.

Hogy csapataink Boszniában és a Hercegovinában fegyveres ellenállásra találtak, annak első sorban csakis Szerbia az oka.

Ezen véres, fegyveres ellenállásnak azonban kell, hogy ránk nézve legalább egy hasznos oldala is legyen, mert arról győzhetett meg mindenkit, hogy itt van a legfőbb idő arra, miszerint a szerb izgatásoknak és lázításoknak végre-valahára határt szabjunk.

Fájdalom, Bosznia és a Hercegovina megszállása a szerb lázításoknak csakis „határt szab“ és nem mondhatjuk azt, hogy egyszerismind „véget is vet“. Ezeknek véget vetni csakis magában Szerbiában lehet.

Bosznia és a Hercegovina megszállását kövesse nemcsak ezen két tartománynak „elfoglalása“ és „bekebelezése“, hanem Szerbiának, Montenegrónak és minden földnek egészen a Balkánig való elfoglalása és csakis akkor mondhatjuk majd el, hogy a délszláv lázításoknak egyszer-mindenkorra véget vetettünk. Ezen esetben azután készen állunk azoknak a kívánságát is betölteni, akik már ma akarnak Oroszország ellen háborút indítani.

Csak ha már egyszer déli természetes határainkat bírjuk, csakis akkor vonhatjuk mi majd az oroszokat a siker kilátásával számodásra Világosért!

XLVI.

Ha az osztrák-magyar ezredek az egykori Magyarország ősi tartományaiba nyomulnának, hogy azokat uralkodójok számára birtokba vegyék, ki volna az új tulajdonos? Csak is a koronázott, apostoli magyar király.

Azon körülmény, hogy a jelenlegi magyar király egyszersmind osztrák császár is, legtávolabbról sem befolyásolhatná ezen, képzelhető legtisztábban álló jogikérdésre adandó feleletet.

Azon tartományok a magyar korona jogán csatolhatnának vissza a magyar király birodalmához, azokhoz tehát csakis ennek volna joga.

Ezen jogáról még egy magyar király sem mondott le; ezen jogát fenntartotta egészen mostanig és fenntartja a jövőt illetőleg a magyar kormány és a magyar nemzet; ezen jog hallható kifejezést nyert egy félezred éven át egészen napjainkig mindannyiszor, valahányszor koronázást tartott nemzetünk.

Azon körülményből, hogy ezen „visszafoglalás“ létesítésére a magyar ezredek mellett osztrák ezredek is alkalmazhatnának, nem támadhatna Ausztria számára „jogigény“ ama tartományok közös birtoklásához.

Ezen „visszafoglalás“ (miként már a fogalom kifejezésére alkotott szó is mutatja) egy régi és már meglevő (egy félezred év óta fennálló) jog újraalkalmazása volna. Ezen „visszafoglalás“ nem volna csak magyar-birodalmi ügy, mert az első rendben kiválólag uralkodói kérdés is volna. Ily esetben pedig kötelessége az összbirodalom két felének egymást mindenképp támogatni.

Mária-Terézia magyar királynő és későbbi német császárné, aki egyszersmind Csehország és a többi osz-

trák örökös-tartományok uralkodónője is volt, a magyarok részéről a leghathatósabb támogatásban részesült, hogy az osztrák örökös-tartományokat ellenségei kezéből visszahódíthassa. A magyarok örömet áldoztak vért és vagyont királynőjük osztrák fejedelmi-jogainak megvédésére, anélkül, hogy valaha eszökbe jutott volna ezen a réven azon tartományokra igényt tartani és jogot támasztani, amelyeket az ő önfeláldozásuk hódított vissza az osztrák koronának.

„Tegnap nekem, ma neked!“ ezen mondat az osztrákok szájába illik, akiket egyéb esetek közt például éppen Mária Terézia királynő első uralkodási éveiben csakis a mi segítségünk tartott meg „osztrákoknak“, mert amaz időkben a „különleges osztrák-lét“ volt megtámadva.

Amit az osztrák és a német-birodalmi hadseregek a töröknek hazánkbeli kiűzetése alkalmával mellettünk küzdve érettünk tettek, az részünkről méltó elismerést követel és érdemel ugyan, de azért tulajdonképpen mégis azon szolgálatok mögött marad, amelyeket mi tettünk az osztrákoknak a múlt század negyvenes éveinek elején. Akkor az „osztrák nemzeti lét“ volt megtámadva és a túlnyomó ellenség ezen különleges létet a mi segélyünk nélkül okvetetlenül megsemmisítette volna.

Midőn Budavárát a törököktől visszafoglaltuk, már akkor az oszman elem legkevésbé sem veszélyeztette „nemzeti létünket“.

A török uralom zsarnoki, nyomasztó és lealjasító volt ránk nézve, de azon időben már csakis, pusztán és egyedül „hatalmi kérdést“ képezett. A tizenhetedik évszázad vége felé mi már a legkevésbé sem tarthattunk attól, hogy a zsarnoki nyomás következtében majd kénytelenek leszünk nemzetiségünkben kivetközni és a hódító elembe olvadni, hogy megszűnünk magyarok lenni és törökökké válunk.

Mindezekről annál kevésbé reszkethettünk, mert a török uralom még hatalma tetőpontján, Nagy Szulejman zultán idejében sem rendelkezett azon tulajdonságok fölött, hogy a meghódított európai nemzeteket eltörökösítse.

Az ozmanok csak hódítani tudtak, de a legyőzött nemzeteket a saját nemzetiségökbe olvasztani, — — — soha, de soha sem voltak képesek.

Az Európában meghódított nemzetek közt leginkább a görögöt nyomá a zsarnoki török járom, de azért a görögök a félezredévi nyomás dacára megmaradtak görögöknek.

Ős Buda várát az osztrák és a német-birodalmi hadak segítségével 1686. szeptember 2-án vettük vissza.

Ha ez a segítség elmarad, úgy talán csak száz évvel később hódítottuk volna vissza hazánk fővárosát, de hogy az minden külsegély nélkül is előbb-utóbb ismét visszakerült volna hozzánk, az kétségtelen.

A török elem vallása következtében nem tarthatta és nem tarthatja fenn magát Európában. A meghódított nemzetek egymásután rázzák le magokról a török uralmat és amit az oláhok, moldovánok, szerbek és görögök ki tudtak küzdeni a magok számára, azt mi magyarok is bizonyosan el tudtuk volna érni.

Célszerű dolog ezen történeti eseményekről néha-néha megemlékezni.

Az elmondottaknak legtávolabbról sem célja azon szolgálatokat mérlegelni, amelyeket az összbirodalom két fele a múltban egymásnak teljesített, mert hiszen azok csakis kötelességek voltak, a több vagy kevesebb nem határozhat és nem is határoz. Nekünk alkalmunk volt az összbirodalom másik felének fontosabb szolgálatokat tenni, semmint annak nekünk; higgyük, hogyha a bécsieknek kínálkozott volna arra az alkalom, úgy ők is ugyanazt cselekedték volna értünk.

„Ma nekem, holnap neked!“ az összbirodalom nyugati fele csak kötelességét végzi, midőn bennünket ősi

tartományaink ismét elfoglalásában támogat. A bécsiek meg lehetnek arról győződve, hogy mi hasonló híven, önzetlenül és buzgón fogjuk őket akkor támogatni, mikor ők igénylendik a mi segélyünket.

A Balkán-félsziget tartományai a mieink és valamint az összbirodalom osztrák fele nem tarthat azoknak csak legkisebb részére is igényt, azonképp elösmérjük, hogy amaz esetben, ha a lichtensteini uralkodóház és a lichtensteini rendek tartományukat közmegegyezés folytán az osztrák koronával akarnák egyesíteni, úgy azon hercegséghez csakis az osztrákoknak volna joguk és azon esetben Lichtenstein az összbirodalom nyugati felébe volna beolvasztandó.

XLVII.

Európa jelenlegi politikai helyzetében nem akar, mert nem tud Oroszország elé komoly akadályokat vetni, hogy azt, amit fegyver útján, vér árán és nagy áldozatok hozatalával elfoglalt, nagy részben meg ne tartsa. Az orosz befolyás megveté lábait a Boszporusz partjain és az Alduna területén, azt onnan kiverni ma nem vagyunk elég hatalmasak és erősek. De ami ma még nem történhetik meg, az kivihető lesz talán már holnap és nekünk arra kell törekednünk, hogy ezen holnap minél előbb bekövetkezzék. Sikerre azonban csak úgy van kilátásunk, ha arra törekszünk, miszerint Oroszország hatalmi-növekedését a kikerülhetetlen összeütközés időpontjáig legalább ellensúlyozzuk. Ezt azonban csak úgy érhetjük el, ha mi természetes határainkat dél felé azonnal elfoglaljuk.

Ezen foglalásunk biztosítani fogja számunkra a Balkán félszigetén ama hatalmi fensőbbiséget, amely következőképpen kezünkbe játszandja a diadalt azon háborúban, mely köztünk és Oroszország közt okvetetlenül (hihetőleg a jelenlegi orosz koronaörökös trónralépte után) ki fog törni.

Használjuk tehát a nekünk kedvező időt és alkalmat és vegyük birtokunkba dicső őseink hagyatékát.

Csak egy kis önbizalom, — — — csak egy kevés bátorság — — — és a magyarok Istene bizonyosan nem fog elhagyni bennünket.

XLVIII.

„Ahol nincs magyar érdek, ott mi nem óvhatunk magyar érdeket“, ez egyike azon hangzatos jelszavaknak, melyeket az ellenzék lapjai, élőkön a „Pesti Naplóval“. Bosznia és a Hercegovína megszállása iránt kiadtak.

Erre nézve mindenekelőtt tagadom, hogy Boszniában és a Hercegovínában ne lett volna megóvandó magyar érdek.

Mindazonáltal elfogadva, de meg nem engedve ezen veszélyes állítást, hát kizárja ezen körülmény azt, hogy ami eddig nem volt, az a jövőben se legyen?

Boszniában és a Hercegovínában eddig is volt megóvandó magyar érdek: déli határaink biztosítása, kereskedelmünk keleti piacainak megóvása stb., de ha nem is lett volna, úgy teremtenünk kellene ma azt, mert a megindult délszláv mozgalom életkérdéssé tette ránk nézve, hogy Bosznia és a Hercegovína ne Szerbiáé és Montegróé, hanem a miénk legyen.

Hibánkon kívül, sőt törekvéseink ellenére egy veszedelmes lejtőn állunk; ezen fenyegető helyzetünk arra kényszerít bennünket, hogy ott is, kivált tőzsomszédságunkban, teremtsünk magyar érdeket, ahol eddig talán még nem is volt, vagyis más szavakkal: terjeszkedjék és foglaljon tért nemcsak eddigi határaink közt, hanem még azokon túl is a magyar faj.

Az ellenzék pártjainak némely tagja azt akarná, hogy a másfél millió, megfélemlített és kifosztott európai török újból kezébe vegye az egész Balkán-félszigeten azon hatalmat, melyet nem kizárólag az oroszok, hanem jó részben saját alattvalói (és pedig nem éppen csak

most) csikartak ki görcsösen összeszorított, hevesen ellenálló markaiból.

Azt azonban tagadják, hogy kilenc millió magyar, egy oly nemzet, amely mind műveltség, mind tudományok, mind ipar és kereskedelem, mind gazdaszat, mind általános polgáriasodás és mindenesetre még vagyonság tekintetében is, magasan a török nemzet fölött áll, mondom kilenc millió magyar képes legyen az eddigi európai török birodalomnak csak egy harmadában is (a Balkántól északra fekvő nyugoti tartományok az, eddig a törököktől birtokolt területnek csak valami harmadrésze) fájának az uralmat megszerezni, biztosítani és megtartani, sőt rendszeresen előhaladva, a **zagyvanépségű tartományokat** nemcsak országába kebelezeni, hanem az ottani népfajokat saját nemzetiségébe tökéletesen beolvasztani.

Uraim, magyar ellenzék! Mit jelent ez? Hiszen ez kishitűség! Hiszen ez kislelkű lemondás!

XLIX.

„Az ilyen foglalások és a birtokbavett tartományok berendezése és igazgatása, az azokba fektetett beruházások sok száz milliónkba kerülnének,“ — halljuk mondani — „de hol vegyük mi a szükségelt összegeket, midőn nekünk nincs pénzünk, hitelünket pedig nem szabad ilyen célokra igénybe vennünk“.

Hacsak ez a kifogás, úgy azon igen könnyű segíteni.

A Balkán félszigete ma olvadt érc, amelyet bármily alakú mintába lehet még önteni.

Bosznia, Hercegovina, Ó-Szerbia és Nyugat-Bolgárország még a sikkasztó basa-rendszer dacára is nemcsak saját kiadásaitak fődözték eddig, hanem még jelentékeny bevételi-fölösleget is szolgáltatnak a fényes kapunak. — Ugyanazt mondhatjuk azonban Szerbiáról és Montenegróról is saját kormányaik irányában, hiszen ezen két fejedelemségnek nem volt a háborúig államadósága.

Nálunk divatos dolog Boszniáról és a Hercegovínáról (s ezeket összehasonlítási alapul véve, természetesen a többi említett tartományról is) úgy beszélni, mintha azok a legszegényebb, rossz termőföldű, kiszívott talajú tartományok volnának.

Persze akik ily nézeteket fejtegetnek, azok csak híre után (még pedig ugyancsak alaptalan, hamis hírek után) ösmerik azon tartományokat, amelyek mostani déli határunk és a Balkán hegylánca közt terülnek el.

Aki utazott azon tartományokban és utazása közben tanulmányozta azon tartományoknak földtani viszonyait is, az persze a föntebbi, minden alapot nélkülöző leírásokkal ellenkezőleg azt bizonyíthatja, hogy azon vidékek, a Hercegovína egy részének és a nyugoti crnagorc nahiák leszámolásával, völgyei kivétel nélkül igen jó termőfölddel bírnak, amely nagyon sok helyen még másfél lábnyi magas is.

Ezen meggyőződést minden, gazdaszathoz értő egyén útközben is megszerezheti magának, úgy arról is fogalma fog támadni, hogy az ottani fabőség csaknem kifejezhetetlen nagyságú értéket képvisel.

Aki azonban tovább bűvárkodik ezen irányban, az rendkívüli gazdag kőszén- és sótelepekre is fog akadni, nem is említve az egykori, szerföldrött gazdag ezüst- és arany-bányákat.

Azon a vidéken a bányászat még ösmeretlen fogalom, így például még Szerbiának is csak egy kis vasbányája van Majdanban, amelyet jelenleg angolok bírnak és kezelnek.

Érthetetlen dolog, hogy miért nem igyekeznek nagy közönségünk alapos és hű értesülést szerezni magának azon tartományokról, midőn az újabb időben több jó leírás jelent meg (fájdalom még eddig csak német nyelven) ama vidékekről.

Hasonló téves nézetek uralkodnak nálunk azon tartományok állam-bevételeiről és kiadásairól is.

Tekintsük itt most mi csak Boszniát; ezen tartomány után egészen biztos következtetést vonhatunk a többire nézve is.

A lázadás a fényes kapu ellen már az 1875-iki év nyarán átcsapott Hercegovínából Boszniába.

És pedig minő lázadás? egy oly vad fölkelés, amely rabolt, gyújtogatott és gyilkolt.

Hogy ezen lázadás következtében a bosnyák állami bevételek rendkívüli módon szenvedtek, az természetes és mégis, dacára ezen körülménynek, Bosznia 1877-ben, Freeman angol konzul tökéletesen hiteles adatai szerint, következő állambevételeket mutatott ki:

39.906,000	piaszter egyenes államadó;
2.865,000	„ vám;
9.500,000	„ részben rendkívüli bevétel, részben a katonaság zsoldjának pótlására Konstantinápolyból küldve;

tehát: 52,271.000 piaszter összes bevétel, (egy török piaszter 8 krajcár aranyban vagyis a mai arany árszióval $9\frac{3}{5}$ krajcár).

Ezen 52,271.000 piaszterből azonban csak 21,196.000 piaszter lett a tartomány polgári-igazgatására fordítva, a többit elnyelte a katonaság zsoldja.

Tehát három esztendőn áti tüzzel-vassal való dúlás, rablások és gyújtogatások dacára, Bosznia állambevétele (leszámítva a harmadik bevételi ágából 9 millió piaszttert, mint oly összeget, amely Konstantinápolyból lett küldve), 22.075,000 piaszterrel, vagyis több mint két millió forinttal tett ki többet, mint amennyi a tartomány polgári igazgatására megkívántatott.

Tehát két millió forinttal többet! Pedig aki ösmeri a török hivatalnokoknak „enyves kezét“, az igen is jól tudja azt, hogy minden összegből, amely kezeiken megy át, legalább is ötven százalék kezeik között szokott maradni. A török hivatalnokok ekképpen szokták rendszeren kimaradó havifizetéseiket magoknak kárpótolni.

Képzeljünk most magunknak rendezett viszonyokat, szilárd alapon nyugvó belbékét, emelkedő ipart, élénkülő kereskedelmet, épülő utakat és szabályozódó folyókat, rendes postát és távirdát és mindezekhez még vasutat, úgy azon meggyőződésre fogunk jutni, hogy Bosznia nem 4 millió forint államjövdelemmel fog bírni, hanem bizonyosan legalább is 10 millióval.

Ha tehát mi az elfoglalt Balkán-tartományok viszonyait csak lassan és fokozatosan alakítjuk át, úgy tökéletesen érthető lesz, hogy azok valamiképp eddig, úgy a jövőben is saját bevételeik által fődözendik kiadásait.

L.

A legnagyobb tévedést és szerintem a legveszélyesebb tévedést is, azok követik el, akik a „dualizmust“ akarják megdönteni és miután az összeomlott, az 1867-ki osztrák-magyar államjogi-kiegyezést a „trializmus“ alapján új alakba önteni.

A „trializmus“-ban a három egyenjogú állam a következő volna:

először, az osztrák örökös tartományok (de Dél-Stíria, Korontán, Krajna és Isztria nélkül) és Gácsország a Bukovinával;

másodszor, Szent István koronájának területe, de Horvátország, a Muraköz, Szlavónia, a volt horvát-szlavón Határőrvidék, a Magyar-Tengermellék és Dalmátország nélkül;

harmadszor, Zvonimir koronájának területe, állván Horvátországból, Szlavóniából, a volt horvát-szlavón Határőrvidékből, a Muraközből, Dél-Stíriából, Korontánból, Krajnából, Isztriából, a Magyar-Tengermellékből, Dalmátországból, Boszniából és a Hercegovinából.

Hogy ezen tervet a vérmes horvát, helyesebben mondva „nagy horvát“ hazafiak nemcsak hogy dédelgetik, hanem annak előbb-utóbb való létesülését a legkomolyabban hiszik és reménylik is, azt nemcsak azok

tudják, akik a mai horvát viszonyokat alaposan ösmerik, hanem mindenki, aki a horvát tartományi-gyűlés „feliratait“ olvasta.

Ezen „trializmus“ azért volna szerfölött veszélyes még a szorosabban vett Magyarország területi épségére is, mert attól (nem is említve a Muraköz elszakíttatását) idővel a gyászos emlékü, egykori „szerb vajdaságot és temesi bánaságot“ a már polgárosított és a megyékbe bekebelezett volt bánági Határőrvidékkel együtt követelné.

Ez volna azonban ránk nézve még a legjobb eset, mert méltán attól lehetne tartanunk, hogy monarchiánk ezen harmadik tagjában egyszer csak mégis fölébredne és megizmosodnék a panszláv törekvések létesítésének eszméje, mikor is azután a mi holttestünk fölött nyújtana kezét az északi szlávoknak, hogy azokkal egyetemben megalakítsa az egységes Szláviát.

LI.

Egy más terv szerint Boszniából és a Hercegovínából egy „secundo genitura“ volna alakítandó.

No már ennél nagyobb képtelenséget én mégcsak képzelni sem tudok, ha azt kívánjuk, hogy ezen új állam azután a mi biztos és erőteljes szövetségesünk legyen majd a jövőben, hogy mi ezen új államra majd támaszkodhassunk.

Csak két lehetőség volna ezen „secundo genitura“ számára: vagy bosnyák „nemzeti“ politikát követne, azaz az uralkodó éppúgy jó délszláv válnék, amiként például Első György görög király göröggé vagy Károly román fejedelem románná vált, mely esetben azonban nemcsak hogy nem a mi barátunk, desőt ellenségünk volna; vagy pedig az uralkodó megmarad osztrák főhercegnek és uralkodóházi politikát fog követni, amely esetben azonban nem mi támaszkodhatnánk ő rá, hanem neki kellene a mi szuronyainkra támaszkodnia. Ámde meddig volna ezen, ránk nézve szerfölött terhes állapot fenntartható? Hiszen ez ismétlése volna a hírhedt közép-olaszországi

hercegségek gazdálkodásának, amelyeknek trónján az uralkodókat csakis az osztrák szuronyok birták saját alattvalóik ellenében fenntartani.

Napjainkban, midőn a koronák egymás után hullanak a porba; midőn egyik ledőlt trón összeomlásának zaját csakhamar elnyomja egy másik, egy hatalmasabb bíboros-szék összerogyásának dördületes robaja; midőn minden alattvalói hűség dacára egyik kis ország a másik után olvad be a rokonfajú népességgel bíró hatalmasabb szomszéd államba, ki meri azt állítani, hogy uralkodó házuk egy „secundo genitura“-ja Boszniában és a Hercegovinában életképes volna?

Meddig állhatna fenn napjainkban egy önálló, független bosnyák királyság?

Addig, amíg a bosnyák nemzetiség erőre kapna, amíg megerősödnek benne azon tudat, hogy az összes szlávok együvé tartoznak.

Bizony-bizony az egyetlen célravezető mód csak az, ha mi ezen tartományokat húsz éven át őrizzük ugyan fegyvereinkkel, de ezen időtartam alatt azután magyarrá is tesszük.

Kormányzási alak tekintetében legajánlandóbb az „abszolút-kormányzási-rendszer“. De, mert egy ilyen rendszer az anyaország alkotmányos intézményeinek ellentéte, de meg, mert a célbavett beolvasztás gyors létesítésére minden eszközök közt legcélszerűbb a középkori hűbérrendszer, tehát ezen elfoglalt tartományok nem volnának egyelőre közvetlenül az anyaországba olvasztandók, hanem egyes, magyar és csakis magyar főuraknak, mint „vajdaságok“ hűbérül volnának adandók.

Az anyaországgali közös ügyeket a következők képeznék: egységes pénznemek forgalma; egységes súlyok és mértékek használata; közös vámterület; egységes posta-, távirda- és vasúti-igazgatóság; egységes fő egyházi-hatóság; úgy egységes legfőbb ítélőszék és semmitőszék.

A vajdaságok az anyaországtól nyernének helyőrségeket, míg az ő hadállományaik, mint „legolcsóbb munkások“ saját területök útjainak készítésére, csatornák ásására, folyóik szabályozására s. a. t. használtatnának.

A katonaság kiképeztetésénél a legterhesebb munka és a legnehezebb feladat úgyis abban rejlik: az újoncot fegyelmezni és rendre, tisztaságra és pontosságra szoktatni; mindezt azonban tökéletesen el lehetne érni a „munkás századoknál“ is, amelyeknek szabadságolt legénysége azután mint háromnegyed részben kiképezett katona kerülne vissza házi tűzhelyéhez.

Ha egy államot a „holtterhek“ legsúlyosabbja, a tényleges nagy katonai létszám nem nyom, úgy az virágozni fog az őt oltalmazó anyaország védő szárnyai alatt. Hát még ha azon állam oly gazdag, mint aminökké a mi vajdaságaink azáltal lennének, hogy a vajdák az állam közcéljaira a „holtkéz“ birtokait, a különféle, rendkívül gazdag papi- és zárda-javakat lefoglalnák.

Midőn Boszniát és a Hercegovinát a törökök elfoglalták tőlünk és birtokukba vették ezen tartományok földjeit, szokásuk szerint három részre osztották fel azokat; egy harmadát a földeknek megtartotta birtokúl az állam, egy harmadát a mohamedán egyház nyerte tulajdonúl (ez a „vakuf“), a harmadik rész pedig azon nagybirtokosok kezén maradt, akik „renegátokká“ lettek, ezek az úgynevezett bosnyák bégek.

A négy évszázad, amely ezen idő óta lefolyt, nem valami sokat változtatott ezen birtokviszonyokon. Az utolsó birtokrendezés 1850-ben történt, amely idő óta az állam 400 négyszögmérföldnyi területű erdőségeket bir Boszniában.

Négyszáz négyszögmérföldnyi erdőség! Négy millió katasztrális holdnyi erdő! És Bosznia a tájékozatlannok szerint mégis szegény állam! Miként kelljen ezt érteni?!

Vajdaságaink azonban nemcsak az állambirtokokat fordíthatnák a közcélokra, hanem a lefoglalandó „vakufot“ is. Vajdáink példát vehetnének magoknak Második József császáron, aki a zárdajavakat az állam közcéljaira lefoglaltatta és utánozhatnák az egységes Olaszországot, amelynek egyik első tette az volt: kezet tenni a papi javakra.

Egy igen jó török példabeszéd van a többi között: „Javas, javas!“ (Lassan, lassan!)

Midőn tehát mi a Balkán-félsziget elfoglalt tartományainak belviszonyait rendeznők, követnünk kellene a főntebbi török példabeszédet.

A „keleti“ legkevésbé sem bír a „nyugotiak“ rohamosan előre haladó természetével; a „keleten“ egy gyors „haladás“ az elérhetetlen kívánságok közé tartozik. Ha mi vajdaságainkban „egyszerre“ akarnánk nyugat-európai belviszonyokat létesíteni, úgy nemcsak hogy óriási akadályokra találnánk, hanem új alattvalóink tűzhelyéhez „boldogság“ helyett „kéjelmetlenséget“, „nyugalom“ helyett „zavart“, „biztonság“ helyett „bizonytalanságot“ vinnénk.

Nem új alattvalóinkat kellene a mi belviszonyainkhoz, hanem azokat új alattvalóinkhoz alkalmaznunk.

Mert végre is: „Chacun a son goût“.

LII.

Hogy a magyar korona hűbérnökei semmiesetre sem szenvednének alkalmas hivatalnokokban, még pedig magyar hivatalnokokban hiányt, arról ma mindenki nagyon könnyen fogalmat szerezhet magának, hacsak időt szakít a legkülönbélebb pályázatok eredményét és az ott kimaradtak savanyú arcát figyelemmel kíséreni. Ugyanazt mondhatjuk azonban az orvosokra, ügyvédekre, mérnökökre, sőt még a tanítókra is, akikről pedig azt szokás nálunk híresztelni, hogy még magunknak sincsenek megkellő számban.

A főkérdés az uralkodó nyelv körül forogna.

Mostani déli határaink és a Balkán hegylánca közt fekvő tartományok jelenlegi lakosainak nagyobb száma még délszláv.

A túlszám a délszlávoké, akiknek legnagyobb része ó-hitű.

De nem az ó-hitű délszlávoké a túlsúly testi és lelki képességek, műveltség, tudomány és szépművészetek, általános polgáriasodás, jellem és vagyonság dolgában, mert ezen irányban az ott lakó görögök és cincárok, zsidók és örmények, mohamedánok és római katolikusok az ó-hitű délszlávokat tökéletesen háttérbe szorítják.

Az elősorolt elemek minden irányban tökéletesebbek lévén az ó-hitű délszlávoknál, valódi barbarizmus őket arra kényszeríteni akarni, hogy ők, a műveltebbek, a még félvadaktól azoknak nyelvét és szokásait uralkodóul fogadják el.

Az említett elemek igen jól tudják, hogy abban a percben, amidőn a valódi polgáriasodás lépi át határaikat, az ő különleges létök fennállása az első hatalmas megrendülésnek lesz kitéve. Be kell olvadniok jobbra vagy balra, mert gőzerejű és villámsebességű korunk csak a nagy népcsaládoknak kedvez.

De mikint olvadjanak be ők azon elembe, amely őket környezi, midőn az ámbár számban meghaladja őket, de minden egyéb tekintetben sokkal, de sokkal alattok áll. Főlemelkedés és tökélyesedés helyett, sülyedés és silányulás vár rájuk. Egy borzasztó és kétségbeejtő jövő.

Ezen elemek örömittasan üdvözlendik a nemes és szép magyar fajt, mely még náluk tökéletesebb. A szükséges beolvadás kérdése teljes megelégedésökre lesz megoldva és rövid időköz múlva már ezen új magyarok lesznek a délszlávok közt a magyar állameszme, a magyar nyelv, a magyar erkölcsök és szokások elterjesztésének legbuzgóbb apostolai. Hasonlók lesznek a mi tisztántúli, zsidó vallású honfitársainkhoz, akiknek atyái még igen

gyakran csak alig-alig tudtak magyarul, míg fiaik, ha most a volt román Határőrvidékre lekerülnek, a magyarság legjobb és legszerencsésebb apostolai.

Ezen elemekhez mi bátran intézhetnők a nagy angol tengernagynak, Nelsonnak trafalgari szavait: „England expects, that every man will do his duty“. Magyarország megvárna tőlök a „kötelességteljesítést“ és Magyarország bizonyára nem csalódnék bennök!

A magyar korona hűbérnökeinek udvarai mindmennyi fejlesztői, támogatói, védnökei és pártfogói volnának a magyar szépművészeteknek és tudományoknak; a vajdák udvarában otthon volna a magyar színészet és virulna a magyar irodalom.

Minden durva kényszer nélkül, a tudományt ajándékozó és a felvilágosítást terjesztő népiskolák útján, csaknem észrevétlenül történnék meg hűbérállamainkban azon nagy és ránk nézve áldásos átváltozás, mely nemzetünk létszámát és a magyarul beszélőket egy rövid negyedszázad alatt egyszerre milliókkal szaporítaná.

Hiszen napjainkban az önálló, független nemzeti lét legkifejezőbb jellege az irodalommal bíró nyelv, amely mellett minden egyéb megkülönböztetési jel, mint: faj, vallás, erkölcsök, szokások és viselet egészen eltörpülnek. Ha tehát vajdaságaink lakosai magyarul gondolkoznának és magyarul beszélnének, úgy teljes joggal és tökéletes megnyugvással ölelhetnők őket keblünkre, mint magyar testvéreinket.

Hogy a „magyarosítás“ igen könnyen volna létesíthető, azt mindenki tudja, aki azon zagyvanépségű tartományokat alaposan ösmeri.

Ezt bizonyítja egyébiránt azon „Pesti Napló“ is, amely nem ösmer magyar érdeket azon a vidékeken, midőn a szintén délszlávok által lakott drávamelléki megyéről, azoknak szintén délszlávul beszélő lakóiról a következő, teljesen és tökéletesen igaz tényeket közli:

„Ha a magyar nyelv tanítása az elemi iskolákban kötelezett volna, ha ama vidékekre a szláv nyelvet értő

magyarok nevezetnének ki hivatalnokokul s állandólag magyar katonaság volna elszállásolva azon falvakban, a majdan kiépítendő vasuti hálózat előnyeinek felhasználása mellett a hajdani drávamelléki magyar megyék — a mai napság jogtalanul Szlavóniának nevezett terület — 20—30 év alatt magyarosítható s teljesen az állam testébe olvasztható volna. Sokan két év alatt, míg a Mollinár ezred oda lent időzött, megtanultak magyarul a rácok közül.

Igen, ha a magyar nemzeti politika át merné lépni a Drávát, ha bíróságainknak nem kellene kapkodniok, midőn egy szlavóniai járásbíró szerb nyelven intéz hozzájuk megkeresvényt, ha majd a nemzeti politika jelentőségét annyira feléreznök, hogy a mit a kis Szerbia már évek óta tesz, tolmácsokat tartanánk a külföldön — ha minderre az érzék, erő és eszköz meg volna s működnek: akkor mondhatnók, hogy nemcsak a magyar királyságnak, de Magyarországnak is déli határa a Száva!“

Ehhez nem kell magyarázat.

A tökéletes vallásszabadság nyílt és hállás tért tárna fel vajdaságainkban a római egyház fennköltlelkű, nemeskeblű, magas műveltségű és nagy tudományú magyar főpapjainak, hogy azoknak népeit vallás dolgában is egyesítsék velünk avagy legalább is közelebb hozzák a magyar nemzet nagyobb részének hitéhez. Mária Terézia királynőnk alatt Bacsinszky, az első ungvári püspök, leginkább a hazánk északkeleti részeiben lakó ó-hitűeket vezette Róma fennhatósága alá, midőn őket „egyesültekké“ tette; vajjon miért ne sikerülne a mi vajdaságainkban egy hasonló térítés például egy Haynaldnak?

A magyar nyelv alkalmazása hivatalos nyelvül, sőt annak általános elterjedése és használata a társadalom minden osztályában márcsak azért sem ütköznék semmi nemű akadályba, mert az — eltekintve attól, hogy az az uralkodók nyelve volna — mindazon nyelvek között, amelyek azon tartományokban ma közönségesen használtak: a legkiműveltebb, a leggazdagabb, a legzengzete-

sebb és a legnagyobb irodalommal bíró; tehát mindenekelőtt a magyar nyelv fölénye biztosítaná annak uralmát.

Már a 17-ik század végén elfogadta Európa a francia nyelvet diplomaciai nyelvül, mert az akkor műveltebb volt, mint a többi, használt élőnyelvek; ámde a magyar nyelv hasonló előnynek örvendene vajdaságainkban.

I.III.

Midőn mi a Balkán-félsziget említett tartományait birtokunkba vennők, azoknak vajdaságokba való beosztásánál két elv vezérelne bennünket:

először, hogy azon tartományok jelenlegi „összetartozási“ tudatát necsak hogy erősítsük, hanem gyöngítsük; hogy az ottani lakosok közti „különbségeket“ necsak hogy elsimítani, kiegyeztetni törekedjünk, hanem hogy azokat mindaddig, amíg az ottani népek magyarokká nem váltak, élesbíteni és fokozni igyekezzünk: tehát a vajdaságok ne legyenek valami igen kiterjedtek;

másodszor, hogy vajdaságaink azért mégis oly nagy területűek és annyi népességet számolók legyenek, hogy egészen függetlenül, (az említett közösügyeket leszámolva) csakis saját erejükre támaszkodva, tarthassák fenn magokat és teljesíthessék rendeltetésöket.

Ezen kettős célt elérnök, ha Boszniából és Szerbiából két-két vajdaságot, egy-egy nyugatit és egy-egy keletit; Nyugat-Bolgárországból, Ó-Szerbiából, a mai ragúzai kerülettel megtöltött Hercegovinából és a cattarói Bocha által kiegészített mai Montenegróból egy-egy vajdaságot alakítanánk.

Ezen nyolc vajdaság mindenike egy-egy magyar főurat és csakis magyar főurat nyerne vajdául, akit az apostoli magyar király nevezne ki azzá és akik egymástól tökéletesen függetlenek volnának.

A vajdák fejedelmi udvartartásának, országukban „abszolút kormányzási elvek“ szerint uralkodnának és a már említett közösügyeken kívül az anyaországtól telje-

sen függetlenül kormányoznák avagy kormányoztatnák államaikat.

Vajdaságaink hűbér-államok lévén : külügyekben az anyaországgal egységes birodalmat képeznének és a külföld előtt a magyar király külügyére által képviseltetnének.

LIV.

Ámde ki térítené meg nekünk foglalási kiadásainkat?

Nekünk nem kellene vajdaságainktól a foglalás költségeinek megtérítését követelnünk, mert az épp olyan volna, mint mikor valaki egy jó tettért hállát vár, tehát kétszeresen akarja magát megjutalmaztatni, először azon gyönyör által, amely a jó tett elkövetésében rejlik, másodszer azáltal, hogy ő attól vár valami szolgálatot, aki alkalmat nyújtott neki, hogy a „jöttevés“ gyönyörét élvezhesse.

Nekünk nem kellene a foglalás költségeit vajdaságaink által „közvetlenül“, készpénzben megtéríttetnünk, mert nem volna érdekünkben azokat azonnal adósságcsinálásra kényszeríteni, amelynek következtében „önállóságuk“ alapján volna megrendítve.

Hogy ezen nézet helyes, annak bizonyosságát adta a berlini kongresszus is, mert a szerb külügyér Rísztity kérelme folytán, Szerbiát nem kényszerítette, mint a török birodalom volt részét, a kongresszus előtti szerb terület után járó török államadósság átvételére, úgyhogy Szerbiának csakis a neki ítélt török területekre eső török államadóssági részt kellett fizetés végett magára vállalnia.

Rísztity „képezetinek“ állította a szerb fejedelemség függetlenségét, ha annak a volt fejedelmi terület után is részt kellene vállalnia a török államadósságból és a berlini kongresszus elismerte a szerb külügyér érveléseinek igazságát és teljesítette annak kérelmét.

Egy állam és pedig elsőrendű állam, egy nagy hatalom nem válhatik pénzkölcsönző bankházzá, amely nem-

csak, hogy a kölcsönzött összeget visszakéri, hanem még kamatokat is kíván a kiadott tőke után.

Mi kiadtunk Bosznia és a Hercegovina megszállására ennyit meg ennyit; megszállottuk az említett két tartományt és kiadtuk az illető összegeket, mert ezáltal azon lépések elsejét tettük meg, amelyek belbékénk nyugalmának biztosítására, kültekintélyünk emelésére, határaink megvédésére, közlekedésünk világforgalmának óvására, kereskedelmünk emelésére, iparunk felvirágozására s. a. t. vezetnek.

A krimi hadjárat alatt a gácsországi határ-védvonalra és a Dunafejedelemségek megszállására, 1864-ben pedig a gyászos következményű Slezvig-Holsteini katonai mulatságra milliókat dobtak ki az akkori osztrák kormányférfiak azon ürügy alatt, hogy az említett lépések a monarchia érdekében szükségesek.

Nagyon is jól tudtuk már akkor is, de meg tudjuk azon idők óta is, hogy ez nem volt igaz. Ha tehát akkori kormányférfiaink milliókat dobhattak ki ily kalandos vállalatokra, akkor mi, az ország és a nemzet ne költhessünk arra, hogy végre-valahára déli természetes határaink birtokába jussunk?

A kiadott összeget tehát nem volna nekünk szabad vajdaságaink által „közvetlenül“ téríttetni meg, mert az „közvetve“ úgyis búsásan megkerülne nekünk. Egyébiránt a haszon, amely vajdaságainkból ránk háramlanék, nemcsak „közvetett“, hanem „közvetlen“ is volna. Az első közé tartoznának: közvetlenül emelkedő iparunk és kereskedelmünk; gyarapodó vasúti- és hajózási-forgalmunk; póstai- és távirdai-bevételeink szaporodása s. a. t. az utóbbiak közé pedig: déli természetes határaink birtoka; a panszláv törekvések elfojtása eddigi déli határaink mentén; a világforgalmat közvetítendő szalonikii vaspálya biztosítása részünkre; állami-kültekintélyünk emelkedése s. a. t.

Sőt még a „közvetlen“ haszon sorába tartoznék az is, hogy fegyver alatt levő ezredeink egy része (csak is

a békeállományról beszélek) az államkincstárra nézve „drága“ helyőrségek helyett, vajdaságainkban „olcsó“ helyőrségekre találna.

Azon ezredeknél, amelyek vajdaságainkban végeznék a helyőrségi szolgálatot, a „lakáspénz“ vagy egészen elesnék az ott található laktanyák következtében, vagy pedig sokkal „alacsonyabb“ volna, mint Bécsben avagy Budapesten.

A csapatok „élelmezése“ szintén sokkal kisebb összeget venne igénybe, semmint a mi városainkban. Mindez egyenként tekintve ugyan csak kis összeg, de 60—70 ezer embernél mégis csak elég tekintélyes összegre rúgna; tehát a vajdaságok ez irányban határozottan a mi zsebünk előnyére válnának.

Ez kétszerkettő, amelyhez semminemű tagadás nem férhet.

Ami pedig az évenkinti újoncszállítmányokat és a tartalékosok visszaküldetését illeti, úgy ezen kiadások oly csekélyek (tessék csak egy Gebühren Reglement-t felütni), hogy a főntebb említett megtakarításokhoz képest, mégcsak szóba sem jöhetnek.

Az „anyámasszony“ katonák sóvárgása pedig a hazai helyőrségek után, talán csak nem befolyásolhatná az ügyet, hiszen más államokban sem ül a katona mindig otthon. Például: minden török tisztnek szolgálnia kell Európán kívül még Kis-Ázsiában és a nagy-ázsiai hadparancsnokságokban is, mielőtt magasabb törzstiszti rangra neveztetnék ki; a francia ezredek egy része Algirban és a gyarmatokban végez szolgálatot; Oroszországnak egész hadosztályai vannak az országon kívül a kelet-ázsiai khánságokban és több hadteste a Kaukaszban; a nagybritanniai ezredek pedig, csakis a testőr-ezredek kivételével, sorban lesznek a keletindiai helyőrségekbe vezényelve, úgyhogy nincs angol ezred, amely ne lett volna már szolgálton Keletindiában.

Hiszen mégcsak nem is valami oly nagyon régen a mi ezredeink sem voltak „otthon“. Katonáink egyrésze

Olaszországban végezte a helyőrségi szolgálatot, másrésze meg leginkább Gácsországban feküdt. Így például volt egy huszár-ezredünk, mely az orosz-gács határon huszonhárom esztendőn át gyönyörködhetett a tarnopoli ezredkerület kisebb-nagyobb helységeiben.

LV.

A csángók visszatelepítésének kérdése, a székely kivándorlás korlátozása és legújabban a hat bukovinai magyar falu sorsának rendezése, legjobbaink teljes fardozását már évek óta veszi igénybe.

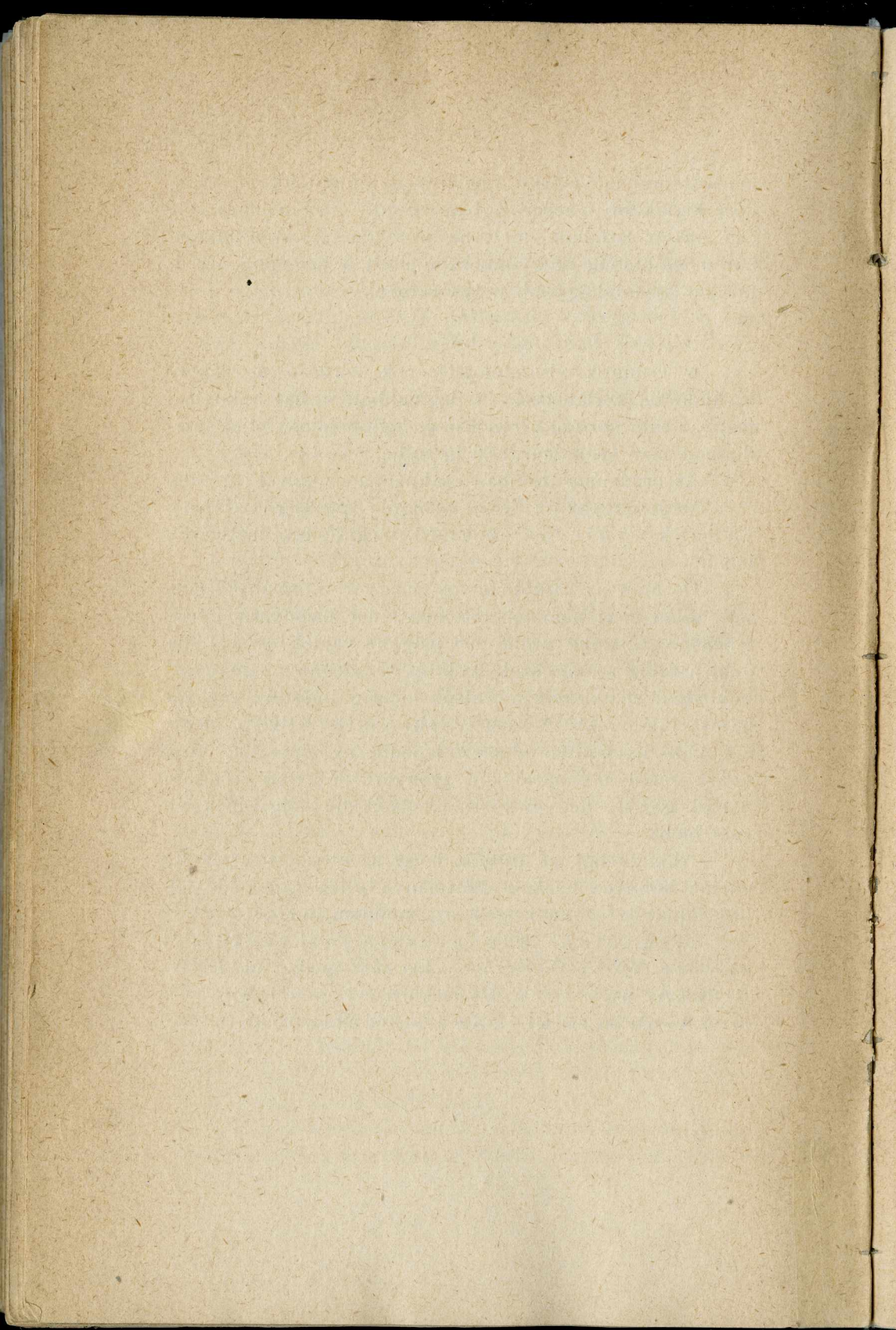
Az eredmény azonban csaknem a semmivel egyenlő.

Mégcsak pár év és a csángók, pedig többen vannak nyolcvan ezernél, megszűntek magyarok lenni.

De amit az „alkotmányos magyar kormány“ nem tett, talán mert nem tehetett meg, azt bizonyára létesítenék az „abszolút uralkodó“ magyar vajdák és a csángók, a fölös számú székelyek és a szegény, elhagyott bukovinai magyarok a vajdák országaiban új, magyar hazára találnának. A székely, aki a síkföldön idegenek közé letelepítve elnemzetlenedik és elpusztúl, bizonyára székelynek maradna a gyönyörű délkeleti crnagore nahiák gazdag hegyei közt és termékeny völgyeinek viruló ölén.

Akik pedig azt állítják, hogy az abszolút uralkodó vajdák könnyen hazánk alkotmánya ellen volnának felhasználhatók, azoknak csak azt mondom, hogy:

„Tegyétek Magyarországot részeivel együtt VAGYONOSSÁ, lakosait pedig MAGYAROKKÁ, úgy igen könnyen elviseli hazánk még több éven át is az abszolutizmust.

* * *

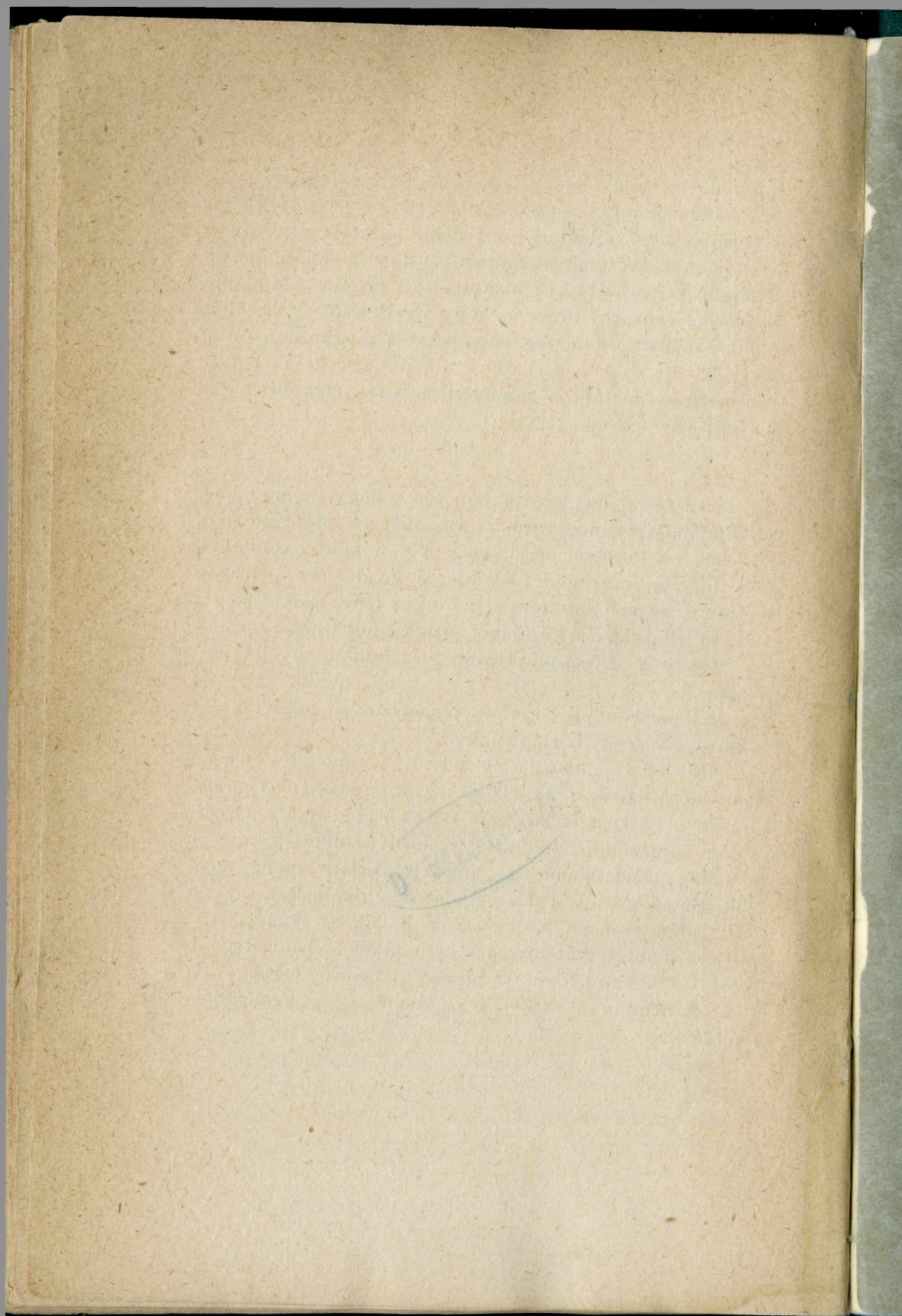
Széchenyi István gróf, ezen nagy elme szerint a legnagyobb boldogság abban áll, ha akaratunk teljesül.

Midőn valaki már tíz hónap előtt kimondja valamiről, hogy annak így és így kell történnie és az csakugyan úgy is történik, akkor az, ámbár nem egészen „akarat-teljesedés“, de mégis mint bekövetkezett, mint megvalósult jövendölés bizonyos meglepégedést, sőt talán örömet is fog az illetőnek szerezni.

A lefolyt török-orosz-román hadjárat több ily örömet szerzett nekem, amelyek azonban mindig keserűen ízlettek számnak. Kaszandra voltam számtalanszor és egyetlenegyszer sem hirdetem oly történendőt, (még pedig őszinte fájdalomra) soha sem jövendöltem oly bekövetkezendőt, amely be nem következett, amely be nem teljesedett.

Így a többek közt nem óhajtottam legkevésbé sem, hogy azon ítéletem, amelyet a hadjárat kezdete előtt a román hadseregről hoztam, oly rémséges pontossággal és még a legcsekélyebb részletében is beteljesedjék, amiként az beteljesedett. Akkor a román hadsereggel csaknem minden levelező, aki harctéri tudósítónak készülődött, vérgisértő lenézéssel és határtalan kicsinyléssel bánt; akkor divat volt ama derék hadsereget mindenáron ócsárolni, sőt még kigúnyolni is.

Persze az illetők, minden kivétel nélkül, épp annyit értettek a katonai dolgokhoz, mint a tyúk az ábchez és egy hadsereget csakis oly jól tudtak alaposan, szakértőleg megbírálni, amiként Apelesz cipésze annak műremekeit.

POLITIKAI RÖPIRATOK

AIGNER LAJOS kiadásából.

Miért mentünk BOSZNIÁBA ÉS HERCEGOVINÁBA?

Irta

VOLGAI UZUBU.

Ára 80 kr.

A KELETI KÉRDÉS.

TÜRR tábornoktól.

Ára 20 kr.

S Z Ó Z A T

Népszerű politikai röpirat.

Kossuth Lajos, Kállay Ödön, Németh Albert, Mocsáry Lajos,
Csávolszky Lajos, Komjáthy Béla, Csanády Sándor, Madarász József,
Duka Ferenc és Szalay Imre arcképével.

Irta

KRÁTKY JÁNOS.

Ára 50 kr.

A FÜGGETLENSÉGI PÁRTHOZ!

Mindnyájunk érdekében.

Irta

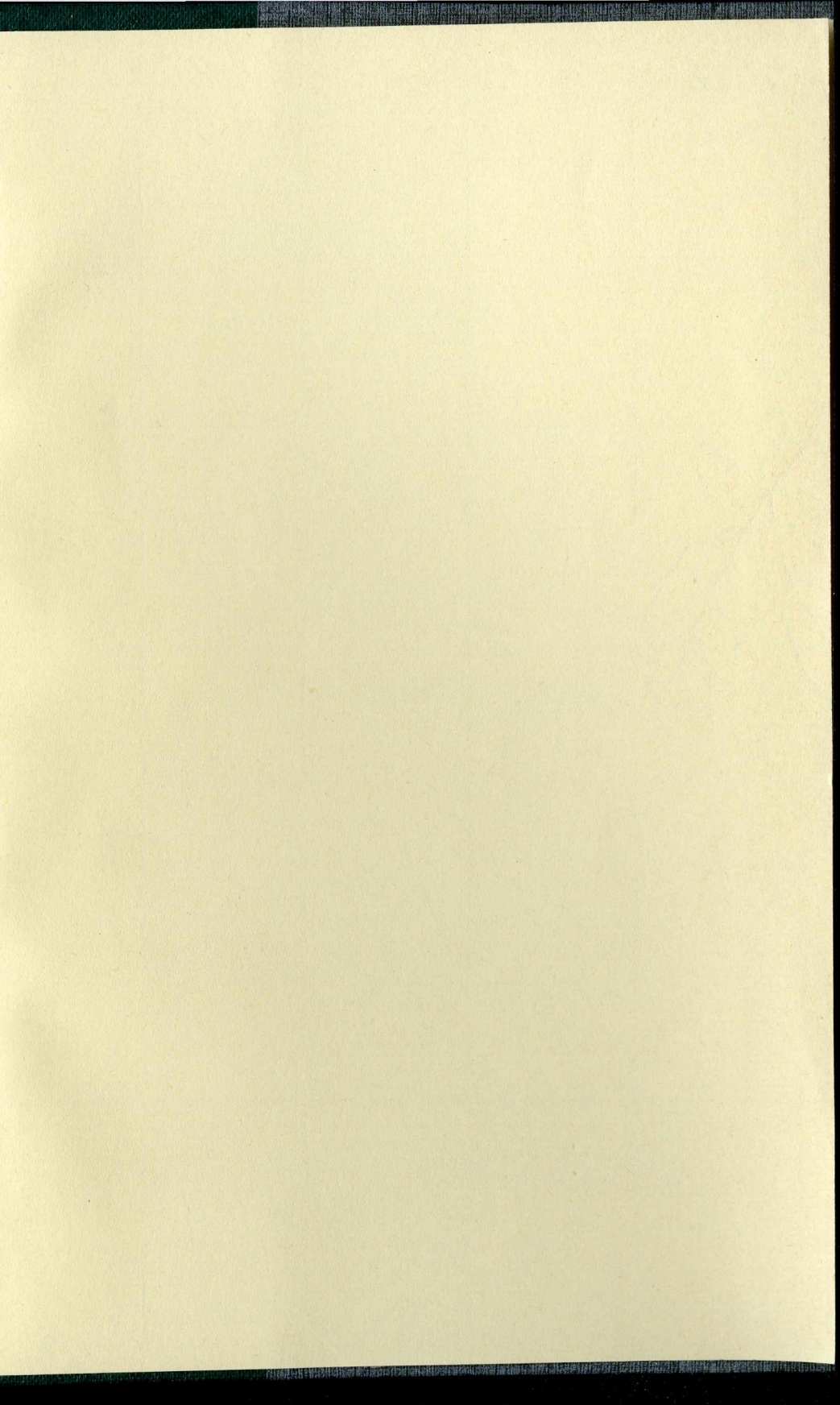
TÓVÖLGYI TITUSZ.

Ára 20 kr.

AIGNER LAJOS kiadványai.

Kubinyi L. Közgazdaságunk életfeltételei	1 frt 20 kr.
Kvassai E. Tankréd lovag meséi. Regényes elbeszélések	2 frt.
— Egy világi albuma. Beszélyek stb.	2 frt.
Laboulaye E. Az állam és határai. Ford. Mohár Antal	80 kr.
Lecky. A fölvilágosodás keletkezésének és befolyásának történelme	6 frt.
Löw L. Zur neuem Geschichte der Juden in Ungarn (2 frt 80 kr.)	2 frt.
Lucretius tanköltménye a természetről, ford. Fábian Gábor	2 frt.
Lugossy B. A socialis kérdésről. Nemzetgazdasági tanulmány	1 frt.
Lukács B. Az arany rabjai. Elbeszélések (1 frt 40 kr.)	1 frt.
— Ausztria és Magyarország pénzügyei és adórendszere	2 frt.
Lukácsy K. A magyarok őselei, hajdankori nevei s lakhelyei	4 frt.
Marlitt. A tizenkét apostol. Beszély (1 frt)	80 kr.
Mátrai E. A philosophia chrestomathiája I. Socrates (1 frt).	80 kr.
Mezei József költeményei	1 frt 50 kr.
Moldován G. Román népdalok és balladák (1 frt 20 kr.)	1 frt.
Névy L. Aesthetikai dalgozatok	1 frt.
Órmódi B. Pecsóvics-világ Magyarországon	80 kr.
Ótthon. Beszélyek, költemények és ismerterjesztő olvasmányok gyűjteménye. Szerkeszti Szana Tamás. Új kiadás. 18 füzet, egy-egy	50 kr.
Pisztory M. Államismerettan	1 frt 20 kr.
Ponson du Terrail. A parancsnok gyémántja. Regény. 2 kötet	2 frt.
Prém J. Önmaga ellen. Regény. 2 kötet	2 frt.
Racine L. Az egély 6 énekb. Ford. Répássy János 1 frt 20 kr.	80 kr.
Rutilius Claudius utleírása. Ford. Fábian Gábor	60 kr.
Schick Sándor. A büntetőjog őskora	2 frt.
Schücking L. A boldogság útja. Regény 6 kötet. (6 frt).	4 frt 50 kr.
Schwarz Gyula. A közoktatási reform Magyarországon	5 frt.
Schwicker J. H. Geschichte des Temeser Banats (3 fl.)	2 frt.
Seneca munkái, fordította Zsoldos Ignác	2 frt.
Somogyi A. Régi magyar énekek, 2 füzet	1 frt 20 kr.
— Anthologia Fábian G. műfordításaiból	1 frt.
Spiehlagen Fr. A mit a fecske dalolt. Regény 3 kötet (3 frt).	2 frt 40 kr.
Stöhr A. Leibnitz egyetemes tudománya	60 kr.
Szana T. Nagy szellemek. 1 frt 50 kr. diszkötésben	2 frt 50 kr.
— A két Kistaludv. 1 frt. 50 kr. diszkötésben	2 frt 50 kr.
Szathmáry K. Magyar regévilág. 1 frt, kötve	1 frt 80 kr.
Szegfi M. Fenn és alant. Regény 4 kötet (4 frt)	3 frt.
Szinycsei J. Irodalmunk története 1711—1772	1 frt 50 kr.
Tolnai L. Az én ismerőseim. Beszélyek (2 frt.)	1 frt 50 kr.
Torkos L. Költemények. 1 frt 20 kr., diszkötésben	2 frt 40 kr.
— Az emberi nem művelődésének történelme.	1 frt.
Tóth Ág. A helyszinrajz és földképkészítés történelme (2 frt 50 kr.)	2 frt.
Tóth Ede művei. 3 kötet 4 frt, angol kötésben	6 frt.
Tóth K. Irka-firkák. Finom kiad. 1 frt 50 kr., diszk.	2 frt 40 kr.
Vajda Viktor. Az utolsó szerelem. Regény. 3 kötet. (3 frt.)	2 frt.
— Kölesey Ferencz élete. 2 kiadás	2 frt.
Valerius Placcus. Argonauticon, ford. Fábian Gábor	2 frt.
Váradi Antal. Az én világom. Költemények 1 frt, angol kötésben	2 frt.
Vértesi A. Világ folyása. Beszélyek. 2 kötet	2 frt.
— A nyomorúság iskolája. Regény	1 frt 50 kr.
Weckerle László. Az észjog vezérelvei	1 frt.
— Zur Reform der Philosophie	1 frt 80 kr.
Werner E. Szerencse föl. Regény. 3 kötet (3 frt.)	2 frt 40 kr.
Wührl Jákó. A világforgalom eszközei. 2 kötet	3 frt.
Gr. Zichy Géza költeményei 1 frt, angol kötésben	2 frt.
Zsilinszky Mihály. A széptan előcsarnoka	80 kr.
— Szarvas város története	1 frt. 20 kr.

12. vége

2012

S.E.

